magazin istoric

ANUL VIII Nr. 10 (91) OCTOMBRIE 1974

TOTI IN UNU

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 10 (91)
octombrie 1974

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

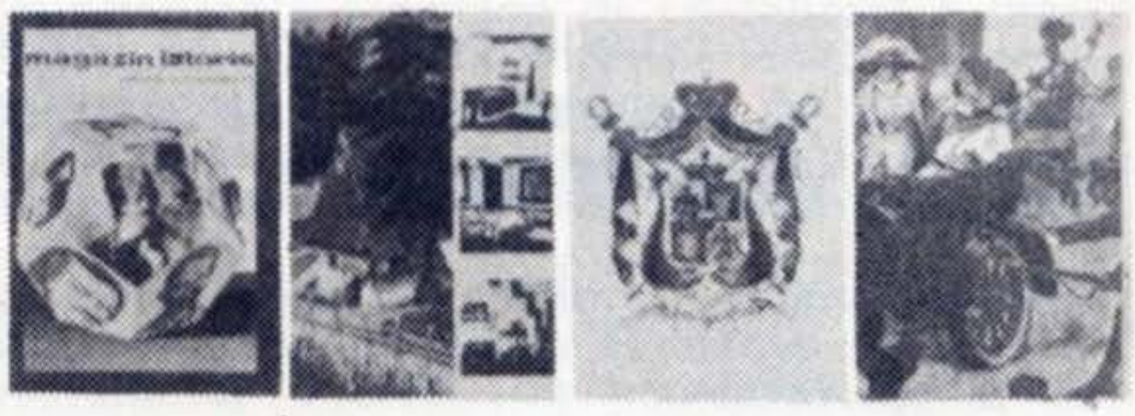

① ④ ② ③

① Chipul lui Avram Iancu a inspirat pe numeroşi mînuitori ai penelului. Imaginea centrală ni-l prezintă pe erou în viziunea pictorului Eftimie Modâlcă.

④ Între numeroasele locuri din Munţii Apuseni ce amintesc de luptele pentru libertate şi dreptate socială ale românilor, se află şi comuna Avram Iancu, cu casa în care s-a născut marele tribun al moţilor, azi casă memorială **(„Iancu nu mai era al moţilor, era al întregului popor“,** p. 11)

② Stema Principatelor Unite, executată de Carol Popp de Szathmary în 1863 (p. 40)

③ Atentatul de la Sarajevo ale cărui focuri au dus la declanşarea primului război mondial **(Vara „fierbinte“ a anului 1914,** p. 34)

SUMAR

O dezbatere istorică 2
1938-1940: P.C.R. — stegar al demnităţii naţionale: ILIE CEAUŞESCU 5
Voinţa de neînfrînt a clasei muncitoare: ION MAMINA 9
„Iancu nu mai era al moţilor, era al întregului popor“: ŞTEFAN PASCU 11
100 zile pe pămîntul ospitalier al României: A. KAREŢKI, L. EŞANU 14
1864: legea rurală în dezbaterea Parlamentului: ION BULEI 19
Marşul cel lung: ANA BUDURA 24
Un român în Ţara de Foc (II): VAL TEBEICA 29
Vara „fierbinte“ a anului 1914: ŞERBAN RĂDULESCU-ZONER 34
Monedele în lumea geto-dacică: BUCUR MITREA, JUDITA WINKLER 41
Albrecht Dürer şi Transilvania: ADINA NANU 44
Sinan Paşa şi fabuloasele sale averi: MIHAI MAXIM 48
Întortocheatul drum al episcopului devenit ministru: CAMIL MUREŞAN 54
Talleyrand şi marile sale „trădări“: J. ORIEUX 56

● **Zîmbete din cronici...** 33 ● **Cărţi sosite la redacţie...** 47 ● **Concursul** Magazin istoric: **Anul marilor bilanţuri...**53 ● **Poşta** Magazin istoric...62

Congresul va dezbate și elabora primul Program al partidului care sintetizează experiența luptelor revoluționare și a muncii de construcție socialistă în România, precum și a luptelor revoluționare și de construcție socialistă pe plan mondial, și trasează direcțiile activității partidului pentru o perioadă de 20-25 de ani.

NICOLAE CEAUȘESCU

O DEZBATERE ISTORICĂ

Națiunea noastră socialistă trăiește momente unice, hotărîtoare pentru destinul și viitorul său. Pe măsură ce se apropie Congresul al XI-lea al partidului — **Congresul înaintării României spre comunism** — efervescența politică, fără precedent, izvorîtă din dezbaterea largă a istoricelor documente ale noii etape strategice dă măsura voinței întregului popor de a face totul pentru strălucirea și măreția patriei noastre, pentru ca ea să ocupe un loc de cinste în rîndul țărilor socialiste, al marii familii a națiunilor lumii, de a-și aduce tot mai din plin contribuția la triumful atotbiruitoarelor idei ale comunismului, la victoria idealurilor de progres și bunăstare, de pace și prietenie între popoarele lumii.

În îndelungata și pilduitoarea istorie a mișcării muncitorești revoluționare din țara noastră și în general în istoria națională nu a existat nici o altă perioadă de punere de temelii viitorului, care să fi fost pregătită mai amplu, mai temeinic și într-o viziune atît de științifică și novatoare ca evenimentul de la 25 noiembrie, cînd la București vor începe lucrările marelui forum al comuniștilor români. Fundamentul de granit al edificării cu succes a societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerii la construcția comunismului în România încorporează marile înfăptuiri ale gloriosului drum al revoluției și construcției socialiste în țara noastră, bilanțul de activitate rodnică a oamenilor muncii, de succese deosebite în înflorirea patriei. De la aceste cote înalte a apărut necesitatea elaborării și adoptării unui program care, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „dă o orientare generală științifică, marxist-leninistă pentru întreaga activitate pe plan național și internațional".

Preocupările pentru formularea unui program revoluționar în România s-au conturat chiar din zorii mișcării muncitorești din țara noastră. În 1886, în lucrarea **Ce vor socialiștii români?,** care a constituit, la noi, de fapt, primul program revoluționar marxist, C. Dobrogeanu-Gherea scria: „Societatea de astăzi pregătește deci și condițiunile de trai ale societății viitoare și clasa care trebuie să realizeze formele socialiste. Însă dacă rolul proletariatului este de a realiza formele sociale viitoare, atunci lupta proletariatului pentru emancipare este totodată lupta pentru viitorul omenirii". Încă în acei ani de pionierat ai mișcării revoluționare muncitorești, orientările programatice ale marxiștilor români au atras atenția și aprecierea pe plan internațional. În 1888, Friedrich Engels consemna: „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc — în programul lor — principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna, într-un mănunchi de luptători, mai pe toți socialiștii din Europa și America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx". După crearea în urmă cu mai bine de opt decenii a partidului clasei muncitoare în România, iar apoi a Partidului Comunist Român, țelurile strategice elaborate au călăuzit desfășurarea cu succes a luptelor revoluționare, înfăptuirea revoluției și construcției socialiste. Partidul nostru a proclamat întotdeauna răspicat că scopul său general este făurirea orînduirii comuniste.

Odată cu noua etapă istorică în dezvoltarea socialistă a țării, deschisă de Congresul al X-lea (august 1969) — etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate — s-au intensificat și preocupările în vederea elaborării unui program al partidului. Această problemă a fost abordată la Plenara Comitetului Central din noiembrie 1971. La Conferința Națională din iulie 1972, secretarul general al partidului a subliniat, chiar din prima zi a lucrărilor, necesitatea întocmirii programului de ansamblu al P.C.R. „care să constituie Carta de bază a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România". Această propunere a avut un ecou puternic, fiind susținută de numeroși participanți la discuțiile în plen, cît și din secțiuni și considerată de o excepțională importanță. La 20 iulie, Conferința a aprobat în unanimitate propunerea privind elaborarea Proiectului Programului partidului și a ales Comisia de redactare, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu. Dealtfel, acestea au fost și primele hotărîri ale Conferinței, care prin amploarea problemelor dezbătute a depășit multe congrese din trecutul partidului nostru.

Pentru a-și elabora Programul — Carta fundamentală ideologică, teoretică și politică — Partidul Comunist Român, conducătorul revoluției socialiste și edificării cu succes

a noii orînduiri sociale în patria noastră, era pe deplin înarmat din toate punctele de vedere. Un mare rol în această direcție l-a avut vasta activitate teoretică a partidului stimulată în perioada care a urmat Congresului al IX-lea de lucrările fundamentale ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, care s-au constituit într-un corpus de bază, de inestimabilă valoare pentru orientarea clară a luptei de transformare revoluționară a societății, de cristalizare a liniei strategice generale a partidului și a orientărilor tactice pentru întreaga perioadă a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism, de participare activă a țării noastre la viața internațională, la lupta pentru transformarea pe baze noi a omenirii, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, a unei lumi a păcii și colaborării între popoare.

Elaborarea proiectelor Programului și Directivelor cu privire la planul cincinal 1976-1980 și liniilor directoare ale dezvoltării economico-sociale a României pentru perioada 1981-1990 — parte integrantă a Programului P.C.R. — a beneficiat așadar de ambianța fertilă a realităților țării și de climatul de creativitate responsabilă și îndrăzneață devenit de la Congresul IX al P.C.R. o componentă de structură a istoriei noastre prezente. La această operă de primă dimensiune pentru noi, pentru generațiile viitoare au participat activ cadrele de bază ale partidului și statului, întruchipînd, așa cum se înfățișează azi, înțelepciunea colectivă a partidului, a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor. Un rol determinant, esențial în elaborarea acestor documente istorice l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, atît în stabilirea concepției, cît și în redactare. Multilaterala sa pregătire teoretică și practică marxist-leninistă, temeinicele cunoștințe economice, istorice, culturale și în alte domenii, remarcabila capacitate de analiză și sinteză a fenomenului din societatea românească și din viața internațională și-au pus pecetea asupra conținutului documentelor deschizătoare drumului României spre comunism. Plenara Comitetului Central din 27-29 iulie 1974, care a hotărît convocarea celui de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, ordinea de zi și normele de reprezentare la Congres a dat o înaltă apreciere aportului nemijlocit al secretarului general al partidului la fundamentarea teoretică și elaborarea Proiectului de Program.

Ideea-forță a întregului document proiectează dimensiunea prometeică a oamenilor ca făuritori ai propriei lor istorii. A oamenilor care, după instaurarea și dezvoltarea socialismului, își pot făuri **pe deplin conștient** propria lor istorie, cauzele sociale puse în mișcare de ei avînd în chip precumpănitor și în măsură tot mai mare efectele voite de ei. Alcătuit pe baza concepției materialismului dialectic și istoric, a legilor obiective ale dezvoltării sociale, Programul înarmează partidul cu principiile științifice ale comunismului. Însemnătatea lui rezidă în faptul că pentru **întîia oară** în istoria noastră a fost perfect închegată, monumentală ca dimensiune și cizelată în detaliu, o strategie generală, unitară, de natură să asigure unirea eforturilor comuniștilor, ale întregului popor, pentru înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism. Asemeni unei oglinzi minunate, în Program **ne recunoaștem pe noi,** cei de ieri, de azi, înfățișarea noastră de mîine și tocmai de aceea căpătăm convingerea fermă că prin acest document unic avem simultan o călăuză sigură în acțiune și un stimulator al energiilor și creației închinate făuririi în România a celei mai înaintate și mai drepte societăți, societatea comunistă.

Tezele de mare importanță teoretică și practică ale Programului au o actualitate perenă atît pentru partidul nostru cît și pentru cauza socialismului în general, reprezentînd un aport de mare însemnătate la îmbogățirea tezaurului gîndirii și practicii revoluționare.

Pornind de la caracterul universal al teoriei revoluției proletare, fundamentată, pentru prima oară, în mod genial de Marx și Engels, de la experiența generală și practica construcției socialiste și de la generalizarea propriei experiențe, Programul Partidului Comunist Român trasează căile aplicării creatoare a acestor legități la condițiile istorice, sociale și naționale concrete ale României. Generalizarea strălucită a experienței proprii a partidului nostru în edificarea societății socialiste, analiza problemelor vieții internaționale și a tendințelor de durată pe fundalul procesului care formează principalul conținut al epocii noastre — trecerea de la capitalism la socialism — afirmarea și fundamentarea noilor principii de relații dintre națiuni sporesc și mai mult interesul față de România socialistă, prestigiul de care se bucură partidul nostru în mișcarea comunistă și muncitorească internațională și în întreaga lume. În fața tuturor, Programul se prezintă ca o nouă și pertinentă întruchipare a patriotismului și internaționalismului comuniștilor români, a contribuției lor mereu sporite la cauza socialismului, păcii și progresului social în întreaga lume.

Proiectul Programului partidului dă o cuprinzătoare caracterizare societății socialiste multilateral dezvoltate, care va asigura afirmarea principiilor socialiste în toate sectoarele vieții economico-sociale, manifestarea tot mai deplină a personalității umane, îmbinarea armonioasă a intereselor personale cu aspirațiile generale ale întregii societăți, ceea ce va marca un stadiu superior al socialismului, va deschide calea trecerii la faza superioară — societatea comunistă. Drept corolar al tezelor și direcțiilor de acțiune privind obiectivele fundamentale ale etapei următoare a istoriei României socialiste se înscriu tezele teoretice referitoare la rolul conducător al partidului și rolul statului în societatea socialistă multilateral dezvoltată și în perspectiva înaintării spre comunism, concepția asupra aprofundării și perfecționării democrației socialiste. O deosebită importanță principială și practică o au modul revoluționar marxist-leninist în care sînt abordate proble-

mele socialismului și națiunii, ale naționalităților în socialism, precum și perspectiva apropierii treptate între clase în condițiile ștergerii deosebirilor esențiale dintre sat și oraș, dintre munca fizică și munca intelectuală, perspectiva înfăptuirii unei societăți noi, a unui popor omogen al societății comuniste, a poporului muncitor unic.

Cu o desăvîrșită rigurozitate științifică, Programul enunță o serie de principii fundamentale ale trecerii în viitor spre societatea comunistă și formulează într-o largă prospectivă problemele raportului dintre factorii interni și externi, ale îmbinării lor armonioase, în condițiile schimbărilor petrecute în raportul de forțe mondial, ale perspectivelor dezvoltării internaționale.

Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și edificarea comunismului în România, desfășurîndu-se într-o epocă de mari prefaceri revoluționare, sociale și naționale, mondiale, prezintă o mare însemnătate practică tezele teoretice cu privire la trecerea a noi popoare în viitor pe calea socialismului și comunismului, cu privire la înfăptuirea unei păci trainice și democratizarea relațiilor internaționale, cu privire la creșterea rolului partidelor comuniste și muncitorești și întărirea unității forțelor care militează pentru dezvoltarea progresistă a societății.

Conform cu sarcinile ce decurg din misiunea sa istorică, Partidul Comunist Român declară că: „trebuie să avem permanent în vedere că înfăptuirea Programului, triumful comunismului în țara noastră nu pot fi decît rodul activității conștiente a maselor largi populare, al întregului popor. Poporul este cel care va făuri în concordanță cu năzuințele sale, cea mai dreaptă orînduire din lume, orînduirea comunistă".

În conștientizarea maselor în procesele istorice, un rol de frunte îl joacă însăși știința istoriei. Această concepție de avangardă, ai cărei precursori în țara noastră sînt marii gînditori și revoluționari Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu, a fost integrată organic și ridicată pe trepte superioare în politica Partidului Comunist Român. „În înfăptuirea misiunii sale istorice de conducător al poporului român — se subliniază în Proiectul Programului — pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România, Partidul Comunist Român se călăuzește neabătut după concepția revoluționară a proletariatului, după principiile socialismului științific. Politica Partidului Comunist Român a avut și are ca punct de plecare faptul că întreaga istorie a omenirii este istoria luptelor de clasă, a luptelor pentru eliberarea națională și socială, pentru edificarea unei orînduiri mai bune și mai drepte". În condițiile contemporane, concepția partidului nostru asupra istoriei a dat noi valențe acestei științe, dîndu-i un rol calitativ superior în viața socială. Restituindu-i rolul „de primă carte a unei națiuni", în sensul de puternic factor educativ în apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității, partidul nostru i-a încredințat și misiunea de a fi și o știință a prezentului, menită să ajute înțelegerea mai bună a legilor care guvernează societatea, necesitatea de a acționa în spiritul cerințelor progresului, de a sprijini, prin concluziile sale, perfecționarea organizării societății de azi, relațiile dintre state și națiuni, conlucrarea pașnică dintre toate popoarele lumii.

În Proiectul Programului partidului și-au găsit locul, într-o definire marxistă, momentele nodale din istoria milenară a poporului nostru. Fapt firesc pentru P.C.R., legatarul tradițiilor luptei revoluționare și democratice, a tuturor mișcărilor și ideilor progresiste care au marcat existența poporului român. Bizuindu-se pe întregul arsenal documentar al istoriografiei noastre, într-o amplă viziune marxistă, Programul înscrie etapele cruciale din trecutul patriei, începînd din timpuri îndepărtate, relevînd ideea că masele populare sînt făuritoarele civilizației noastre materiale și spirituale, că „întreaga istorie a poporului român se înfățișează ca istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatîrnare, pentru progres și civilizație".

Programul constituie o expresie convingătoare a rolului cercetării și cunoașterii istorice, a raportului dintre știința istoriei și perspectivă, a faptului că știința istoriei a devenit o componentă a procesului decizional, a științei conducerii societății. Astfel, conținutul și spiritul Programului constituie un veritabil compendiu al dezvoltării istorice a poporului român, oferind nu numai un vast program de activitate istoricilor, dar și o viziune mai largă și de stringentă actualitate asupra cîmpului cercetării.

Desfășurîndu-și activitatea în temeiul concepției materialismului dialectic și istoric, frontul istoricilor români, în rîndul cărora militează și revista **Magazin istoric,** își înțelege rostul de a contribui la studierea, cunoașterea și interpretarea marilor probleme ale istoriei naționale, ca și la investigarea istoriei universale în măsură să sublinieze locul și rolul României în contextul internațional. Studierea aprofundată și dezbaterea responsabilă a Programului indică extrem de clar necesitatea imperioasă a intensificării eforturilor întregului front al istoricilor români pentru a se situa la înălțimea anvergurii de gîndire, problematicii și sarcinilor acestui document istoric. „Știința românească — se spune în Proiectul Programului partidului — trebuie să devină un factor tot mai activ în cunoașterea secretelor naturii, vieții și societății, în transformarea conștientă a lumii în concordanță cu cerințele progresului și civilizației, ale dezvoltării istorice, să-și sporească contribuția la activitatea de cunoaștere științifică desfășurată pe plan internațional, să coopereze strîns în toate domeniile cercetării cu celelalte țări ale lumii".

Întreaga țară și conștiința fiecăruia răspund prin fapte înflăcăratelor idei cuprinse în Proiectul Programului Partidului Comunist Român.

1938-1940:
P.C.R. — STEGAR AL DEMNITĂȚII NAȚIONALE

Dr. ILIE CEAUȘESCU

În luna martie 1938, Germania hitleristă, periclitînd grav pacea lumii, anexează Austria. Ea obține astfel controlul traficului dunărean, paralizînd schimburile economice ale acestei zone europene cu Anglia și Franța. În același timp, sporește agitația în jurul „problemei Sudeților", imperialismul hitlerist dezvăluindu-și brutal planurile de cotropire în centrul și sud-estul Europei.

România se află printre țările direct vizate de expansiunea hitleristă. Pericolul este accentuat și de recrudescența Gărzii de fier și a altor organizații de extremă dreaptă, care, prin activitatea și orientarea lor în politica externă, joacă rolul unor adevărate agenturi hitleriste în țara noastră. Perspectiva subordonării țării intereselor Germaniei naziste — în acele condiții fiind posibilă chiar o ocupare militară — determină mari frămîntări în viața politică românească. P.C.R. — reprezentant fidel al intereselor fundamentale ale națiunii — desfășoară o amplă acțiune de mobilizare a poporului la luptă pentru apărarea independenței patriei. Numeroase alte grupări și personalități politice, ale căror poziții sau interese sînt strîns legate de puterile occidentale nefasciste, se pronunță în sensul păstrării tradiționalei linii politice de alianțe cu Anglia și Franța și de opunere în fața agresiunii fasciste, pentru păstrarea independenței țării. Cercurile guvernamentale caută soluții pentru asigurarea unui sistem de securitate colectivă. Acordul de la Salonic (iulie 1938), prin care țările Înțelegerii Balcanice își asumă solemn obligația că renunță la folosirea forței în rezolvarea litigiilor, reprezintă un pas important. Nu însă și decisiv. Primejdia pentru pacea lumii nu vine din această zonă, ci din Europa Centrală, unde — între lunile martie și septembrie 1938 — „criza cehoslovacă" sporește zi de zi tensiunea politică. Consecventă angajamentelor asumate în cadrul Micii Înțelegeri, România face tot ce-i stă în putință pentru sprijinirea aliatului său. La Geneva, București sau Paris, diplomații români se străduiesc să obțină concursul marilor puteri apusene pentru salvarea Cehoslovaciei — grav amenințată de hitleriști. Apărînd cauza Cehoslovaciei, România își apăra în același timp propria sa cauză. Poziția țării noastre produce o impresie deosebită în Cehoslovacia. La 3 noiembrie 1938, postul de radio Praga declară: „Cercurile oficiale cehoslovace, împreună cu întreaga presă și opinia publică au luat act cu cele mai adînci sentimente de recunoștință de atitudinea guvernului român. În aceste clipe grele, politica României a dovedit calități cu adevărat cavalerești [...] Poporul ceh, împreună cu cel slovac au avut în nenorocirea lor mîngîierea de a putea constata lealitatea desăvîrșită a României [...] Cehoslovacii nu vor uita niciodată dovezile de cinste și credință pe care i le-a dat poporul român".

Din nefericire, cercurile politice responsabile ale marilor puteri occidentale manifestă pasivitate și conciliatorism față de politica agresivă a Germaniei*. Acordul de la München (septembrie 1938)** rupe brutal și ultima speranță privind închegarea unui sistem defensiv în centrul și sud-estul Europei pentru a stăvili expansiunea hitleristă.

Dar și după această dată, cercurile politice burgheze române încearcă în continuare să folosească diverse căi pentru a întîrzia expansiunea hitleristă. Ele se opun alianței politice cu Germania și vor să lărgească continuu relațiile cu Anglia și Franța. Mizînd însă numai pe acest element, acțiunile lor se dovedesc lipsite de realism și contribuie la sporirea confuziei și nesiguranței. Încercările de a obține din partea Angliei și Franței garanții ferme pentru România nu sînt încununate de succes. În aceste condiții regimul dictaturii regale încearcă să stabilească un „modus vivendi" cu Germania. Dacă la sfîrșitul anului 1938, spre pildă, mai găsea puterea să respingă propunerile excesive formulate de delegația economică germană, la 23 martie 1939, după ce invadarea Cehoslovaciei*** de către hitle-

---

* Vezi articolul: **Agresiunea lui Arturo Ui nu a fost oprită,** în **Magazin istoric,** nr. 3/1969.

** Vezi articolul: **Vinerea neagră de la München,** în **Magazin istoric,** nr. 9/1973.

*** Vezi articolul: **Doi ataşaţi militari români descriu ocuparea Cehoslovaciei de trupele hitleriste,** în **Magazin istoric,** nr. 3/1969.

riști devine fapt împlinit, guvernul român încheie un acord economic cu Germania. Prevederile acestuia sînt dezavantajoase pentru țară și marchează încă un pas spre intrarea României în sfera dominației germane.

În contrast cu poziția oscilantă, nesigură a guvernului, comuniștii — reprezentanții consecvenți ai celor mai înalte aspirații ale maselor populare — și celelalte forțe antifasciste, patriotice își manifestă fățiș ostilitatea față de Germania nazistă și cer o politică de rezistență. După München, după invadarea Cehoslovaciei sau încheierea acordului economic cu Germania — de fiecare dată — se organizează ample manifestații de protest care subliniază hotărîrea poporului român de a apăra cu toate forțele sale independența țării. „În împrejurările în care situația internațională se agrava tot mai mult — preciza secretarul general al partidului în **Expunerea la primul congres al Frontului Unității Socialiste** — iar norii războiului deveneau tot mai amenințători, valul grevelor din anii 1939 - 1940, urmărind apărarea intereselor oamenilor muncii, capătă un tot mai pronunțat caracter politic, orientîndu-se împotriva fascismului și războiului, pentru salvgardarea libertăților democratice ale maselor, a intereselor naționale ale țării".

„...nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită"

Urmărind cu îngrijorare evoluția evenimentelor, conștient de pericolul pe care îl reprezintă politica agresivă a Germaniei hitleriste, P.C.R. se pronunță cu hotărîre pentru adoptarea unor măsuri concrete de întărire a capacității de apărare a patriei. Adresîndu-se maselor largi populare, tuturor forțelor patriotice, un manifest al C.C. al P.C.R. din ianuarie 1938 declară: „Ne cheamă la luptă sîngele lui Doja, Horea și Tudor Vladimirescu. Ne cheamă la luptă dragostea de țară, pe care nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită, dragostea de acest popor pe care nu vrem să-l vedem îngenuncheat și robit".

În iunie 1938, partidul comunist se adresează partidelor și organizațiilor democratice, explicîndu-le necesitatea „înarmării tehnice și sufletești contra primejdiei fasciste". Pentru ca masele să poată participa efectiv la luptă, P.C.R. cere folosirea „tuturor posibilităților de a-și însuși

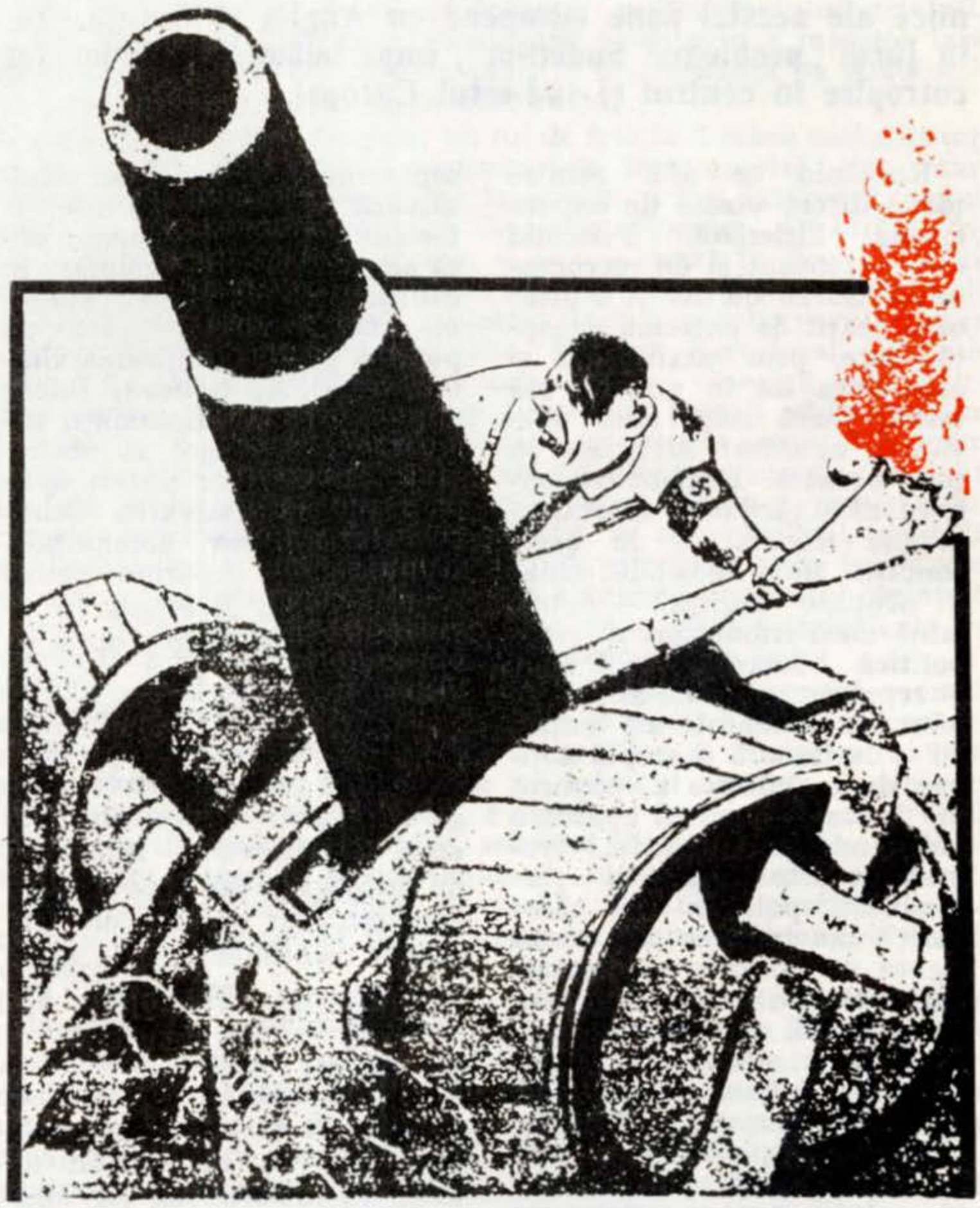

Hitler în așteptarea „momentului", *caricatură publicată în presa antifascistă din România*

[masele — **n.a.**] mînuirea armelor și cunoștințe asupra artei militare".

La începutul anului 1939, analizînd situația gravă în care se află țara, P.C.R. ia măsuri pentru intensificarea muncii politice în rîndul maselor populare, printre recruți, în rîndurile tineretului în general.

Invadarea Cehoslovaciei de către trupele hitleriste stîrnește un val de proteste în țara noastră. Poporul român, forțele patriotice sesizează cu promptitudine primejdia. C.C. al P.C.R. condamnă politica agresivă a Germaniei, chemînd la luptă „contra agresorilor fasciști", declarînd că în caz de nevoie „comuniștii vor lupta cu arma în mînă pentru apărarea independenței naționale". În cadrul unei ședințe plenare, C.C. al P.C.R. se angajează să mobilizeze întreaga țară pentru a înfrunta primejdia hitleristă. Considerînd că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării, contra agresiunii fasciste [provocate de Germania — **n.a.**] este **un**

Trupele celui de-al III-lea Reich invadează Austria...

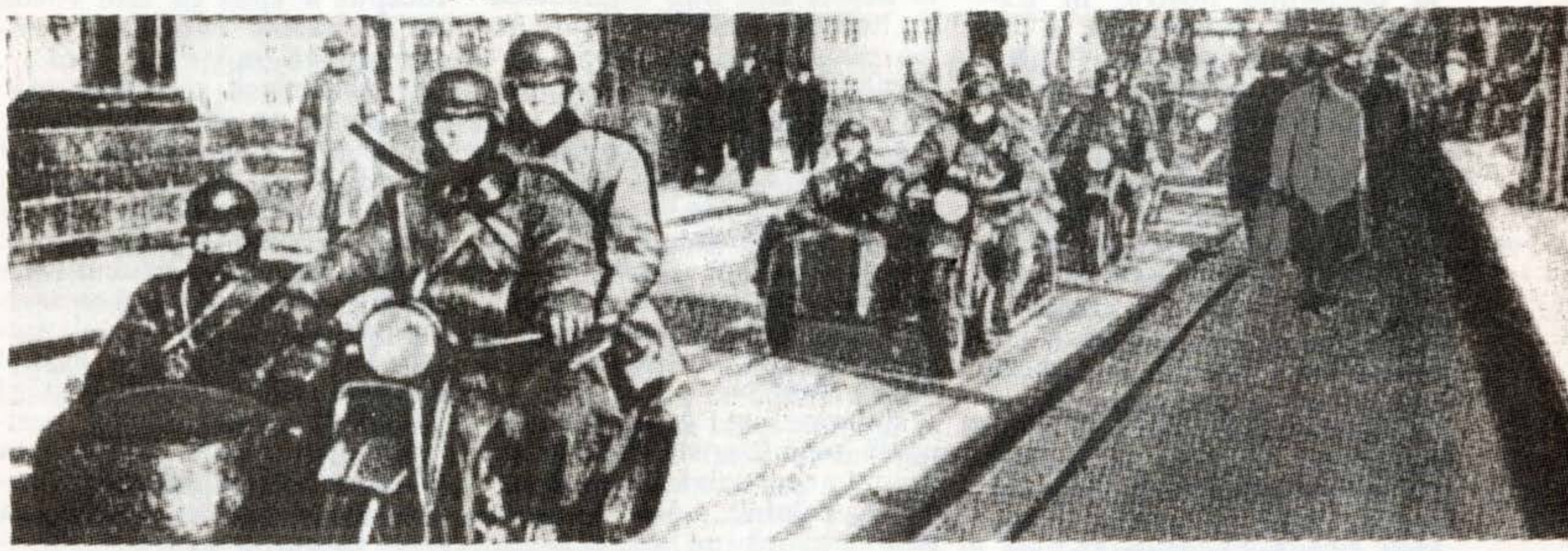

...și ocupă Cehoslovacia

război drept", partidul comunist cere membrilor săi să participe activ la concentrările de trupe, să contribuie la întărirea forței morale și politice a armatei. „Unirea tuturor forțelor real patriotice — subliniază un document din acea vreme al P.C.R. — o credem posibilă pe următoarele puncte de program: 1) apărarea hotarelor României și a independenței ei; 2) încadrarea României în sistemul de alianțe intervenite între Franța, Anglia și Uniunea Sovietică, cu respingerea oricărui compromis față de Germania hitleristă..."

Într-un vibrant apel lansat în ziua de 17 martie 1939, P.C.R. avertizează poporul că „trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia și se găsesc la granița țării noastre. Întreg poporul să se pună în stare de alarmă [...] Să fie pregătit de luptă [...] pentru apărarea țării împotriva cotropitorilor fasciști. Hitler vrea să ne răpească grîul, petrolul și teritoriul. El vrea să ne arunce în robie [...] Ridicați-vă la luptă pentru a împiedica orice capitulare. Să fie arestați toți agenții lui Hitler în țara noastră [...] Fiți în gardă să nu aveți soarta popoarelor din Austria și Cehoslovacia. P.C.R. declară: comuniștii vor lupta cu arma în mînă, în primele rînduri..."

Animat de sentimentul responsabilității istorice față de destinele patriei, partidul comunist, prin rezoluția Plenarei C.C. din iunie 1939, arată poporului că „primejdia dezmembrării și ocupării României de către Germania fascistă și statele revizioniste a crescut enorm în urma ocupării Cehoslovaciei..." Plenara indică și măsuri concrete în vederea pregătirii de luptă a populației. Printre altele se subliniază necesitatea „interzicerii propagandei desfășurate de fasciști [...], instruirea [populației — **n.a.**] pentru mînuirea armelor, înzestrarea cu măști împotriva gazelor și cu adăposturi împotriva gazelor..."

Comuniștii sub arme

Poziția adoptată de P.C.R. în aceste zile critice are un profund ecou în rîndul maselor. O bună parte din forțele națiunii se declară ferm pentru apărarea cu arma în mînă a independenței patriei. Oameni politici cu vederi antifasciste și antihitleriste, intelectualitatea patriotică, cercuri ale burgheziei legate din diverse motive de Franța și Anglia, cadre de conducere ale armatei își manifestă îngrijorarea față de pericolul agresiunii fasciste.

Hotărîrea României de a se apăra împotriva agresiunii e

limpede exprimată și în cadrul ședinței Adunării deputaților din 9 iunie 1939: „Nu luăm nimic din ce nu e al nostru, dar întărim și apărăm cu îndîrjire tot ce ne aparține. Am sprijinit această lozincă pe solemna înștiințare dată în numele guvernului de primul ministru și ministrul de Externe și sîntem hotărîți să apărăm cu armele hotarele și neatîrnarea țării".

În această situație, C.C. al P.C.R. cere membrilor de partid ca în momentul mobilizării să se prezinte imediat la unitățile militare. După cum precizează secretarul general al partidului nostru, în **Expunerea la aniversarea a 45 de ani de la crearea P.C.R.,** atunci cînd guvernul a decretat mobilizarea parțială, „partidul comunist a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare pentru a fi gata să-și facă datoria față de patrie".

Înalta responsabilitate a comuniștilor, devotamentul lor față de patrie sînt remarcate și de autoritățile vremii. Astfel, într-o notă a Serviciului de informații al armatei, din aprilie 1939, se spune: „Plecînd de la considerația că numai apărîndu-se integritatea teritoriului și independența țării se pot dobîndi libertățile democratice și revendicările muncitorești [C.C. al P.C.R. — **n.a.**] a dat instrucțiuni membrilor să îndeplinească efectiv serviciul militar și să nu uzeze de mijloace prin care s-ar putea sustrage".

În raportul Secretariatului Comitetului Teritorial din Banat și Ardeal al P.C.R. ținut în ședința din aprilie 1939 se spune că în timpul mobilizării din martie „imediat, cu cea mai mare disciplină [comuniștii — **n.a.**] au îndeplinit ordinea [ordinul — **n.a.**] de mobilizare. Între soldați au dus cu succes linia partidului, în ce privește rezistența pentru apărarea independenței României". Documentul apreciază că „organizarea luptei de apărare contra fascismului agresor este una din sarcinile noastre cele mai importante", în acest scop fiind necesară și mobilizarea maselor muncitoare ale naționalităților conlocuitoare, pentru ca „mînă în mînă cu poporul român să respingă bandele fasciste, revizioniste, care vor să năvălească asupra hotarelor României".

Odată ajunși în cadrul diferitelor unități militare, comuniștii s-au transformat în propagatori înflăcărați ai ideii rezistenței armate împotriva agresorilor fasciști. „Hitlerismul amenință independența României", „La luptă contra cotropitorilor hitleriști", „Nici un petec de pămînt agresorilor", „Luptînd împotriva revizionismului, luptăm pentru pace", iată numai cîteva din lozincile lansate de comuniști în aceste zile. Sub conducerea lor, în unele unități militare au loc manifestări împotriva fascismului. La depozitul de muniții din județul Ialomița, de exemplu, 170 ostași își manifestă indignarea față de politica cotropitoare a hitleriștilor și condamnă activitatea Gărzii de fier; ofițerii rezerviști concentrați aici arată ostașilor că „dușmanul independenței României este Germania fascistă".

Referindu-se la starea de spirit antihitleristă din țară în timpul concentrărilor, ziarul ilegal **Scînteia,** din 1 iunie 1939, publică un articol semnificativ intitulat **Ce au dovedit concentrările?** „Vestea unui atac al Germaniei hitleriste și al Ungariei horthyste asupra hotarelor țării s-a împrăștiat în mod fulgerător peste întreaga țară. Masele de muncitori, țărani, meșteșugari și intelectuali au răspuns cu elan admirabil la datoria de a apăra țara [...] De la un capăt la altul al țării, din orașe și sate au pornit mase fără deosebire de naționalitate pentru a respinge cu arma în mînă atacul pregătit de hoardele fasciste. În multe regimente, spiritul de înfrățire între frați de arme de diferite naționalități întărise formidabil entuziasmul și convingerea în datoria și capacitatea de a lupta împotriva agresiunii".

Mereu pe baricade

Dealtfel, pentru a da o imagine și mai clară asupra activității P.C.R., a realismului poziției sale, trebuie amintit că în toamna anului 1939 în mișcarea muncitorească internațională se crease o anumită confuzie, datorată unora din aprecierile Cominternului care diminuau pericolul reprezentat de statele fasciste și de politica lor agresivă. Dar P.C.R. se situează ferm și consecvent în fruntea luptei antifasciste a poporului român, nu încetează o clipă să demaște cu vehemență politica agresivă a Germaniei hitleriste și a celorlalte state fasciste. **Scînteia,** din 1 iulie 1940, arată că „chiar de la declanșarea războiului imperialist, partidul nostru de la început a spus că este vorba de un război imperialist pentru o nouă împărțire a lumii", dar precizează că „acest război are și un caracter specific antifascist". Același ziar arată că P.C.R. a „rămas pe poziția că pericolul principal totuși este Germania hitleristă". Acesta este momentul în care — după cum subliniază secretarul general al partidului nostru în **Expunerea la primul congres al Frontului Unității Socialiste** — „înțelegînd pericolul pe care-l reprezenta Germania hitleristă pentru interesele poporului român, ca și ale tuturor popoarelor, Partidul Comunist Român a nesocotit recomandarea Cominternului de a nu îndrepta ascuțișul luptei împotriva Germaniei fasciste. Considerînd această recomandare ca greșită, contrară intereselor naționale ale României, cauzei democrației și păcii, Partidul Comunist Român a chemat masele populare la luptă hotărîtă contra hitlerismului".

Începînd din toamna anului 1939 și mai ales din primăvara lui 1940, atît situația internă și internațională, cît și condițiile în care P.C.R. este silit să-și desfășoare activitatea se înrăutățesc. Cu toate acestea, comuniștii nu abandonează nici o clipă ideea ridicării poporului la luptă împotriva unei eventuale agresiuni hitleriste. Evenimentele au însă o desfășurare precipitată și în defavoarea intereselor majore ale poporului român. După

(Continuare în p. 10)

VOINŢA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

Ţăranilor — întreg pămîntul ţării

ION MAMINA

Problema agrar-ţărănească s-a înscris de asemenea, la loc de frunte în cadrul dezbaterilor şi preocupărilor partidului revoluţionar al clasei noastre muncitoare. Prin publicaţiile muncitoreşti şi socialiste ale vremii au fost dezvăluite cu o deosebită vigoare nedreapta împărţire a pămîntului, formele exploatării la sate, abuzurile şi silniciile la care erau supuşi ţăranii. Gîndirea socialistă românească a analizat structurile social-politice care defineau sistemul agrar existent, bazat pe primatul marii proprietăţi funciare, relevînd caracterul retrograd al relaţiilor existente, incompatibilitatea lor cu propăşirea generală a ţării. Demn de relevat în această direcţie este în primul rînd efortul constant de cunoaştere profundă a acestei chestiuni fundamentale, de căutare a căilor celor mai potrivite pentru rezolvarea ei. Astfel, în timp ce Partidul Liberal, după o jumătate de secol de la reforma agrară din 1864, abia schiţa o propunere menită să limiteze ponderea excesivă a marii proprietăţi rurale, socialiştii preconizau — prin exproprierea silită şi totală a acesteia — o măsură radicală în domeniul agrar, vizînd modificarea calitativă a structurii sale.

Cînd truditorii pămîntului s-au ridicat la luptă precum în 1888 şi în 1907, clasa muncitoare s-a afirmat drept forţa socială cea mai activă în sprijinul satelor revoltate. Stau mărturie momentele de luptă comună a ţăranilor şi a populaţiei muncitoare din oraşe, întrunirile de solidarizare cu cauza celor răsculaţi, iniţiate şi conduse de organizaţiile socialiste.

În transformarea revoluţionară a agriculturii înfăptuită în anii de după 23 August 1944, clasa muncitoare a acordat un sprijin puternic ţărănimii, atît în exproprierea moşierilor, cît şi în ajutorarea cu mijloacele necesare în vederea desfăşurării lucrărilor agricole. În această luptă s-a dezvoltat şi cimentat alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare — baza trainică a tuturor transformărilor democratice şi revoluţionare, a succeselor în înfăptuirea orînduirii socialiste în România.

● *Dar proprietatea mare [moşierească] nu numai că mineză producţiunea agricolă, ci mai are şi o înrîurire vătămătoare asupra celei industriale [...] Vedem că proprietarii mari, departe de a aduce vreun folos producţiunii ţării, luată în întregime, ruinează şi pe producători şi producţiunea, duc ţara către ruină şi catastrofe.*

C. Dobrogeanu-Gherea, **Ce vor socialiştii români?,** *1886*

● *Muncitori, numai voi ştiţi ce e amarul şi sărăcia, numai voi ştiţi ce va să zică robia muncii, numai voi puteţi să înţelegeţi pe cei care, disperaţi de lipsuri şi nedreptate, s-au sculat. Ceilalţi sînt potrivnicii voştri ca şi ai lor [ai ţăranilor], ceilalţi nu pot înţelege cînd ţărănimea e închisă, voi trebuie să strigaţi cînd ea e împuşcată, datoria voastră e să ridicaţi glasul.*

Dezrobirea, *9 aprilie, 1888*

● *Toată lumea ştie cît de nemiloasă este exploatarea ţăranului român. Cine nu s-a cutremurat de indignare răsfoind barbarele tocmeli agricole, aceste mărturii de lăcomie şi cruzime a proprietarilor şi arendaşilor, menite să povestească generaţiilor viitoare ororile pe care le-au îndurat strămoşii lor?*

Manifestul Cercului socialist, „România muncitoare", Patruzeci de ani de sărăcie, de robie şi ruşine, *1906*

● *Tovarăşi,*

Tot nordul Moldovei e în plină revoluţie. Ţărănimea împilată şi jefuită de proprietari şi arendaşi cere pămînt. Guvernul, în loc de dreptate, în loc de legi, le-a trimes armată. Sîngele muncitorilor de la ţară, al fraţilor voştri de suferinţă a curs [...]

E de datoria noastră să vă chemăm la luptă pentru aceeaşi cauză sfîntă; e de datoria voastră să răspundeţi în număr cît mai mare la acest apel, să arătaţi că, atunci cînd e vorba de nedreptate, sînteţi cu sufletul alături de cei ce sufăr şi de cei care sînt asasinaţi.

Manifest al Comitetelor de acțiune ale Cercurilor „România muncitoare" din Galați și Brăila, *în* **Dezrobirea,** *8 martie, 1907*

● *Avînd în vedere că o exploatare seculară și nemărginită se agravează mereu prin concentrarea pămîntului în mîna unui număr infim de mari proprietari, prin urcarea necontenită a arenzilor, înăsprirea învoielilor agricole;*

avînd în vedere că, pe de altă parte, asupra țărănimii noastre apasă plaga impozitelor grele, directe și indirecte, prin care statul îi ia și micul rest ce îi lasă proprietarul și arendașul;

avînd în vedere că o administrație ticăloasă și asupritoare, unealtă servilă a intereselor ciocoiești, i-a înăsprit și mai mult situația economică și socială [...] întrunirea declară:

Întreaga răspundere a răscoalelor țărănești cade asupra claselor stăpînitoare și a partidelor politice.

Moțiunea adoptată la mitingul muncitorimii bucureștene din 11 martie 1907, *în* **România muncitoare,** *18-25 martie, 1907*

● *Datoria Partidului Social-Democrat este să arate interesele comune care leagă clasa țărănească de proletariat și să ducă lupta comună împotriva clasei marilor proprietari, împotriva întregului sistem agrar existent și să convingă țărănimea că numai cu ajutorul proletariatului va putea căpăta:* **Exproprierea totală a marilor proprietăți și arendarea prin comună la obștii și individual pe termene lungi și arende mici.**

Rezoluție a Congresului P.S.D.R. din aprilie 1914, *în* **România muncitoare,** *13 aprilie, 1914*

● *Pămîntul e al celor ce-l muncesc de secole întregi [...]* **Pămîntul e al țăranilor agricultori.** *[De aceea] Partidul Socialist-Comunist va dezvolta cea mai întinsă propagandă pentru a clarifica masele țărănești asupra faptului că acest partid e singurul care pretinde exproprierea completă și fără răscumpărare a moșiilor marilor proprietari și împărțirea gratuită la țărani și e gata să lupte sincer pentru aceasta.*

Proiectul de program agrar al Partidului Socialist-Comunist din România, *1921*

P.C.R. – STEGAR AL DEMNITĂȚII NAȚIONALE

(Urmare din p. 8)

rapidele victorii obținute pe frontul occidental în aprilie-iunie 1940, cînd hitleriștii domină întreaga Europă continentală, României i se impune, la 30 august, de către puterile Axei, Dictatul de la Viena. Act nedrept, una din cele mai brutale încălcări de suveranitate pe care le-a înregistrat vreodată istoria relațiilor internaționale, odiosul arbitraj stîrnește revolta întregului popor. „Partidul comunist, numeroase cercuri politice, MADOSZ-UL și alte organizații democratice și patriotice, inclusiv grupuri ale armatei — arată secretarul general al partidului în **Expunerea la aniversarea a 45 de ani de la crearea P.C.R.** — s-au ridicat împotriva dictatului, au organizat în diferite centre ale țării puternice manifestații populare, au cerut să se treacă la lupta armată pentru apărarea integrității și suveranității patriei".

Arbitrajul de la Viena revoltă profund rîndurile armatei române. „N-avem nimic de dat nici acum, nici în viitor și niciodată" — declară generalul Corneliu Dragalina, făcîndu-se ecoul sentimentelor ostașilor săi. Generalul Gheorghe Mihail — șeful Marelui Stat Major — înmînează o notă Consiliului de Miniștri la 24 august 1940. În interesul apărării patriei, arată nota, „politica se poate bizui pe armată fără nici o reticență, găsind totodată și un sprijin necondiționat în populația Transilvaniei. Armata e bine pregătită, cu moralul nezdruncinat și dornică de acțiune, așa încît ea este gata [...] să apere teritoriul național".

În ciuda acestei hotărîri unanime a poporului de a apăra independența și integritatea patriei, o multitudine de factori determină guvernul carlist să cedeze în fața presiunii statelor fasciste. Izolarea externă a României, dar și măsurile represive luate de regimul dictaturii regale împotriva forțelor democratice în vara anului 1940 și mai ales internarea în lagăre și închisori a unui mare număr de comuniști și antifasciști, slăbesc considerabil capacitatea de rezistență națională, tocmai în momentul în care pericolul agresiunii hitleriste devine atît de evident. În această situație, ascensiunea elementelor fasciste din România spre putere este mult ușurată, iar dominația Germaniei hitleriste se întinde ca o pecingine spre Balcani. În septembrie 1940, prin instaurarea dictaturii militaro-fasciste, începe perioada cea mai neagră din istoria României. Comuniștii se angajează însă ferm în luptă și — în grelele condiții create — cu prețul unor mari sacrificii își vor îndeplini menirea lor de catalizatori și organizatori ai luptei poporului român pentru redobîndirea independenței naționale.

„IANCU NU MAI ERA AL MOȚILOR, ERA AL ÎNTREGULUI POPOR“

Academician ȘTEFAN PASCU

Se împlinește în acest an, un secol și jumătate de la nașterea lui Avram Iancu*. De la nașterea unuia din cei mai iubiți și mai stimați, mai vrednici și mai mîndri dintre eroii și martirii neamului nostru. De la nașterea aceluia care, încă în timpul vieții, la vîrsta tinereții celor 24 ani de abia trecuți, era cinstit și venerat, ascultat și urmat cu încredere și credință de mulțimile obidite, care vedeau în el întruchiparea gîndurilor și dorurilor lor, străduaniilor și năzuințelor lor, vitejiei și jertfei lor. Avram Iancu, tînărul moț umblat pe la școlile înalte ale vremii, pentru a culege din cărți învățături folositoare poporului, care a rămas însă moț prin întreaga sa ființă, gîndire și mentalitate, purtare temerară și cuget curat. Întreaga sa viață scurtă în ani, dar bogată în fapte, a fost un legămînt pentru împlinirea unui mare destin: întruchiparea în gînd și faptă a vrerilor și nădejdilor celor mai curate, a luptei și jertfei eroice a poporului muncitor.

Scurt la vorbă și mare la faptă

Dacă acordăm crezare amintirilor unor contemporani, cunoscători ai gîndurilor și gîndirii lui, interlocutori sau martori oculari, Avram Iancu, încă la vîrsta copilăriei, mărturisea cu mîndrie a fi „nepotul“ lui Horea, iar mai tîrziu, dar nu prea tîrziu, la 23 ani, proclama scrîșnind din dinți cu mînie și îndîrjire, că tiranii nu pot fi îngenunchеați cu argumente filozofice ci cu lancea, ca Horea. Va fi rostit sau nu, ca elev și ca practicant de avocat asemenea vorbe, nu se poate confirma prin alte mărturii. Că va fi gîndit astfel și va fi socotit astfel, îndoială nu poate fi. Îndoială nu poate fi, deoarece tot ce a plănuit și întreprins, tot ce a înfăptuit, a fost în consens cu gîndurile și faptele înaintașului său. În condiții și cu mijloace superioare, pe măsura vremurilor, mult schimbate în comparație cu vremea lui Horea. Trecuseră mai mult de șase decenii și jumătate și în acest răstimp, oricît s-ar fi mișcat lumea atunci de încet, n-a putut fi oprită în loc. Și n-a fost oprită. Dimpotrivă, anii deceniilor 4 și 5 ale secolului XIX învederau schimbări cu pași mai grăbiți. În toată Europa și deopotrivă în țările locuite de români, vîntul libertății era tot mai îndrăzneț și cu tot mai mare putere își afirma prezența.

Norii întunecați ai întunecatelor vremuri se frămîntau, se agitau, se destrămau.

Tineri ca vîrstă, maturi ca gîndire, canceliștii și studenții, profesorii și avocații, preoții și învățătorii, țăranii și muncitorii erau gata și pregătiți pentru ceasul cel mare. La Blaj și la Tîrgu Mureș, la Sibiu și la Brașov, la Cluj și la Abrud, pretutindenea, tinerii maturi se adună la sfat, dezbat cu curaj și pricepere marile probleme ale zilei: libertatea socială și drepturile naționale. Simion Bărnuțiu și Ioan Pușcariu la Sibiu, George Barițiu și Andrei Mureșanu la Brașov, Avram Iancu și Alexandru Papiu-Ilarian la Tîrgu Mureș, Aron Pumnul și Timotei Cipariu la Blaj, Ioan Buteanu și Florian Micaș la Cluj, Petru Dobra și Simion Balint în Munții Apuseni. George Barițiu, Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, Andrei Mureșanu, Aron Pumnul — învățați de mare prestigiu, cu un palmares bogat în vrednicii — erau stimați și ascultați la orașe și sate. Cuvîntul lor, rostit sau scris, era o busolă în acele zile învolburate pentru toți și pentru fiecare.

Era în ziua de 25 martie 1848. În această zi, Iancu intra în istorie și din această zi face istorie. De acum înainte întîmplările de la 1848 nu se pot înțelege în întreaga lor semnificație fără Avram Iancu, iar acesta, de asemenea, fără revoluția din 1848. Nu teoretic, nici abstract, ci practic și concret. Căci Iancu este de acum un simbol, la Cîmpeni și Zlatna, la Abrud și Roșia, la Blaj și la Sibiu. Prezența sa la adunările populare din Munții Apuseni, la adunarea de la Blaj din 30 aprilie avea semnificația unui program și valoarea unei victorii. O epopee și în centrul ei un erou: revoluția românilor din Transilvania — epopeea, Avram Iancu — eroul principal. De acum înainte oriunde își făcea apariția era înconjurat cu dragoste și respect, cu încredere și bucurie. De acum înainte nu mai era doar al moților, ci al întregului

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1972.

popor român din Transilvania. Şi Iancu înţelegea, intuia, era conştient de rostul şi rolul său şi se comporta astfel. Din nou în Munţii Apuseni, cînd cutreieră văile şi culmile, îndemnîndu-şi oamenii — bărbaţi şi femei, tineri şi vîrstnici — pentru zile hotărîtoare. Din nou la Blaj, la adunarea naţională din 15 mai*, împreună cu prietenul şi tovarăşul său de credinţă şi de luptă, Ioan Buteanu în fruntea unei cete de 10 000 oameni, ordonaţi, instruiţi, înarmaţi cu ceea ce avuseseră la îndemînă.

„Astăzi cu bucurie /Românilor veniţi / Pe Iancu în cîmpie/ Cu toţii-l însoţiţi", cîntau oamenii în jurul tînărului ce nu împlinise încă 24 ani, dar care, prin figura sa mîndră şi luminoasă, prin curajul şi neastîmpărul său revoluţionar, prin fascinaţia ce-o emanau ochii săi pătrunzători, cucerea mulţimile, le supunea voinţei sale. A fost mare în aceste împrejurări istorice din zilele de 4-16 mai Simion Bărnuţiu, ideologul şi teoreticianul, au fost mari prin învăţătura şi cumînţenia lor George Barițiu şi August Treboniu-Laurian, Timotei Cipariu şi Aron Pumnul, au fost tot atît de mari tinerii cancelişti, de acum tribuni adevăraţi, tribuni ai poporului, ridicaţi de popor pe asemenea piedestal şi recunoscuţi de cei ce i-au înălţat: Buteanu, Papiu-Ilarian, Moldovan, Dobra şi mulţi alţii. Între ei, pe cel mai înalt piedestal, fusese înălţat Iancu, cel mai iubit şi cel mai ascultat de cei mulţi.

O istorie vrednică de vrednicia lor

Mulţimile îşi făceau conştiente istoria. O istorie vrednică de vrednicia lor. O istorie nouă, întemeiată pe principii noi şi înnoitoare: dreptate, libertate, egalitate, frăţietate. Dreptate şi libertate pentru cei nedreptăţiţi şi oprimaţi; egalitate izvorîtă din dreptul natural, din drepturile omului, întemeiată pe muncă cinstită şi pe vrednicie în locul privilegiilor învechite şi desuete; frăţietate între toate popoarele pe temeiul dreptului firii, potrivit căruia popoarele se cuvine să conlucreze, să se înţeleagă şi să se înfrăţească în străduniile lor spre o viaţă mai bună, mai dreaptă, îndepărtînd ura şi neînţelegerile dintre ele, pizma şi egoismul generatoare de rele şi necazuri.

Asemenea principii în acest fel înţelese i-au călăuzit lui Iancu mintea şi gîndurile, fapta şi acţiunile de acum înainte şi pînă la sfîrşitul zilelor sale, vreme de alţi 24 ani, adică încă pe atîţia cîţi erau atunci. În vara lui 1848, în munţi, la Sibiu, la Blaj şi oriunde se găsea şi înfăptuia. Cînd îşi pregătea lăncierii, chemaţi la loagăr („în tabără") prin focuri aprinse pe culmile înalte sau prin sunete de tulnic; cînd participa la sfatul Comitetului naţional ales de adunarea de la Blaj; cînd străbătea călare satele pentru a sfătui şi îndemna la aşteptare atentă; cînd se sfătuia cu tribunii poporului pentru ce aveau de îndeplinit; cînd trimitea vorbă în dreapta şi în stînga, celor ce i-o cereau şi altora care nu i-o solicitau, dar cărora le era de trebuinţă şi folos. „Iancu nu mai era al moţilor, era al întregului popor". Întregul popor îi căuta gîndurile, îi asculta îndemnurile, îi urma sfaturile. Ceea ce înfăptuise în acea vară fierbinte din 1848 în munţi era o pildă şi un îndemn, era o dovadă grăitoare cu privire la talentul său de organizator, la puterea sa de influenţare. Erau Iancu şi lăncierii săi de pe acum nădejdea zilelor de mîine. Oamenii se înstăpînesc pe drepturile lor, pe ogoare, păduri şi alte bunuri ce li se cuvin, „că-s ale noastre, că avem drept firesc, drept pozitiv şi drept istoric, că-s ale noastre", potrivit spuselor lui Iancu din luna iunie, la Cîmpeni, în faţa celor adunaţi. Drepturile se cuveneau cucerite, deoarece stăpînii zilei nu înţelegeau „mersul vremii" şi nu se arătau înduplecaţi a împlini cererile poporului. „Să vă faceţi lănci şi să îndreptaţi coasele" îndemna, de aceea, Iancu tot atunci şi tot acolo.

Oamenii l-au ascultat, l-au înţeles, l-au urmat. L-au urmat încă odată la Blaj, la cea de-a treia adunare, din septembrie. Mai hotărîţi şi mai pregătiţi a-şi cuceri şi apăra cu arma drepturile şi libertăţile. „Poporul transilvan, români, unguri, saşi — se spunea într-o scrisoare-protest a celor adunaţi pe Cîmpia Libertăţii de la împreunarea Tîrnavelor — în număr de aproape 50 000 şi-au lăsat copiii, casele şi soţiile şi s-au adunat din nou la Blaj pentru a scăpa de noua lege de recrutare, de prădăciunile, jafurile şi o mie de alte nedreptăţi, asupriri şi hoţii săvîrşite pe faţă de dregători şi de urmaşi". Se adunaseră în acele zile vreo 60 000 oameni, între care cetele moţilor lui Iancu erau cele mai numeroase şi cele mai bine rînduite, „încît se minunară întocmai chiar şi ofiţerii împărăteşti" trimişi acolo pentru a asigura ordinea. Grijă fără rost, deoarece ordinea nu de ei putea fi asigurată, ci de cei investiţi cu încredere şi putere, de cei mulţi şi tari. De tribunii poporului, între care cel dintîi era Iancu. În acel moment, 21 septembrie 1848, poporul adunat la Blaj dorea, pretindea să i se respecte drepturile „sfinte" şi dreptăţile „sacre". Iancu ştia, cunoştea aceste dorinţi, sintetizîndu-le apăsat într-o cuvîntare scurtă ca o poruncă: „Pretenţiile noastre sînt sfinte, precum e sfîntă dreptatea şi noi românii vom fi gata a le apăra cu orice preţ". Vorbele-i limpezi pentru oricine vroia să le înţeleagă au fost înţelese în înţelesul lor adevărat de cei ce le ascultaseră şi le pătrunseseră sensul.

„...nu poate fi fericire fără libertate..."

„Poporul cel numeros" adunat la Blaj, oferea privelişteа unei mari „tabere ostăşeşti". Oamenii erau acum înarmaţi cu lănci, furci, coase, securi — puţine pistoale şi puşti. Tribunii deveniseră comandanţi de oşti, fără să-şi fi însuşit din cărţi la şcoli înalte asemenea învăţături de tactică şi strategie. Viaţa le-a fost magistru, vrerea armă de luptă, încrederea oamenilor putere învingătoare. Să înceteze teroarea, prigonirile şi arestările, pretindeau mulţimile, îndemnate şi îndrumate de tribunii-comandanţi; să înceteze execuţiile militare pe sate şi silirea nelegală la oastea kossuthystă;

* Datele sînt menţionate în stil nou.

să fie întronată ordinea și dreptatea; să fie despăgubiți oamenii pentru jafurile suferite; să le fie înapoiate vitele și alte bunuri răpite; să fie puși în libertate fără întîrziere cei închiși; să fie desființate, iarăși fără întîrziere, robotele; neînțelegerile dintre țărani și nemeși, să fie cercetate de comisii mixte — români și maghiari, țărani și nemeși; gărzi naționale române să fie organizate pe sate pentru apărarea vieții și bunurilor oamenilor; dietă formată din deputați români, maghiari, germani în proporția numerică a fiecărui popor; uniunea Transilvaniei cu Ungaria, hotărîtă de o dietă feudală, fără consimțămîntul națiunii române, aflată în majoritate absolută, e declarată lipsită de orice putere. Între cei care formulează și întăresc prin semnătură proprie aceste hotărîri era și Iancu, alături de mai vîrstnicii Laurian, Bărnuțiu, Bălășescu și mai tinerii Axente, Brad, Pipoșiu și Tămaș. Iancu se înșiruie cel dintîi dintre tineri, după numele mai „înțelepților".

În locul drepturilor pretinse de mulțimi, samavolniciile și silniciile domnesc cu aceeași ostentativitate și brutalitate. Ceea ce n-au putut obține oamenii pe calea înțelegerii vor cuceri prin puterea lor. „Salvarea generală" e proclamată de comitetul de pacificațiune ales la Blaj. Se organizează „legiuni" în frunte cu prefecți. Cea mai însemnată, cea mai bravă dintre cele 15 a fost **Auraria Gemina** cu centrul la Cîmpeni. Mai brav și mai vrednic s-a dovedit între ceilalți prefecți, prefectul Avram Iancu.

Amintindu-și de aceste zile din toamna lui 1848, peste numai zece luni, în iulie 1849, Iancu explica, justifica, apăra în fața Europei, în fața popoarelor purtarea românilor: principiile sfinte de libertate, egalitate și frățietate treziră poporul român din „adîncirea" în care-l „apăsară barbarii sute de ani". După ce „locurile cuvenite" au respins cererile românilor, ei „au ridicat arma", și-au „vărsat sîngele". Nu amăgirea Austriei a fost cauza „sculării" poporului român, ci „nerecunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile conservatorilor și aristocraților transilvani maghiari", pe care poporul „în această epocă nu le-a mai putut suferi și de care inteligența s-a scîrbit cu totul".

Pentru aceste drepturi și dreptăți, poporul român într-adevăr și-a vărsat sîngele în focul revoluției. Moții lui Iancu, Buteanu, Balint și Dobra mai mult decît ceilalți. Aceștia au agitat și pe alții sub munte, în cîmpii, cu feciori, arme și provizii; ei au ținut piept asalturilor și tot ei le-au respins cu îndîrjire și cu eroism, dar și cu sacrificii și jertfe. Ei au fost cei mai bine organizați, într-o putere populară, într-o țară românească cu dregători mari și mici aleși de obște dintre cei mai vrednici, cei mai pricepuți și cei mai potriviți în acele vremuri. Potrivit gîndurilor prefecților, cuprinse într-o proclamație a lui Iancu din martie 1849, de o frumusețe etică înălțătoare, de o simțire patriotică curată și de o înțelepciune populară neîntinată, dregătorii cei noi erau datori să păzească „rîndul cel bun". Iar „rîndul cel bun" era atunci „cînd tot omul din inimă și prin fapte bune ar cinsti dreptatea, adică tot omul ar fi drept". Aleșii poporului pentru binele poporului, erau datori să lucreze pentru „fericirea de obște", iar „fericirea de obște" se putea înfăptui numai prin „frîngerea fărădelegilor".

O „Țară Românească", întemeiată pe puterea poporului de jos, se înfăptuise acum pentru întîia oară peste o mare parte a Transilvaniei. O țară nouă prin cîrmuire și prin principii, prin rînduieli și înfăptuiri. Poporul era stăpîn pe munca sa, pe bunurile agonisite, pe ogorul stropit cu sînge și sudoare, pe pășunile răpite. De aceea a apărat noile rînduieli, noile cuceriri. Le-a apărat cu bărbăție și eroism, cu jertfe și sacrificii. Le-a apărat vreme de un an aproape prin lupte aspre, pe Mureș și pe Tîrnave, pe Someșuri și Crișuri, pe Ampoi și Arieș. În fruntea apărătorilor era Iancu, „prefect și ghinărar", „craiul munților". În jurul său, în munți, se adună revoluționari munteni și moldoveni, împreună hotărînd ca să fie „toți pentru unul și unul pentru toți". „Fratele Iancu" era speranța și mîndria tuturor. Spre Iancu își îndreaptă gîndurile înfrigurate și pașii osteniți de atîta zbucium istovitor romanticul și revoluționarul, patriotul și iubitorul de oameni și omenire Nicolae Bălcescu, în dorința sa ardentă, stăpînit de marea idee a unirii poporului român și a unității sale naționale-politice. „Unirea națională este singurul principiu de viață, singurul principiu mîntuitor pentru noi...". Principiu întregit de altul deopotrivă de însemnat, libertatea, căci „nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere și noi românii nu vom putea fi puternici pînă nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic". Principii mîntuitoare și vrednice de încercări și stăruințe, dezbateri și zbucium din partea tuturor celor ce le înțelegeau și le prețuiau.

Se întîlneau atunci năzuințe identice, năzuințele tuturor luptătorilor pentru libertate și dreptate socială și națională, iar nădejdea înfăptuirii lor era puterea poporului sub conducerea celui ce-o întruchipa atunci în cel mai înalt grad, Avram Iancu. A întruchipat-o și a cinstit-o în focul revoluției, în lupte și bătălii, în rînduieli noi pe măsura vremurilor și a vrerilor celor mulți.

Această mare vrednicie l-a făcut vrednic de mare cinste în timpul vieții și i-a asigurat un loc ales, după 1872 cînd și-a sfîrșit zilele, în Panteonul oamenilor iluștri români și de toate neamurile, deoarece Iancu luptînd pentru drepturi și libertate, libertate și echitate pentru neamul său, lupta pentru întronarea acestor principii mîntuitoare pentru întreaga omenire.

Acesta a fost „Avram Iancu, marele tribun, înflăcărat luptător pentru drepturile sociale și naționale ale poporului nostru. Născut în aceeași vatră a suferinței ca și Horea, a cărui pildă revoluționară l-a îmbărbătat în acțiunile sale, Avram Iancu s-a impus în ochii contemporanilor săi ca și în ai posterității ca o figură luminoasă, expresie a luptei hotărîte și a setei de dreptate și independență națională a poporului român". Este caracterizarea dreaptă și deplină a tovarășului Nicolae Ceaușescu, înfățișată la Țebea, în 7 octombrie 1966.

Polonia socialistă și prietenă
și-a sărbătorit de curînd
trei decenii de la eliberarea
de sub jugul fascist.
Poporul nostru împărtășește
pe de-a întregul
marile bucurii ale vieții noi
pe care o trăiește
poporul frate polonez,
așa cum într-un trecut
nu prea îndepărtat
i-a împărtășit durerile,
întinzîndu-i o caldă mînă de ajutor.
Iată un episod concludent
în această privință.

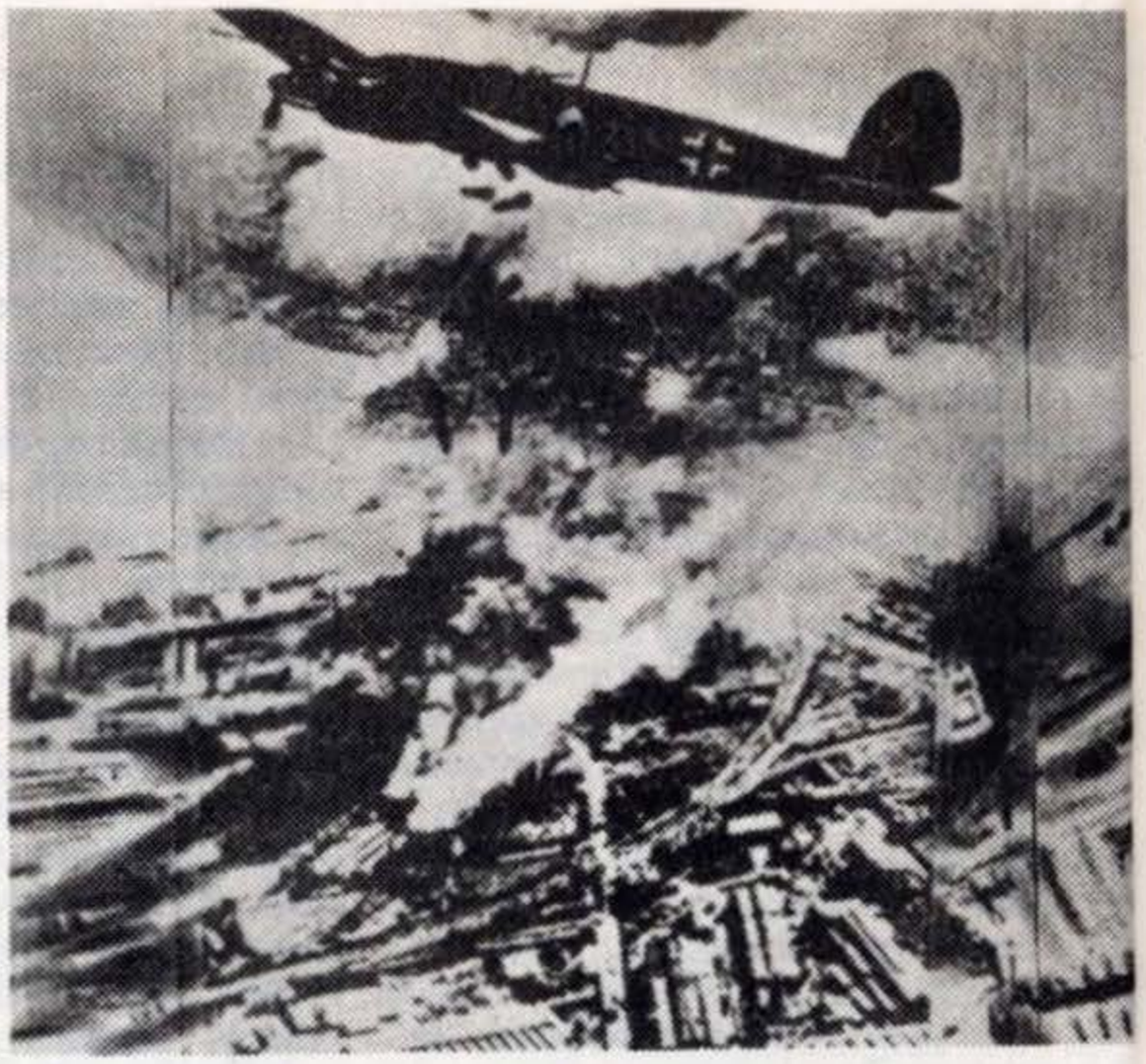

100 ZILE PE PĂMÎNTUL OSPITALIER AL ROMÂNIEI

A. KAREȚKI, L. EȘANU

În dimineața zilei de 17 septembrie 1939, după ce, la 1 septembrie, fără declarație de război, trupele naziste trecuseră frontiera poloneză, guvernul român a primit o cerere oficială din partea guvernului polonez, prin care acesta solicita permisiunea de a intra pe teritoriul României, împreună cu președintele Poloniei și comandantul suprem al forțelor armate ale acestei țări. În noaptea de 17 spre 18 septembrie, președintele statului polonez, Ignacy Moscicki, și mareșalul Eduard Smigly-Rydz au trecut granița prin localitatea Kuty. La Cernăuți, demnitarii polonezi au fost primiți de oficialitățile românești, președintele polonez fiind găzduit la reședința mitropolitului din localitate.

Vestea găzduirii înalților demnitari polonezi pe pămîntul României a fost primită cu vie satisfacție de opinia publică din țara noastră. Cezar Petrescu, dînd glas sentimentelor generale de prietenie ale românilor, scria în acele zile, într-un articol semnificativ intitulat **Omenie, ospitalitate, neutralitate:** „Ni s-a cerut ospitalitate pentru șeful statului și membrii guvernului polonez, care se refugiază pe pămîntul României. Ospitalitatea e în firea noastră... Răspunzînd unei sacre datorii de umanitate care depășește liniile hotarelor și fronturilor, limanul de omenie la noi l-au căutat și l-au cerut cei dintîi crunt loviți ai războiului".

Opinia publică din România a salutat poziția adoptată de guvern, elogiind totodată sprijinul acordat de populație refugiaților polonezi. „Tot ce putem să le dăm cu mîini largi acestor reprezentanți ai unei națiuni de care ne leagă veacuri de luptă — scria marele istoric Nicolae Iorga — le vom da".

Trebuie spus, de altfel, că atitudinea guvernului român, care avea la bază dorința una-

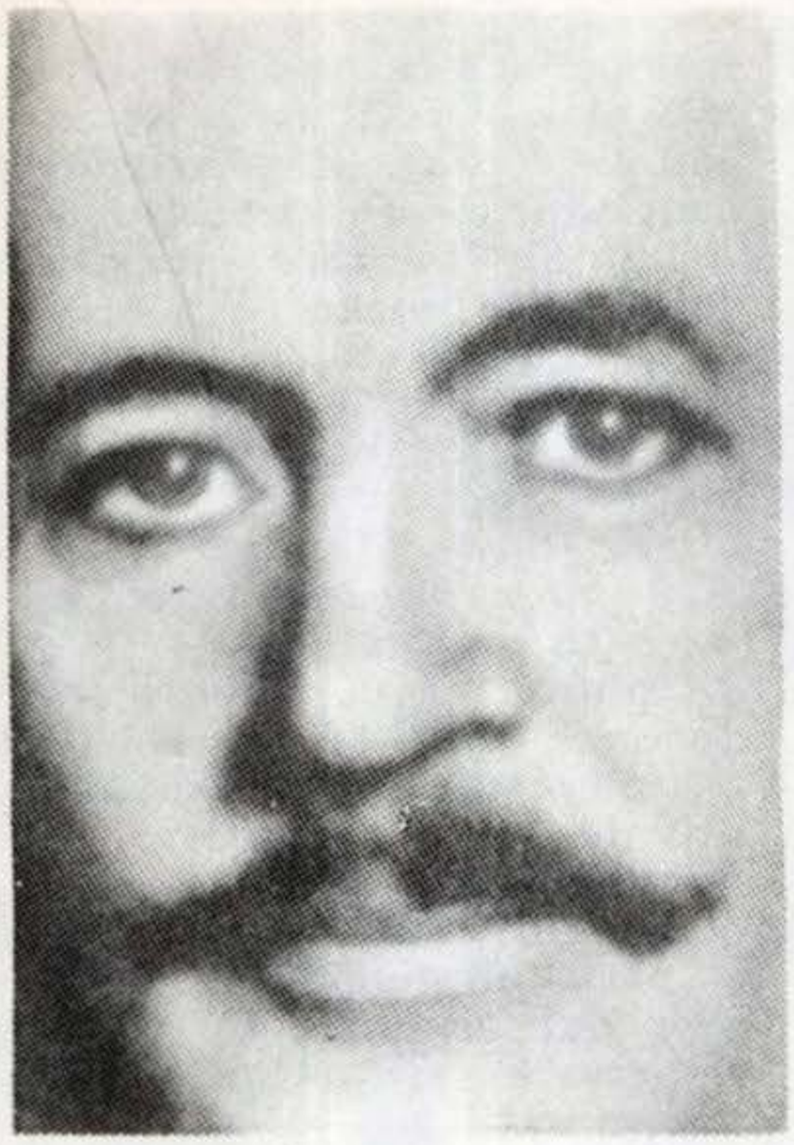

nimă a poporului de a-i ajuta pe refugiații polonezi, sentimentele de solidaritate ale unor largi cercuri politice, reprezenta un act de mare curaj în acele zile de tot mai accentuată izolare a României pe plan extern.

Loialitatea Bucureștilor...

Atacarea Poloniei de către Germania hitleristă a dat naștere în România unei atmosfere generale de solidaritate cu lupta poporului polonez. El însuși amenințat de agresiunea hitleristă, poporul nostru, prin reprezentanții săi cei mai fideli, comuniștii, a înfierat agresiunea hitleristă și s-a declarat solidar cu țara vecină. Într-un manifest editat de Comitetul Regional Moldova al P.C.R. la 2 septembrie 1939, intitulat **Iubitori de țară,** se arăta: „Poporul polonez este victima celei mai sălbatice agresiuni hitleriste. Războiul cel mai crîncen amenință aruncarea omenirii în barbaria fascistă. Ridicați-vă cu toții pentru a asigura țării voastre o apărare împotriva agresiunii fasciste". Condamnînd acțiunile cotropitoare ale naziștilor, **Scînteia** din 8 septembrie 1939, scria: „Comuniștii din România înfierează agresiunea ucigătoare a lui Hitler contra poporului polonez și vor lupta contra Germaniei fasciste și imperialiste".

Alte publicații au exprimat, de asemenea, starea de spirit a opiniei publice profund ostilă hitlerismului și de largă simpatie cu țara greu lovită. „Poporul polonez se apără — se arăta într-un articol publicat în ziarul **Iașul** din 3 septembrie 1939. Și ceea ce apără el, sînt înseși condițiile existenței lui ca națiune: integritate, suveranitate și demnitate națională".

Guvernul român, stabilindu-și coordonatele activității sale politice în concordanță cu sentimentele de simpatie ale opiniei publice, a căutat, în același timp, să găsească soluții cît mai adecvate intereselor țării în condițiile extrem de complexe ale situației internaționale de atunci. În primele zile ale războiului, el a permis chiar tranzitul de armament spre Polonia. Ambasadorul polonez la București, contele Roger Raczynski, telegrafia la Varșovia, la 3 septembrie: „Am vizitat azi pe primul ministru [Armand Călinescu — **n.r.**]. Și-a exprimat aprecierea, admirația și bunăvoința prietenească a României, care și-a găsit expresia în acordarea tranzitului de armament către Polonia. A amintit că trimisul german [la București, Wilhelm Fabricius — **n.r.**] a protestat împotriva acestui fapt. Primul ministru, ca răspuns, i-a declarat, în scopul evitării oricăror dubii că România este hotărîtă să acorde Poloniei tranzitul în prezent și în viitor. I-am exprimat României mulțumirile sincere pentru loialitate".

În aceeași zi, colonelul Józef Beck, ministrul de Externe polonez, telegrafia ambasadorului de la București: „Rog să transmiteți primului ministru și ministrului de Externe mulțumirile guvernului polonez pentru atitudinea luată, atitudine care nu va rămîne fără influență asupra relațiilor reciproce viitoare".

La 4 septembrie, Consiliul de Miniștri și-a reafirmat atitudinea față de Polonia, în pofida presiunilor exercitate de Berlin, precizînd că „România își păstrează atitudinea pașnică de pînă acum și urmează acțiunea de destindere față de vecini". Două zile mai tîrziu, în urma unui Consiliu de coroană, s-a declarat oficial neutralitatea statului român.

...și amenințările Berlinului

Atmosfera din țara noastră a stîrnit serioase nemulțumiri la Berlin. Cercurile din capitala Germaniei naziste erau furibunde la perspectiva unui refugiu în România al președintelui și guvernului polonez.

Legația germană din București a primit o telegramă, în ziua de 9 septembrie, prin care se comunica intenția Reichului de a sili România să interzică accesul demnitarilor polonezi pe teritoriul său: „Vă rog să comunicați guvernului din București — glăsuia telegrama — că noi privim acordarea de azil guvernului polonez ca un act care contravine întru totul neutralității. Dacă guvernul polonez vrea să-și părăsească țara acum, el nu se poate stabili într-o țară neutră".

În acele zile, guvernul și președintele Poloniei se aflau refugiați aproape de granița cu România. Încă din 10 septembrie, automobile, căruțe și oameni pe jos, venind din regiunile Voliniei și Podoliei, se scurgeau spre frontiera română. Așadar, exodul populației, militarilor și chiar al unor demnitari polonezi spre țara noastră începuse. Între guvernele român și polonez aveau loc schimburi de mesaje, care, din motive lesne de înțeles, erau strict secrete.

O telegramă din 12 septembrie, trimisă de ministrul de Externe nazist, Joachim von Ribbentrop, ministrului german de la București, W. Fabricius, releva foarte clar atenția cu care guvernul hitlerist urmărea evenimentele: „Toate semnele [...] arată că resturile armatei poloneze, guvernul polonez și conducerea supremă a armatei poloneze intenționează trecerea în România". Declarațiile ministrului de Externe român*, arăta în continuare Ribbentrop „nu mulțumesc pe deplin cerințele noastre". Șeful diplomației hitleriste indica Legației germane să acționeze în așa fel încît guvernul român „să nu primească guvernul polonez și conducerea supremă a armatei poloneze", pentru ca acestea să poată fi capturate de trupele naziste pe teritoriul polonez. Este semnificativ faptul că Berlinul era mai mult decît convins că, în ciuda presiunilor sale, guvernul român își va menține poziția. Numai așa se explică indicația pe care Ribbentrop i-o dădea lui Fabricius ca demnitarii polonezi care „vor ajunge pe teritoriul român", să fie internați și supravegheați „foarte strict" de guvernul de la București, Berlinul urmărind să-i scoată măcar în acest fel din desfășurarea evenimentelor. În această privință, se cerea lui Fabricius să obțină „declarații serioase" din partea cabinetului român.

Presiunile exercitate de Germania nazistă au creat serioase dificultăți guvernului român, dar nu i-au anulat conduita pe care și-o stabilise și care era în deplină concordanță cu sentimentele întregului popor.

La 14 septembrie, un tren de 12 vagoane transportînd tezaurul Poloniei a sosit la Cernăuți. În pofida cererilor germane de a-l bloca, autoritățile românești l-au îndreptat imediat spre Constanța**. Pentru o mai bună conlucrare, generalul Gabriel Marinescu a fost trimis la granița cu Polonia, ca reprezentant al guvernului, spre a organiza primirea refugiaților polonezi. Tot aici a sosit și ambasadorul român Vasile Grigorcea, care, împreună cu ministrul de Externe polon Beck, a perfectat intrarea în România a președintelui Ignacy Moscicki și a guvernului său. În acest sens, Grigorcea a transmis părții poloneze că „guvernul român este gata să acorde președintelui Moscicki și membrilor guvernului polonez ospitalitate pe teritoriul României în legătură cu tranzitul spre una din țările neutre...". Rezultatele convorbirilor dintre cele două părți au fost consemnate în Comunicatul oficial al Consiliului de Miniștri din 15 septembrie (la punctul 3 se anunța hotărîrea guvernului român de a acorda dreptul de intrare în țară demnitarilor polonezi). Textul comunicatului a fost redactat într-o manieră care să nu permită Germaniei să acuze România de încălcarea principiilor neutralității. Dealtfel, într-o convorbire pe care ministrul de Externe român Gr. Gafencu o avusese cu Fabricius în ziua de 14 septembrie, acesta îi comunicase hotărîrea cabinetului român și adăugase: „Dacă unele din persoanele civile vor avea dorința să plece în străinătate, nu li se va putea refuza acest lucru, deoarece încă de la trecerea peste graniță ele sînt persoane private și nu membri ai guvernului și nu vor putea activa politic în România". Pentru a para presiunile Berlinului s-au dat asigurări că vor fi respectate strict principiile neutralității.

Pretenții fără temeiuri juridice

Prezența înalților demnitari polonezi pe teritoriul României crea o situație juridică din cele mai complexe, agravată mult de pretențiile germane de a nu li se permite plecarea din țară. Un principiu de necontestat al dreptului internațional preciza că puterea neutră trebuie să se abțină de la orice act care ar spori forța unuia dintre beligeranți. Respingînd pretențiile germane, guvernul român își găsea suport juridic în dispozițiile **Convenției nr. 4** privitoare la legile și uzanțele războiului și în **Regulamentul** anexat acesteia, precum și în **Convenția nr. 5** referitoare la drepturile și îndatoririle neutrilor în caz de război. Ambele documente, semnate la Haga în 18 octombrie 1907, se referă la internarea obligatorie a forțelor armate ale beligeranților și nu a persoanelor civile. Așadar, dintre conducătorii polonezi refugiați pe teritoriul României, doar mareșalul Smigly-Rydz, din pricina calității sale de șef al armatei, n-ar fi putut părăsi teritoriul român pe durata războiului. Dar și în această situație se putea găsi o soluție. Din interpretarea articolului 11 al **Convenției nr. 5** reieșea că, în anumite cazuri, chiar militarii refugiați într-o țară neutră, cu acordul guvernului acesteia, puteau părăsi teritoriul respectiv

---

* În timpul intervenției făcută de Fabricius, la solicitarea superiorilor săi, pe lîngă guvernul român, ministrul de Externe al României, Grigore Gafencu, după cum raporta însuși Fabricius — „mi-a repetat principiile referitoare la tratarea refugiaților din Polonia. Armata poloneză va fi dezarmată și internată în interiorul țării. Membrilor guvernului li se interzice orice fel de activitate, de asemenea li se interzice folosirea legăturilor prin radio și telefon cu străinătatea".

** Vezi articolul **Tezaurul Băncii Poloniei străbate România**, în **Magazin istoric**, nr. 7-8/1968.

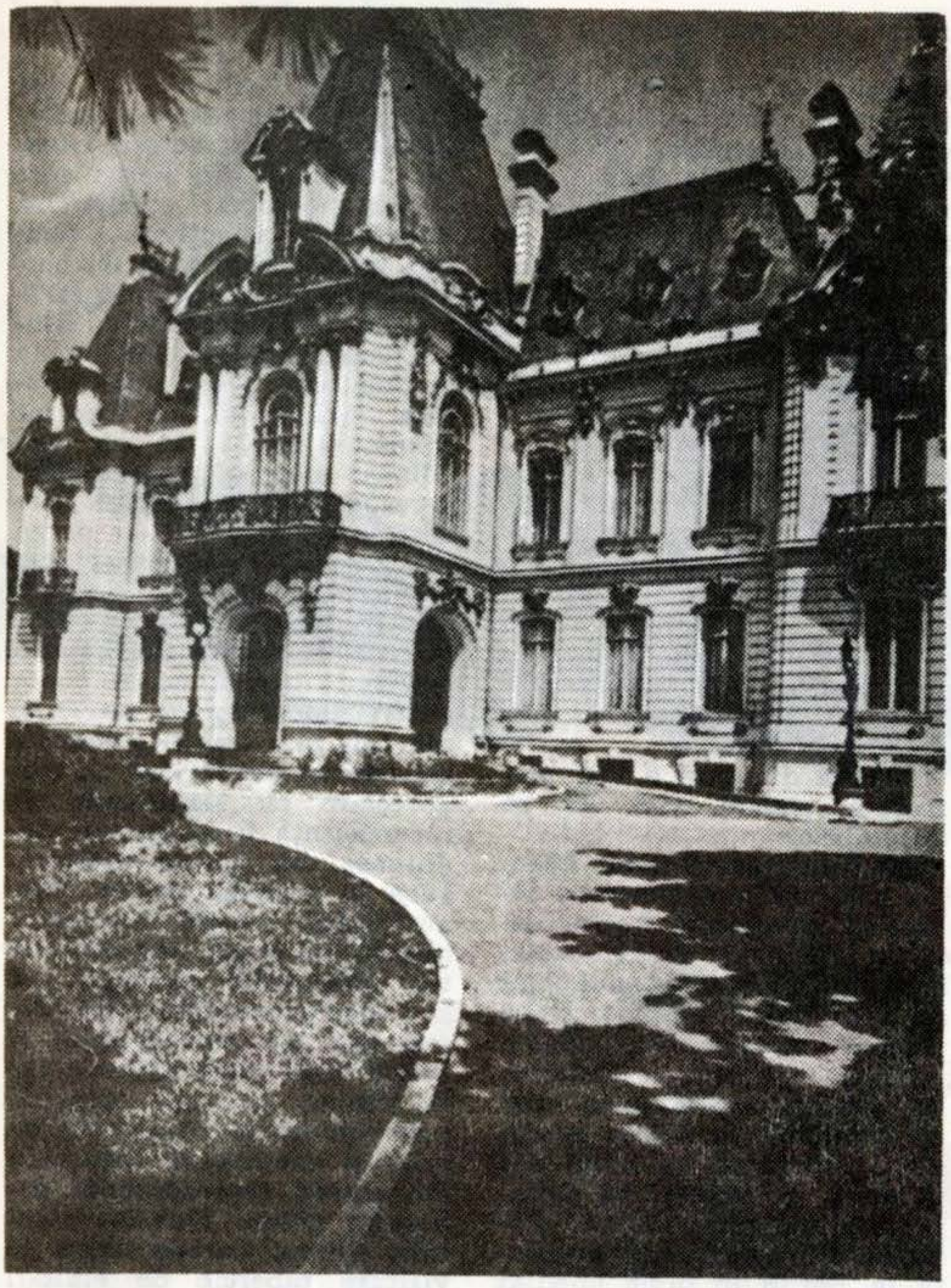

Începînd cu ziua de 5 noiembrie 1939, Ignacy Moscicki s-a stabilit la Craiova, în Palatul Mihail

În p. 14: *bombardamente ucigătoare efectuate de naziști asupra Varșoviei*

În p. 15: *Ignacy Moscicki (stînga) și un grup de refugiați polonezi bucurîndu-se de calda ospitalitate românească*

(clauza a fost folosită, dealtfel, din plin de guvernul român în cazul a zeci de mii de militari polonezi — ofițeri și soldați — plecați din țara noastră în diverse țări ale Europei).

Acordarea refugiului în aceste condiții reprezenta, așadar, atît o manifestare a sentimentelor umanitare, dar mai ales un atribut de necontestat al independenței și suveranității statului.

La 18 septembrie, președintele statului polonez a transmis, de la Poșta din Cernăuți o proclamație presei, privind continuarea războiului, iar membrii guvernului și-au menținut atribuțiile constituționale, politice și administrative ca guvern în exil. Atitudinea lor a izvorît din dorința de a-și păstra autoritatea în vederea unor acțiuni politice de viitor. Guvernul român a considerat că nici acestea nu pot constitui un temei juridic pentru justificarea pretențiilor germane de a nu se permite demnitarilor polonezi să plece din țara noastră.

Germania însă a inițiat noi presiuni. La 22 septembrie, Ribbentrop a cerut lui Fabricius să anunțe guvernul român că acordarea vizei de plecare demnitarilor polonezi „ar fi privită ca o acțiune ostilă și o lezare a neutralității".

Bicaz-Craiova

În după-amiaza zilei de 18 septembrie, Ignacy Moscicki, împreună cu însoțitorii săi, a fost transportat cu un tren special de la Cernăuți pînă la Piatra Neamț, unde a sosit în seara aceleiași zile și a fost cazat la Palatul regal de la Bicaz. Împreună cu el au sosit la Bicaz soția sa, miniștrii Alexander Bobkewki și Stanislaw Lepkowski, un consul, doi ofițeri din suită, un preot, un medic și personal de serviciu. Permanent, președintele Moscicki a fost însoțit de un secretar de legație din partea guvernului român.

Imediat după sosirea la Bicaz, Moscicki a început o intensă activitate politică. În ciuda protestelor Germaniei, el a avut numeroase convorbiri telefonice cu Ambasada Poloniei din București, cu orașul Slănic Moldova, unde se aflau membrii guvernului, cu Cernăuții și alte orașe din țară. Nu numai că aceste convorbiri au fost cunoscute de guvernul român, dar, la 20 septembrie, Armand Călinescu a aprobat și convorbirile cu străinătatea, cu condiția ca acestea să se efectueze numai de la Prefectura județului. La Bicaz au venit diferite personalități poloneze, iar unii dintre membrii anturajului lui Moscicki au primit, la rîndu-le, permisiunea de a se deplasa la București.

La 30 septembrie 1939, agențiile de presă au anunțat demisia lui Ignacy Moscicki din funcția de președinte al Poloniei, locul lui fiind luat de Wladislaw Raczkiewicz. Noul președinte s-a bucurat, de asemenea, de ospitalitatea românească și la momentul potrivit i s-a creat posibilitatea de a pleca din țară. Aceasta a constituit un nou act de curaj din partea guvernului român, o manifestare viguroasă a poziției sale antihitleriste.

După aceste evenimente, guvernul țării noastre a continuat să aibă o atitudine prietenească față de fostul președinte polonez, pregătind cu atenție momentul cînd ar fi putut părăsi teritoriul românesc. Pentru a-i facilita ieșirea din țară, la 4 noiembrie s-a hotărît mutarea sa la Craiova, oraș apropiat de granița cu

Iugoslavia. Cu organizarea deplasării a fost însărcinat comisarul general pentru evidența și asistența refugiaților polonezi, locotenent-colonelul Hagi Stoica. Fostul președinte, împreună cu o suită de 15 persoane, a călătorit cu două vagoane (unul ministerial — pus la dispoziție de ministrul de Externe român — celălalt de clasa I), însoțit tot parcursul de C. Rosetti, funcționar superior în Ministerul Afacerilor Externe. Toate cheltuielile ocazionate de transport au fost suportate de Președinția Consiliului de Miniștri, paza fostului președinte și a suitei sale revenind autorităților noastre:

În cel mai strict secret

Sosit la Craiova în noaptea de 5 noiembrie 1939, Moscicki a fost condus la reședința ce-i fusese desemnată în impunătorul Palat Mihail (azi muzeu de artă). Guvernul român, acceptînd intrarea în țară a demnitarilor polonezi, își asumase în mod firesc și obligația de a veghea asupra lor. În acest scop, un grup de polițiști a fost însărcinat să asigure paza reședinței lui Moscicki. Măsurile erau cu atît mai îndreptățite, cu cît naziștii nu s-ar fi dat în lături de la organizarea unui asasinat. În rapoartele și notele informative ale Legației germane din București nu apare menționată locuința lui Moscicki la Craiova, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că hitleriștii nu cunoșteau noua reședință a fostului președinte.

Sosirea lui Moscicki în Craiova a marcat o nouă perioadă de intense contacte politice. La Palatul Mihail au sosit prefectul județului și alți reprezentanți ai autorităților locale, locotenent-colonelul Hagi Stoica, reprezentanți ai refugiaților, trimisul papei, Filippi Cortezi, reprezentanți ai Ambasadei poloneze din București, ziariști străini. Fostul președinte și suita sa s-au folosit totodată intens de legăturile telefonice și telegrafice pentru schimburile de informații cu alte țări.

În ziua de 24 decembrie 1939, colonelul Romulus Dimitriu, prefectul județului Olt, s-a prezentat la Moscicki, din însărcinarea regelui, pentru a-i transmite urări cu prilejul Crăciunului. Impresionat, oaspetele a transmis, la rîndu-i, monarhului, urările și mulțumirile sale. Starea sănătății lui se agravase. „Tot timpul conversațiunii — relata trimisul regelui — avea un tremurat îngrijorător și părea cumplit istovit fizicește; are absolută nevoie să fie îngrijit de specialiști pentru a-și putea prelungi viața".

În ședința secretă a Consiliului de Miniștri din 23 decembrie 1939 guvernul a hotărît să ia măsurile necesare pentru a asigura plecarea lui Moscicki din România, asumîndu-și totodată toate consecințele ce ar fi decurs dintr-o astfel de hotărîre.

Ieșirea din țară a fost perfectată pentru ziua de 25 decembrie.

Nici de această dată, Legația germană n-a cunoscut intențiile guvernului nostru decît în seara zilei de 25 decembrie, cînd a fost informată chiar de autoritățile române. După plecarea trenului din Craiova, ministrul român de Externe, l-a chemat pe Fabricius, spre a-i comunica hotărîrea guvernului, adoptată cu două zile în urmă, în legătură cu plecarea fostului președinte al Poloniei. Din telegrama expediată la Berlin în orele imediat următoare, rezultă foarte clar iritarea diplomatului hitlerist, pus de guvernul român în fața unui fapt împlinit. Fabricius i-a reproșat ministrului român că s-a luat o astfel de hotărîre „fără o prealabilă discuție cu noi". „Această hotărîre depășește neutralitatea..." „N-am putut înțelege — raporta el — cum de s-a putut trece peste promisiunile de neutralitate. Au vrut să ne pună în fața unui fapt împlinit".

În cursul aceleiași întrevederi, Fabricius a cerut ministrului român să ia măsuri urgente pentru a opri ieșirea trenului din țară. Propunerea era — evident — irealizabilă. Trenul nu mai putea fi oprit. În mod deliberat, guvernul român înștiințase Legația germană exact în clipa cînd trenul ajunsese la graniță. La ora cînd avea loc convorbirea, regele și membrii guvernului erau deja în vacanță.

Reacția Berlinului a fost promptă. Ribbentrop a transmis urgent instrucțiuni Legației hitleriste din Berna spre a cere guvernului elvețian să interzică orice activitate politică lui Moscicki și să nu permită plecarea lui în altă țară. În ziua de 28 decembrie, Ribbentrop a trimis o telegramă la București: „Rog a se comunica ministrului de Externe [român — **n.r.**] în numele meu adînca mea mîhnire pentru nerespectarea promisiunii date și a se adăuga că n-ar putea rămîne fără urmări, dacă un asemenea caz s-ar repeta".

Atitudinea prietenească a guvernului român, sprijinul acordat de întregul nostru popor refugiaților polonezi într-unul din cele mai tragice momente ale istoriei patriei lor, au fost apreciate cu sentimente de recunoștință și mulțumiri călduroase din partea acestora. Încă în toamna anului 1939, autoritățile române au primit numeroase elogii, atît din partea polonezilor refugiați, cît și a unor personalități din diferite țări sau reprezentanți ai Crucii Roșii internaționale, care, venind în țara noastră, s-au convins la fața locului de grija și atenția cu care erau înconjurați reprezentanții poporului polon. Nunțiul apostolic Filippi Cortezi, după ce vizitase taberele de militari polonezi internați în România, precum și o parte din civilii aflați aici, pe însuși Ignacy Moscicki, a considerat de datoria sa să aducă public „mulțumiri autorităților și poporului român pentru spiritul larg de ospitalitate acordat în împrejurările actuale acestor refugiați". Mareșalul Smigly-Rydz — el însuși refugiat în România — a mulțumit pentru felul în care a fost primit și tratat de români „în timpul acestor zile de mare tragedie".

Atitudinea guvernului și populației țării noastre față de președintele Poloniei și de membrii guvernului acestei țări, în clipe de grea cumpănă chiar pentru soarta României, s-a înscris ca o pagină luminoasă în relațiile dintre cele două națiuni, ca o manifestare viguroasă a sentimentelor de umanitate, libertate și demnitate națională.

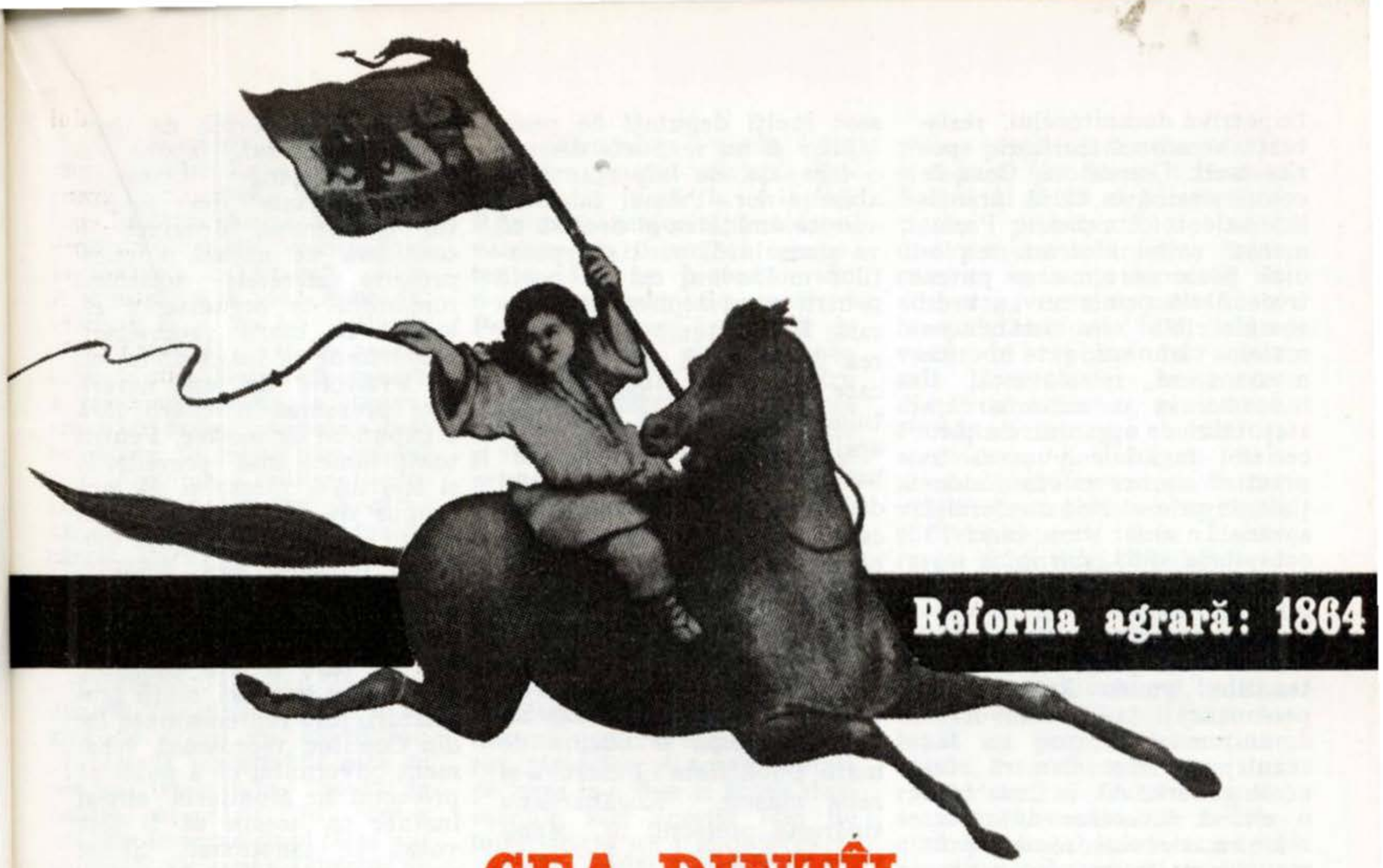

„CEA DINTÎI ŞI CEA MAI MARE LIBERTATE CE SE DASE“

ION BULEI

„...Am venit în această Adunare şi am zis că dacă ea tratează această cestiune [rurală — n.n.] ca o cestiune de avere, noi, ca români o vom primi, o vom trata azi, mîine, în sfîrşit pînă cînd vom fi pe aceste bănci, ca o cestiune naţională, o cestiune din cele mai mari de la care depinde toată avuţia, independenţa şi forţa acestor 5 milioane de români ce locuiesc într-această ţară şi pe care d-voastră îi priviţi ca pe nişte paria...“.

Cu aceste cuvinte drepte întîmpina M. Kogălniceanu, la 13 aprilie 1864, Adunarea deputaţilor, potrivnică rezolvării în spirit democratic a chestiunii agrare, a celei mai importante probleme menită — potrivit concepţiilor sale şi ale domnitorului Alexandru Ioan Cuza — să reaşeze societatea românească pe baze moderne.

Cai de poştă pentru deputaţii moldoveni

În 1862, reforma agrară se izbise de reacţionarismul unei camere în care marea proprietate era aproape singura reprezentată. La 1864, o întîmpina acelaşi reacţionarism, mai slab organizat, dar nu mai puţin violent. Căci era în vigoare aceeaşi Convenţie de la Paris din 7/19 august 1858*, care, prin stipulaţiile sale electorale, întemeiate pe un cens** foarte ridicat, limitase alegerea membrilor Parlamentului la aria îngustă a celor bogaţi. Din această cauză, orice încercare de reformare mai adîncă a ţării se lovea de potrivnicia unor adunări în care majorităţile erau întotdeauna de dreapta. Prin încheierea coaliţiei opoziţioniste a conservatorilor cu liberalii-radicali îndreptată

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1973.
** Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1973.

împotriva domnitorului, rezistența acestor majorități sporise mult. Domnitorul Cuza se convinsese că în calea intențiilor sale reformatoare, Parlamentul astfel ales era o piedică peste care nu se putea trece decît printr-un „act de energie". Mai ales nerăbdarea maselor țărănești, gata în orice moment să izbucnească, îl îndemna la o schimbare a statutului de organizare a țării ce să-i îngăduie punerea în practică a unor reforme esențiale, în primul rînd a reformei agrare. În acest scop, la 11/23 octombrie 1863, din mica minoritate a Adunării favorabilă lui îl numește pe M. Kogălniceanu, prietenul și colaboratorul său apropiat, în fruntea unui guvern format din personalități politice devotate domnitorului și care nu făceau parte din Cameră. Cu acest guvern, Al. I. Cuza face o ultimă încercare de reformare a statului român prin menținerea cadrului constituțional statornicit de Convenția din 1858. Dar... va izbuti oare guvernul Kogălniceanu să treacă legea agrară, principalul punct al programului său, printr-o adunare a cărei rezistență era mare și înversunată?

La 16 martie 1864, M. Kogălniceanu prezenta deputaților Proiectul legii rurale. Țăranii erau declarați eliberați de sarcinile feudale (clacă, dijmă, podvezi, monopoluri etc.) și se împroprietăreau pe loturile de pămînt ce le aveau în folosință — „pogoanele legiuite" — în virtutea așezămintelor agrare din 1851, întregite, acolo unde era cazul și care difereau ca întindere după numărul de vite ale clăcașului și după regiune. Pentru pămînturile expropriate, țăranii trebuiau să plătească o despăgubire destul de ridicată, cu o dobîndă de 5 la sută, timp de 20 ani. Primul ministru cere deputaților să lase la o parte celelalte probleme, pentru a se ocupa deîndată de această lege, „cea mai națională ce s-a înfățișat vreodată veri unei Camere". Lascăr Catargiu solicită însă amînarea, pretextînd că lipsesc mulți deputați de peste Milcov și nu se poate discuta o lege așa de importantă în absența lor. Primul ministru admite amînarea și declară că va pune la dispoziția deputaților moldoveni cai de poștă pentru a se deplasa în Capitală. El nu admite însă cererea deputatului Al. Văsescu care propune amînarea discuțiilor pentru după Paști (20 aprilie). În încheierea dezbaterilor deputatul Pîcleanu dă citire unei propuneri prin care Adunarea autorizează biroul să convoace telegrafic pe toți deputații absenți pentru a lua parte la dezbaterea și votarea legii.

Și, în vreme ce Camera își acordă o amînare, Proiectul de lege rurală se bucură de mare publicitate. Pentru a-și ralia masele, Kogălniceanu tipărește proiectul în **Monitorul oficial.** El e citit în toate bisericile din sate. Pretutindeni e comentat.

Mulțimea și dreptul

La 13 aprilie 1864, „cestiunea aceea care conține în ea viața sau moartea României...", cum scria ziarul **Românul,** este la ordinea zilei. Încă de dimineață, grupuri de bucureșteni se îndreaptă spre Dealul Mitropoliei. Printre ei și cîteva cete de țărani. Tribunele rezervate publicului sînt neîncăpătoare. Mulți rămîn în curte, în așteptare. Pe la 11 încep să sosească deputații. La orele 12 ședința se deschide.

Din fotoliul prezidențial, C. Crețulescu, unul dintre cei patru vicepreședinți, dă cuvîntul lui Vasile Boerescu. Fostul rosettist și actualul conservator de centru dreapta, principalul purtător de cuvînt al majorității conservatoare a acestei Camere citește raportul Comitetului (format din Lascăr Catargiu, D. Cornea, I. Ghica, C. Crețulescu, V. Boerescu și I.C. Brătianu) însărcinat de Adunare cu cercetarea Proiectului de lege rurală. Comitetul — spune raportul — respinge „dispoziții însemnate" din proiectul guvernului, deoarece le consideră de natură a compromite interesele societății românești în organizarea ei, lovind în marii proprietari. Raportorul se leagă de faptul că Proiectul de lege agrară este prezentat Adunării fără o expunere de motive. Pentru toată lumea însă prevederile și spiritul Proiectului de lege propus de Kogălniceanu sînt foarte clare, dar deputații moșieri, nevrînd să-l accepte, caută într-o chestiune formală un nou motiv ca să-l respingă. Speriați de ecoul foarte puternic pe care îl are proiectul guvernului în mase, marii proprietari, prin reprezentanții lor din Comitet, reproșează vehement guvernului că a publicat proiectul în **Monitorul oficial** înainte ca acesta să fi fost votat și sancționat. Și ei vor „rezolvarea" problemei agrare, spune Boerescu, dar „cu înțelepciune și prudență, fără zgomot, fără zguduire, fără ațîțare de pasiuni", cu alte cuvinte, fără consultarea și știința maselor, a milioanelor de țărani pe care el îi numește „mulțimea foarte brută care nu constituie dreptul" și mai ales fără ca reforma să știrbească prea mult din marile latifundii.

În ce mod vor marii proprietari să rezolve chestiunea rurală o dovedește cu prisosință proiectul cu care vin în Adunare, și pe care îl expune Boerescu în numele Comitetului. Prin el, spiritul burghez al proiectului de lege propus de Kogălniceanu este răsturnat. În loc de o împroprietărire a țăranilor pe „pogoanele legiuite", adică pe loturile la care, potrivit numărului de vite, au dreptul, majoritatea conservatoare a Camerei admite împroprietărirea numai pe un lot, egal pentru toți, de aproximativ patru pogoane, fapt care reduce la jumătate suprafața destinată exproprierii. Cum această împroprietărire este cu totul insuficientă, neacoperind decît în mică măsură nevoia de pămînt a țăranilor,

Comitetul propune aşezarea unor învoieli între ţărani şi proprietari. Plata despăgubirilor de către ţărani, după proiectul majorităţii, urmează să se facă nu în 20 ani, ci în 7 şi nu cu 5 la sută dobîndă, ci cu 8 la sută, iar titlurile de creanţă trebuie să fie garantate de stat. Mai mult, pentru a menţine moşiile la dimensiuni cît mai aproape de cele existente, în locul pămîntului dat ţăranilor, Comitetul propune ca la sfîrşitul fiecărui an statul să pună în vînzare către marii proprietari cîte 150 mii pogoane din pămînturile sale. Aşadar, un proiect de lege rurală boieresc de la un capăt la altul.

Liberalii radicali, deşi în alianţă cu conservatorii, nu sînt de acord cu aliaţii lor. „Proiectul majorităţii este în contra legilor în fiinţă, în contra dreptăţii, în contra marilor interese publice şi naţionale [...], peste putinţă de a se aplica" — scrie C.A. Rosetti în **Românul,** situîndu-se, din acest punct de vedere, pe o poziţie mai de stînga decît ceilalţi conducători ai grupării liberal-radicale. Dar în loc să sprijine guvernul în atît de importanta problemă rurală, în a cărei rezolvare sînt şi ei interesaţi, cei mai mulţi dintre liberalii-radicali sacrifică interesele ţărănimii pe altarul înţelegerii lor cu conservatorii, de care nu vor să se rupă. Prin I.C. Brătianu vin şi ei în Adunare, la 13 aprilie, cu un proiect agrar propriu. Este o manevră care face, în fond, jocul majorităţii, slăbind poziţia guvernului Kogălniceanu, deşi proiectul expus de I.C. Brătianu nu prezintă deosebiri esenţiale faţă de acela guvernamental. Principala diferenţiere constă în faptul că, în unele din prevederile sale, e mai restrictiv: loturile de împroprietărire nu sînt cele legiuite, ci acelea lucrate efectiv, ceea ce, în multe cazuri înseamnă mai puţin decît este prevăzut în proiectul guvernului, terenurile de casă şi grădină ale ţăranilor sînt mai reduse, sistemul de despăgubire apare mai favorabil stăpînilor de moşii etc...

În atmosfera ostilă din Adunare, primul ministru Kogălniceanu urcă la tribună. Răspunde majorităţii conservatoare cu talent şi competenţă. De ce proiectul său n-are expunere de motive? Pentru că n-are trebuinţă de dînsa, pentru că chestiunea rurală nu este nouă pentru nimeni şi „fiecare are în inima lui, în aducerea sa aminte şi motivele şi expunerea şi principiul şi spiritul". Vede că opoziţia se împotriveşte proiectului şi sensului său; dar — întreabă el — este cineva care să se fi îndoit asupra laturii democratice a unui proiect de lege agrară datorat guvernului condus de M. Kogălniceanu? Din 1837 încoace, el, Kogălniceanu a fost întotdeauna pentru împroprietărirea ţăranilor şi toate luptele pe care le-a dus şi toate duşmăniile sale acestei idei de împroprietărire i le datorează. „Ei bine, cînd, din mica minoritate am fost chemat la minister, cum socotiţi d-voastră că aveam să vin să-mi abjur credinţele vieţii mele întregi?". Kogălniceanu acceptă ca în chestiunea despăgubirii, a eşalonării ei, a dobînzii să discute cu Camera, pentru a găsi o soluţie mai împăciuitoare — singura concesie pe care o face — cu condiţia însă ca să nu se sporească darea ţăranului, „căci e destul de mare chiar astfel cum e pusă de guvern", dar nu acceptă, nu poate accepta să se discute asupra lotului de pămînt sau pogoanelor legiuite pe care urmează să se facă împroprietărirea. „Faceţi împroprietărirea — se adresează el deputaţilor — şi de voiţi să vă binecuvînteze ţara întreagă [...] nu intraţi cu prăjina în ogorul ţăranului [...], nu măsuraţi [...] Nu luaţi nimica din mîna ţăranului. N-aveţi dreptul...".

Un „rege al ţăranilor"

Ca răspuns la discursul lui Kogălniceanu, D. Ghica, V. Boerescu, B. Bellu şi Gh.C. Costa-Foru cer să fie citită moţiunea pregătită din timp de ei şi depusă pe biroul Camerei. Semnată de 27 deputaţi, moţiunea, prezentată de unul din secretarii biroului, înşiruie o serie de acuzaţii la adresa guvernului, care de la început, chipurile, dăduse dovadă de arbitrar în actele sale. El a înşelat „buna credinţă" a Adunării, venind cu Proiectul de lege rurală şi servindu-se de el „ca de o armă de răzbunare şi de învrăjbire între clasele agricole şi proprietari". Prin elaborarea şi întinsa publicitate a proiectului de lege, remarcă moţiunea, mandatarii naţiunii („porecliţi de sine-vă mandatari ai naţiunii" — cum le zicea ziarul **Buciumul,** editat de C. Bolliac), sînt puşi în luptă cu puterea executivă; teama, neîncrederea sînt răspîndite „în toate cercurile societăţii", creditul se zdruncină, ura şi răzbunarea între cei avuţi şi cei neavuţi se încurajează. „S-au văzut publicate şi împrăştiate prin sate rugăciuni către Dumnezeu de a face ca să se niveleze societatea, pogorînd pe cei ridicaţi şi ridicînd pe cei prea de jos împilaţi". Toate acestea — spune moţiunea în încheiere — determină Adunarea să declare că ministerul actual „merită toată a sa dezaprobare". Aşadar, votul de blam. Majoritatea reacţionară a Adunării, prin glasurile lui D. Ghica, V. Boerescu, Gh.C. Costa-Foru, cere votarea urgenţei acestei moţiuni. În numele guvernului se împotriveşte dr. Ludovic Steege, ministru de Finanţe. El propune Adunării ca, înainte de orice, să discute legea rurală şi apoi să vină cu moţiunea de blam, chiar dacă unele prevederi ale proiectului agrar, emanaţie a întregului guvern, nu sînt pe gustul Camerei. Sînt însă în interesul ţării şi ar fi „o crimă în contra naţiunii a lăsa abandonată cestiunea cea mai mare, cea mai serioasă care v-a preocupat vreodată". Orice amînare a rezolvării problemei agrare, declară Steege, făcînd aluzie la nerăbdarea maselor ţărăneşti, ar pune ţara în mare pericol.

Intervenția lui Steege stîrnește unanimă aprobare și aplauze îndelungi în tribunele publicului. Vicepreședintele Adunării intervine amenințînd cu evacuarea sălii. Precizînd adevărata cauză a atitudinii majorităților din Adunare, M. Kogălniceanu cere deputaților să voteze proiectul său de lege agrară fie măcar în același timp cu moțiunea de neîncredere. Încercarea se dovedește fără urmare. Gh.C. Costa-Foru îi răspunde că dacă vrea să fie un „rege al țăranilor" n-are decît să aibă o majoritate parlamentară care să-l susțină. Camera de acum, cu riscul de a fi „înnegrită" cu epitetul de „oligarhică", va vota moțiunea și încă de urgență.

„O lege pentru țară, iar nu pentru proprietari"

Majoritatea reacționară a Adunării reclamă închiderea discuției. Dar Ion Brătianu, din „cestiune de echitate", consideră că, după atîția deputați care au vorbit pentru aprobarea urgenței, să fie lăsat să vorbească cineva și contra ei. Și la tribună se urcă liberalul moderat G. Vernescu. El se opune urgenței moțiunii de blam pentru că aceasta înseamnă amînarea legii rurale; combate părerea majorității după care rău a procedat guvernul că a făcut cunoscută această lege în toată țara înainte de a fi votată. Dimpotrivă, crede Vernescu, opinia publică trebuia pregătită. „Aduceți-vă aminte, domnilor, că aicea sînt puse în joc interesele celor care nu sînt de față la lucrările noastre; prin urmare, era foarte bine de a fi toți luminați". Adunarea trebuie să dezbată legea rurală și după aceea să se pronunțe asupra moțiunii de neîncredere. Cu atît mai mult se impune aceasta, cu cît proiectul rural al majorității cuprinde dispoziții care „îmi displac foarte mult, pentru că nu sînt conforme cu dreptatea și cu logica". Și atunci, „sub ce impresiune va rămîne lumea?".

Dar moșierii conservatori din Adunare se arată mai grijulii față de interesele lor decît de ce anume impresie va produce atitudinea lor în opinia publică și votează urgența moțiunii. La discutarea ei, G. Ghica, Manolache Costache-Epureanu, principele D. Ghica acuză cu vehemență guvernul Kogălniceanu de a fi stîrnit și întreținut, prin întreaga sa activitate spaima marilor proprietari, de a fi venit acum cu Proiectul de lege rurală pe care l-a aruncat ca pe un tăciune aprinzînd cele patru părți ale țării. Cu violența moșierului lezat în interesele sale, A. Sihleanu îl numește pe Kogălniceanu „călcător de lege", incapabil de a sta pe banca ministerială; declară apoi că mai mulți mari proprietari sînt gata pregătiți să ia drumul băjeniei.

Deputaților potrivnici le răspunde din nou Kogălniceanu. Cum poate Adunarea să-l învinuie că a publicat proiectul? „D-voastră nu voiți să consultați nici pe aceia care nu au dreptul nici chiar să vie la Cameră, pentru că ziceți că i-am adus cu poliția?". A publicat proiectul ca să știe ce gîndește țăranul, ce gîndește poporul, adică „toți aceia cărora d-voastră nu dați dreptul să petiționeze, cărora d-voastră nu dați voie nici să se roage lui Dumnezeu". Kogălniceanu respinge din nou acuzațiile care i s-au adus pentru guvernarea sa. „Voiți să mă ucideți? Dar — spune el, acuzînd spiritul egoist și îngust în care majoritatea reacționară a Camerei privește reforma agrară — toată lumea știe că aici nu este vorba de Kogălniceanu, nu este vorba de ministru, este vorba că nu voiți un minister care să trateze cestiunea aceasta sub un punct de vedere național, care s-o apere ca o cestiune națională, care să facă o lege pentru țară iar nu pentru proprietari".

În încheiere, Kogălniceanu cere Adunării să-i dea cît mai repede votul de „blam", căci „sînt foarte setos de gloria ce are să producă el".

Pentru a atenua efectul discursului lui Kogălniceanu ia din nou cuvîntul V. Boerescu, care, atacîndu-l pe primul ministru, face iarăși apel la cunoscutele sale argumente ultraretrograde: proprietarii sînt „partea cea mai inteligentă a națiunii", iar țăranii „sînt masa brută, sînt forța numerică" și el nu vrea „a lovi inteligența prin forța brutală...".

În încheierea discuțiilor vorbește Ion Brătianu. Preocupat să nu destrame coaliția liberal-radicală cu conservatorii care, pînă la urmă, după cum se știe, va duce la răsturnarea lui Cuza, el se declară împotriva guvernului, deoarece „s-a pus ca adversar ideilor și principiilor noastre", nu a venit cu sinceritate să organizeze țara într-un mod liberal, iar din proiectul agrar a făcut o armă împotriva puterii legislative. Pe de altă parte, Brătianu se declară împotriva moțiunii de blam; el nu știe ce nou minister îi va lua locul, ce gînduri are puterea executivă și apoi e prea clar că neîncrederea Adunării vine tocmai în momentul dezbaterii unei chestiuni mari, a chestiunii rurale.

Se pune la vot moțiunea de blam. Rezultatul: 63 voturi pentru, 36 contra. Deci căderea guvernului. Majoritatea Camerei aplaudă. E ora 7 seara, cînd ședința se ridică.

Poporul, Cuza și Kogălniceanu

„Am avut noi — cești de la 1848 — un 13 septembrie, facă cerul să nu mai avem și un 13 aprilie" — scria C.A. Rosetti în preziua începerii dezbaterilor. În seara zilei de 13 aprilie, cei 400-500 oameni din curtea Mitropoliei îi ovaționează pe miniștri. Din imboldul studențimii bucureștene, multă lume se adună în grădina Sf. Gheorghe. Se împart torțe aprinse. Mulțimea pornește pe străzile Capitalei. Se îndreaptă spre Palat, apoi la casa lui M. Kogălniceanu. Se aud strigăte puternice și repetate: „Să trăiască Domnitorul! Să trăiască ministrul Kogălniceanu! Să trăiască legea rurală!" Poporul Bucureștilor, ca și al întregii țări, se solidarizează cu guvernul împotriva majorității reacționare a Adunării.

A doua zi, 14 aprilie, tribuna pentru public și curtea Mitropoliei sînt din nou „în mare îmbulzeală". Lumea a venit să vadă cine a învins, guvernul sau Camera? Pe cine a preferat Cuza?

Pe la ora 10 încep să vină deputații. Dar nici un ministru nu-și face apariția. Vicepreședintele Adunării, I. Ghica deschide ședința. Banca ministerială continuă, însă, să rămînă goală. Se hotărăște atunci să se lucreze în secții. Publicul părăsește tribunele. Deputații numai de lucru nu se țin: grupuri, grupuri discută „ale zilei". Se vorbește că unii deputați au fost la Palat în audiență. Alții cred că noul guvern s-a și format, cu D. Ghica, Gh. Știrbei, D. Cornea, S. Manu. Dar nimeni nu știe ceva precis. La 13,30 ședința se ridică și se anunță următoarea pentru a doua zi.

15 aprilie — aceeași atmosferă de încordare și așteptare. În sfîrșit, miniștrii își fac apariția. M. Kogălniceanu se urcă la tribună și citește mesajul lui Cuza. Ministerul și-a depus demisia în mîinile sale — declară domnitorul — dar el n-a vrut s-o primească, căci neîncrederea Adunării s-a dat fără ca măcar să se fi intrat în dezbaterea reformei agrare, așteptată cu nerăbdare de întreaga țară. Motivînd sărbătorile, domnitorul prorogă Adunarea pînă la 2 mai. Aplauze unanime și urarea „Să trăiască domnitorul!" răsună în tribunele rezervate publicului. La ieșire, lui Kogălniceanu i se aruncă de pretutindeni buchete de flori și pînă la poarta cea mare a Mitropoliei e însoțit de aplauzele călduroase ale mulțimii.

Conflictul dintre guvern și Adunare se încheiase, deci, în favoarea celui dintîi. Pînă la redeschiderea Camerei, la 2 mai 1864, opoziția acționează în țară și peste hotare, încercînd să recîștige terenul pierdut și să împiedice reformele democratice pe care simțea că nu le poate evita atîta vreme cît domnitorul sprijină guvernul. „Oligarhii se agită ca viespile cînd se sparge fagul" — scrie ziarul **Bucium**ul. Se ia contact cu agențiile străine din țară. Anastase Panu, Eugeniu Carada, Gheorghe Știrbei sînt trimiși în Europa ca ambasadori ai intereselor „coaliției monstruoase"*; marele boier Constantin Sutzu, în spaima sa de reforme, nu ezită să ceară intervenția militară turcească. Eforturile coaliției opoziționiste, incapabilă de acțiuni convergente, datorită disensiunilor interne, lipsită de orice sprijin de masă, nu află împlinirea dorințelor ei.

La 2 mai, cînd se redeschide Adunarea, cu 53 deputați lipsă, primul ministru citește un nou mesaj al domnitorului prin care lucrările Camerei sînt mărginite doar la votarea Legii electorale, după ale cărei prevederi să se aleagă viitorul Parlament. Cu alte cuvinte, Adunarea urmează să admită propria sa dizolvare și să lase locul unei noi Adunări, care să legifereze reforma agrară.

Pentru opoziție e, însă, prea mult. Îndată după mesaj, în numele majorității se citește o propunere prin care se declară că atîta vreme cît conflictul constituțional nu este rezolvat, cu alte cuvinte pînă cînd domnitorul nu se va hotărî să înlocuiască actualul guvern cu unul care să se bucure de încrederea Adunării, aceasta va lucra pe secții și din rîndul ei se va forma o comisie pentru a întocmi un răspuns la mesajul tronului. Urmează o aprigă discuție între guvern și Cameră. Pe rînd, M. Costache-Epureanu, D. Ghica, V. Boerescu, Ion Brătianu atacă guvernul pentru că mai are curajul să vină în fața Adunării după ce ea l-a blamat; atacă procedeul folosit de puterea executivă, de însuși domnitorul, care, cum spune D. Ghica, nu trebuie să lovească în deputați „slăbindu-și neapărat și autoritatea sa proprie". Kogălniceanu refuză să mai răspundă unei Adunări care știe că va fi dizolvată. Așa după cum Adunarea refuză să lucreze cu guvernul, tot așa guvernul nu mai poate să discute cu „onorabila Adunare". Vicepreședintele Adunării, L. Catargiu, pune la vot urgența propunerii majorității și ea se primește. Dar cînd să se treacă la votarea ei, Kogălniceanu cere din nou cuvîntul și, într-un mare tumult, citește mesajul de... dizolvare a Camerei!

Lovitura de stat s-a înfăptuit. Și s-a înfăptuit sub un minister „poporan", cum numește Bolintineanu guvernul din care făcea și el parte. Mai mult, ea s-a întemeiat pe necesitatea de reformare a societății românești. De aceea „nația [...] nu putea a nu primi o schimbare în propriile sale interese". Și, într-adevăr, **Statutul lui Cuza****, supus plebiscitului e primit cu mare majoritate (682 621 voturi). Grație loviturii de stat și nu grupărilor politice reforma agrară se realizează.

Discutat de Consiliul de Stat, proiectul lui Kogălniceanu, respins cu atîta îndîrjire de majoritatea dizolvatei Adunări, este aprobat cu unele mici modificări la 14/26 august 1864, sancționat și promulgat de Al. I. Cuza în aceeași zi. Nu mai este nevoie de aprobarea Parlamentului căci, potrivit Statutului, domnul singur are inițiativa legilor. În seara zilei de 14/26 august se dă o masă mare la Cotroceni. Pretutindeni, poporul se bucură. Oștenii i se alătură. „Bucuria se întinse peste toată nația — își amintește poetul D. Bolintineanu. Era cea dintîi și cea mai mare libertate ce se dase [...]. Aceasta fusese cea mai frumoasă zi din viața domnitorului Cuza, din viața nației românești chiar".

Și, cu toate că peste entuziasmul de la început vor veni griji și necazuri și o nouă înrobire asupra țăranului român (în ziua de 14/26 august 1864 se deschidea doar drumul emancipării sale), reforma agrară a lui Cuza și Kogălniceanu are însemnătatea ei mare și neștirbită. Cu ea încep așezările capitaliste statornice, pe ea se întemeiază cu toate împlinirile și neajunsurile sale, pornirea spre modernizare a societății de acum un veac.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1972.

** Prin **Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris** (pe scurt **Statutul lui Cuza**), puterea legiuitoare se împărțea între domn, Corpul ponderator (Senatul) și Adunarea electivă (Camera); domnitorul avea singur inițiativa legilor a căror elaborare cădea în sarcina Consiliului de Stat nou înființat, iar Corpului ponderator îi era îngăduit, la sfîrșitul sesiunilor, să propună îmbunătățirile socotite necesare — **n.r.**

MARŞUL CEL LUNG

ANA BUDURA

Au trecut 25 ani de la evenimentul cu răsunet internațional — victoria istorică a poporului chinez condus de partidul său comunist asupra imperialiștilor cotropitori și a forțelor reacțiunii interne, victorie încununată prin proclamarea Republicii Populare Chineze la 1 octombrie 1949. Referindu-se la acest moment memorabil tovarășul Mao Tzedun, președintele Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez, sublinia: „Cîștigarea victoriei în întreaga țară este doar primul pas într-un mare marș de 10 000 li*. Chiar dacă acest pas este demn de mîndrie, el este relativ mic. Ceea ce va fi mai demn de mîndrie este încă în fața noastră [...] Revoluția chineză este măreață, drumul de după revoluție însă va fi mai lung, munca mai grea și mai intensă".

Evocarea în acele zile a Marșului cel lung nu era întîmplătoare. Simbol al anilor de lupte grele, pline de eroism duse de poporul chinez, Marșul cel lung a dat vigoare și încredere revoluționarilor chinezi, conduși de P.C.C., în victoria finală împotriva imperialiștilor și a reacțiunii interne.

Era în zorii unei dimineți din luna mai a anului 1935. O liniște adîncă acoperea orășelul de pe malurile Fluviului Ianțzî. În această zonă sălbatică a munților din provincia Iunnan, fluviul își croiește drum printre doi pereți de stîncă înalți, aproape perpendiculari. Doar din loc în loc, la mari depărtări, el poate fi trecut cu ambarcațiuni ușoare. Aici, de o parte și de alta a apei, trupele guvernamentale se fortificaseră puternic pentru a bara trecerea armatei roșii chineze.

Cu cîteva zile înainte, avioanele semnalaseră prezența ostașilor roșii departe, la vreo 150 km, la un alt vad, denumit Lengkai, unde începuse construirea unui pod de bambus pentru trecerea fluviului. Pericolul era deci departe și garnizoana din orășel dormea liniștită. Deodată au apărut ca din pămînt soldații roșii. Un regiment al armatei revoluționare, format din activiști de partid, mărșăluise o zi și o noapte neîntrerupt, parcurgînd 130 km și atacase prin surprindere garnizoana. Buimăciți, inamicii n-au apucat să tragă nici măcar un foc de armă, fiind dezarmați și făcuți prizonieri cu întreg comandamentul. Seara, pentru a captura fără pierderi și garnizoana de pe malul celălalt, ostașii roșii au uzat de un șiretlic. Ei l-au silit pe comandantul făcut prizonier să ceară ostașilor din fortul situat dincolo de fluviu o ambarcațiune cu care să treacă „niște ofițeri ai trupelor centrale". Îmbrăcați în uniforme ale armatei guvernamentale un grup de ostași roșii au traversat apa. Paznicii fortului jucau liniștiți majong**. Odată capturați, operația începută a continuat fără greșeală. Curînd după aceea, grosul trupelor armatei roșii a sosit la vadul cucerit și, timp de șapte zile, a trecut pe partea cealaltă a lui Ianțzî. Marșul cel lung continua.

Scînteia ce avea să aprindă cîmpia

După înfrîngerea revoluției din anii 1924 - 1927*** de către

* 1 li = cca 0,5 km.

◄ *Tovarășul Mao Tzedun se adresează maselor într-una din bazele revoluționare*

** Joc de noroc practicat în vechea Chină, asemănător cu remy.

*** Revoluția din anii 1924-1927 este cunoscută în istorie sub numele de „Primul război revoluționar civil" și a fost o revoluție antifeudală și antiimperialistă a maselor largi de muncitori și țărani, la care a participat și mica burghezie și burghezia națională. În 1924, Partidul Comunist Chinez, înființat la 1 iulie 1921, a realizat frontul unit cu Partidul Național (Gomindan) care, sub conducerea revoluționarului patriot Sun Iat-sen, se angajase în lupta de eliberare națională și socială a Chinei. Armata națională revoluționară, organizată la Canton, a întreprins „campania spre nord", pentru a lichida puterea militariștilor feudali aflați în

Participanți la Marșul cel lung

puterile imperialiste și coaliția forțelor reacționare chineze, detașamentele de muncitori și țărani care, sub conducerea tînărului partid comunist, luaseră parte la marile bătălii de clasă din vara și toamna anului 1927, s-au retras în Munții Cingkang. Aici, în zona graniței dintre provinciile Hunan și Țzeansi, au fost create primele baze ale armatei revoluționare. Curînd alte detașamente au sporit rîndurile armatei roșii. Acolo, în munți, a început să mocnească „scînteia ce avea să aprindă în flăcări cîmpia".

Treptat, Partidul Comunist Chinez a elaborat linia politică de atragere în luptă a maselor largi. În zonele aflate sub control a fost înfăptuită reforma agrară, care a dat țăranilor pămîntul mult rîvnit; s-au instaurat rînduieli democratice; ostașii roșii au dus o susținută muncă politică în rîndurile muncitorilor și țăranilor. În felul acesta, bazele revoluționare centrale aflate în zona graniței dintre provinciile Futzean și Țzeansi s-au lărgit. Au fost create alte baze revoluționare în regiunile de graniță dintre provinciile Hubei-Henan-Anhuei, Sîciuan-Kueiciou-Hunan-Hubei, Sîciuan-Șensi, Hubei-Henan și Șensi. Ca o încununare a tuturor acestor succese, în noiembrie 1931 a avut loc primul congres al reprezentanților muncitorilor, țăranilor și soldaților din zonele libere, în care au fost alese primele organe reprezentative ale puterii roșii.

Văzînd extinderea și întărirea forțelor populare conduse de partidul comunist, guvernul reacționar al lui Cian Kai-și a hotărît încercuirea și nimicirea bazelor revoluționare. În acest scop a declanșat cinci campanii militare consecutive folosind efective din ce în ce mai mari și mai bine înarmate; numărul soldaților gomindaniști a crescut de la 100 000 în prima campanie, declanșată în toamna anului 1930, la 500 000 în cea de-a patra (vara lui 1932). Deși nu dispunea decît de 100 000 ostași în toate bazele, luptînd cu eroism, folosind o tactică suplă, mobilă și sprijinindu-se pe masele largi, armata roșie chineză a respins atacurile dușmanului. Mai mult decît atît, după primele patru campanii, suprafața bazei centrale s-a extins cu 50 000 km² populația din această zonă cifrîndu-se la trei milioane oameni; în același timp, efectivele armatei roșii din toate bazele au crescut la 300 000 soldați.

În toamna anului 1933, Cian Kai-și s-a decis să distrugă armatele revoluționare. În acest scop, a mobilizat un milion de soldați, echipați cu armament modern și dotați cu tancuri și tunuri și beneficiind de sprijinul a 200 avioane. Au fost angajați numeroși consilieri militari străini, printre care generalii germani von Seckt și von Falkenhauser. La sugestia acestora, gomindaniștii au înconjurat bazele revoluționare cu cazemate de beton. În octombrie 1934 armata ciankaișistă a început ofensiva generală. Timp de un an, armata roșie a dat lovituri grele inamicului, provocîndu-i pierderi însemnate. Dar lupta a devenit din ce în ce mai inegală. În aceste împrejurări, armata roșie a hotărît să mute bazele de sprijin în nord-vestul țării, la o distanță de 12 000 km. A fost o retragere strategică de mare anvergură, efectuată prin manevre extrem de mobile, prin atacuri și contraatacuri rapide, prin străpungerea succesivă a barajelor inamice, care a durat 368 zile. Dintre acestea 235 zile au constat în marșuri forțate peste 18 lanțuri de munți și 24 fluvii și rîuri, armata revoluționară traversînd 11 provincii și luînd cu asalt 62 orașe. În timpul grandioasei campanii, revoluționarii chinezi conduși de partidul comunist au arătat celor peste 200 milioane de oameni care populau aceste provincii calea pe care trebuia s-o urmeze întregul popor în lupta pentru eliberarea de sub dominația japoneză, a răspîndit sămînța ideilor de eliberare națională și socială. Această epopee, pildă de eroism a intrat în istoria glorioasă a poporului chinez sub numele de Marșul cel lung sau Marele marș.

Mereu spre vest

Acțiune unică în istoria militară contemporană, Marșul cel lung reprezintă o nepie-

---

serviciul diferitelor puteri imperialiste. După moartea lui Sun Iat-sen (1925) forțele de dreapta din cadrul Gomindanului în frunte cu Cian Kai-și intensifică treptat atacurile lor împotriva partidului comunist și a maselor revoluționare ajungînd la 12 aprilie 1927 să trădeze cauza revoluției. După aceasta, Cian Kai-și și Gomindanul au devenit reprezentanții forțelor reacționare, iar guvernul central cu sediul la Nanking un instrument de oprimare a forțelor revoluționare și progresiste din întreaga Chină.

ritoare pagină scrisă cu sînge și eroism de cei 300 000 ostași roșii. Despre acest eveniment de o însemnătate deosebită, muncitorii și țăranii care l-au înfăptuit povestesc în cuvinte pline de simplitate: „Noi nu ne-am dat seama, la început — își amintește un veteran — că participam la Marșul cel lung și că acesta va deveni un eveniment atît de însemnat. Tot ceea ce am înțeles a fost faptul că părăsim bazele; că sîntem încercuiți, pe cale de a fi înăbușiți; că împotriva noastră a pornit o armată de un milion de oameni, înzestrați cu tancuri și avioane [...] În 1934, în luna octombrie, cînd ne-am pus în mișcare, am rupt o încercuire, și după aceea o a doua și o a treia. Și am continuat să mergem, să mergem zi și noapte, pînă la sfîrșitul toamnei și începutul iernii, mereu spre vest, udați de ploi pînă la piele și biciuiți de vînt".

Era doar începutul. Marșul cel lung fusese hotărît în cel mai mare secret de conducerea partidului și a armatei roșii încă din luna iulie 1934. Trupele din baze s-au angajat în marș spre vest și nord-vest, acoperindu-și retragerea prin luptele duse de detașamente de partizani. În luna octombrie 1934 s-a dat ordinul de rupere a încercuirii, de evacuare a bazelor din sudul Chinei și de transferare a lor în nord-vestul țării, spre a se conjuga forțele întregii națiuni în lupta împotriva agresorilor japonezi, care atacaseră China la 18 septembrie 1931.

Trupele roșii din toate bazele revoluționare, sfărîmînd încercuirea, s-au îndreptat luptînd spre vest pentru a se regrupa în provincia Sîciuan, de unde trebuiau să-și continue drumul către nordul țării. Ostașii au părăsit cu strîngere de inimă bazele revoluționare din sud, unde, după cum își amintește unul dintre veteranii, „armata roșie s-a născut și s-a maturizat, a fost iubită și sprijinită de popor". Trecerea prin provinciile Țzeansi, Guandun, Guangxi și Hunan s-a făcut prin bătălii grele pentru străpungerea cercului de fier și beton al armatelor ciankaișiste. Pierderile suferite de gomindaniști au fost foarte mari, dar și cele înregistrate de ostașii roșii au fost însemnate: numai două treimi din ei au ajuns la hotarûl provinciei Kueiciou. „Transportam prea multe lucruri cu noi: provizii, chiar mobilier și tipografii, tot felul de hîrțoage, ceea ce ne-a îngreunat mult înaintarea, relatează un veteran. Eram circa 100 000 oameni și alcătuiam un cortegiu prea vizibil, care înainta destul de încet și oferea o țintă sigură avioanelor dușmane. Zi de zi eram atacați, din față, din spate și din flancuri, de armata gomindanistă centrală și de trupele militariștilor locali; luptam cu îndîrjire, în-

Harta Marșului cel lung (după lucrarea Avec le Président Mao, *de Tchen Tchang-feng, apărută la Pekin în 1972)*

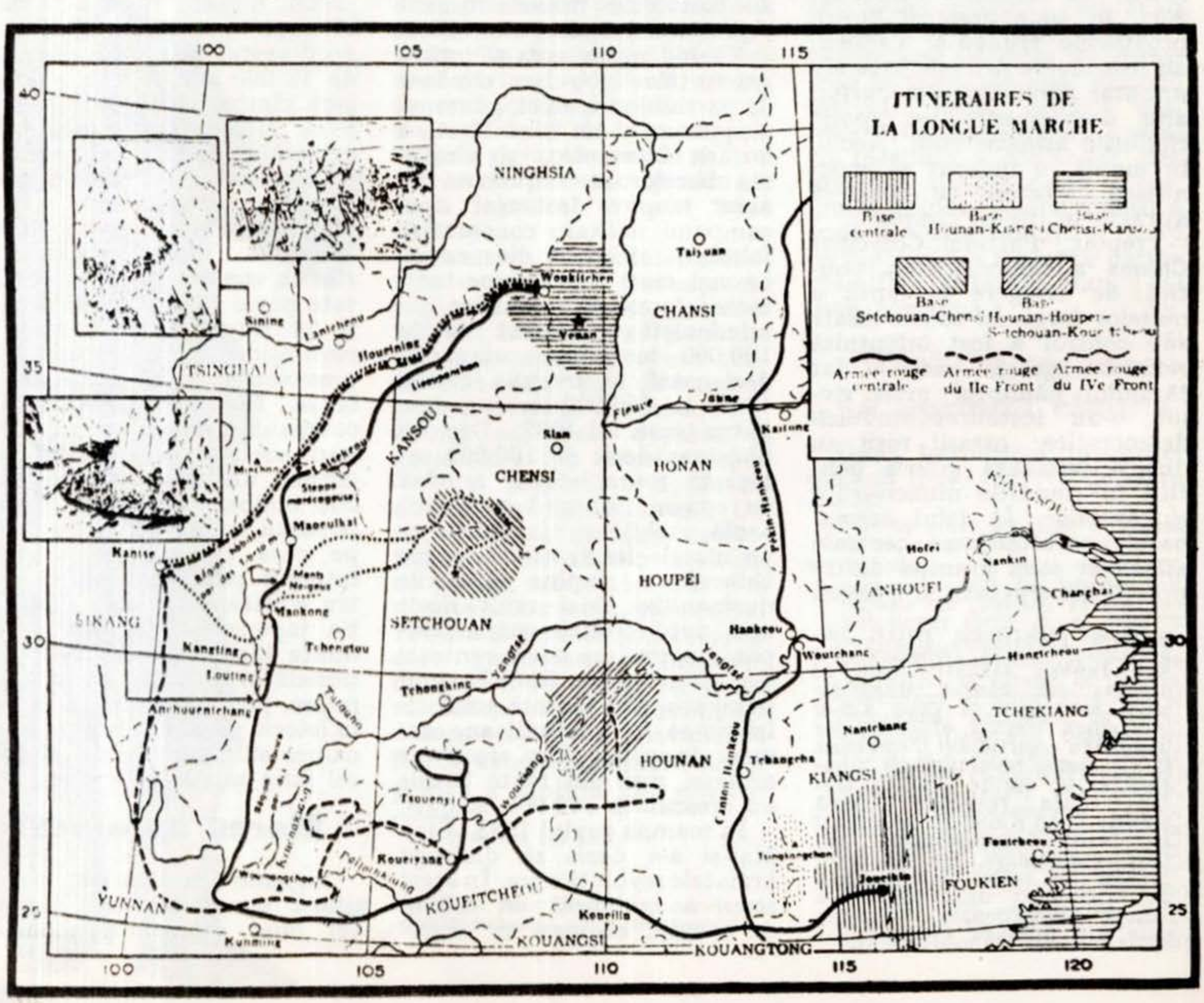

vingeam și ne continuam drumul, dar din rîndurile noastre cădeau din ce în ce mai mulți tovarăși. Așa am ajuns la Țun Yi".

În acest oraș din provincia Kueiciou a avut loc ședința lărgită a Biroului Politic al C.C. al Partidului Comunist Chinez, la care au fost luate hotărîri istorice pentru mersul revoluției. A fost adoptată o linie politică și militară conformă cu condițiile concrete ale Chinei acelor ani, care a asigurat efectuarea Marșului cel lung, victoria asupra agresorilor japonezi, și în ultimă instanță, triumful revoluției, în 1949, în întreaga țară. În aceeași ședință au fost alese noi organe de conducere a P.C.C. în frunte cu tovarășul Mao Țzedun.

După ședință a fost aplicată o tactică nouă: executarea marșului în detașamente mici, pe un traseu sinuos, uneori în cerc, pentru derutarea dușmanului. Tot echipamentul greu, obiectele de prisos, chiar și arhivele au fost îngropate, păstrîndu-se armamentul strict necesar, care nu împiedica mișcarea rapidă a trupelor. Ostașii bolnavi, răniții, copiii revoluționarilor au fost lăsați în grija țăranilor din satele prin care armata roșie trecea. „Peste tot, își amintește un participant la marș, țăranii ne-au ajutat să rezistăm, ne-au oferit alimente și bani". În această perioadă, efectivul armatei roșii a crescut cu 20 000 tineri.

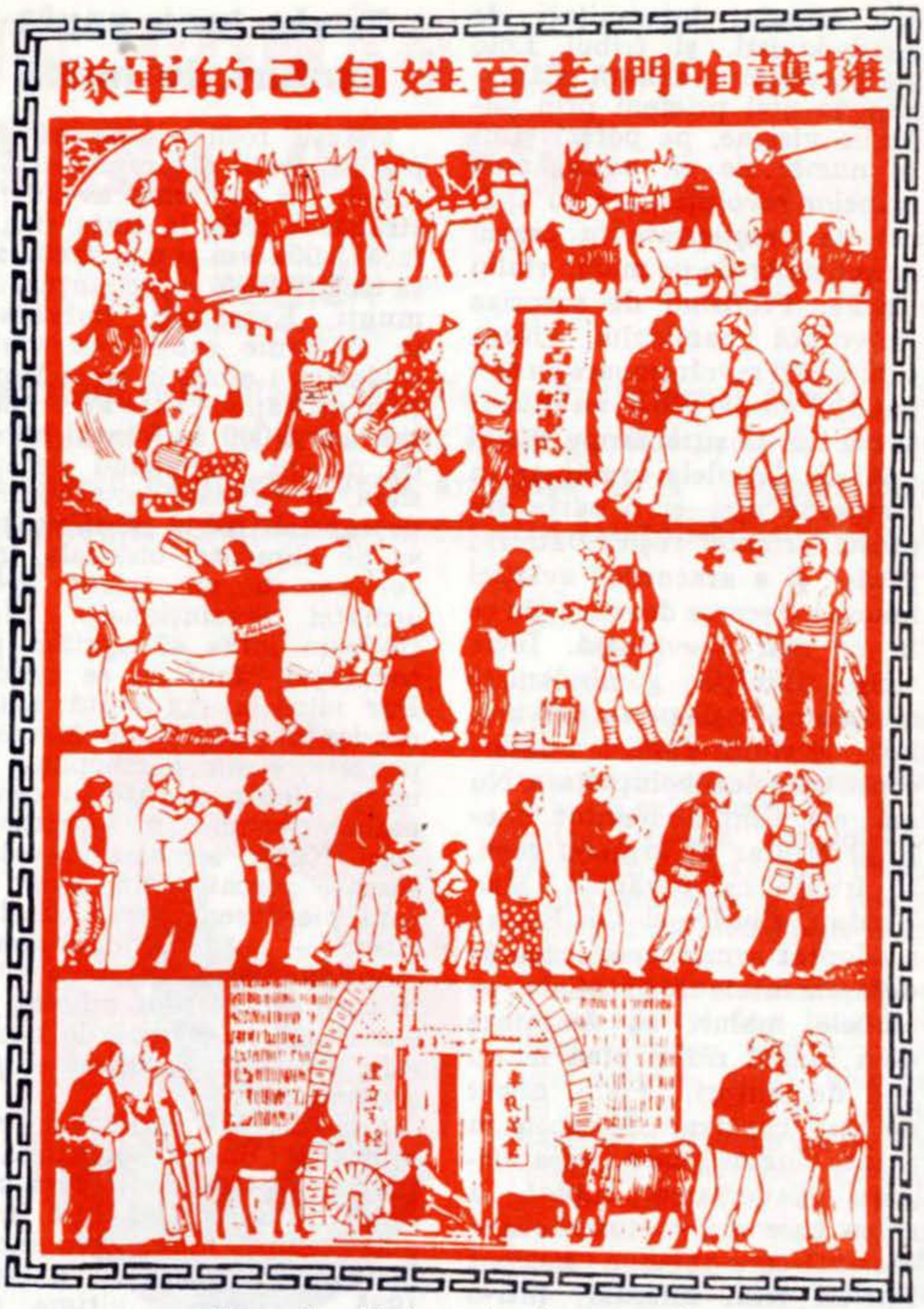

„Poporul sprijină armata sa" — gravură

După patru luni de manevre iscusite în provincia Kueiciou, trupele revoluționare s-au desprins de inamic și s-au îndreptat spre cursul superior al Fluviului Ianțzî care, în această zonă, poartă numele de Rîul cu Nisip Auriu. Cian Kai-și, care urmărea personal mersul operațiilor, a concentrat mari forțe la granița dintre provinciile Kueiciou și Sîciuan, acolo unde se afla drumul cel mai ușor și mai scurt spre fluviu. În felul acesta el urmărea să bareze calea armatei roșii și s-o împingă spre sud-vest sau spre platoul tibetan. Dar spre surpriza gomindaniștilor, printr-o manevră deosebit de abilă, în luna mai 1935, armata roșie și-a făcut apariția la numai 15 km distanță de capitala provinciei Iunnan. Înspăimîntat de întorsătura lucrurilor, comandantul militar local a ordonat mobilizarea tuturor forțelor; Cian Kai-și a dat ordin să-i sosească întăriri și împreună cu soția s-au îmbarcat pentru o mai mare siguranță într-un tren cu destinația... Indochina. Împotriva trupelor roșii au fost concentrate mari forțe sprijinite de aviație; înaintarea armatei revoluționare spre capitala provinciei Iunnan trebuia să fie oprită. Totul însă s-a dovedit a fi o manevră măiastră a armatei roșii care trimisese acolo doar unități de diversiune; grosul trupelor s-a îndreptat nestingherit spre Ianțzî pe direcția vadului Lengkai. Am văzut la începutul articolului cum, printr-o stratagemă, ostașii roșii au trecut fără pierderi fluviul printr-un alt vad.

La scurt timp, însă, armata revoluționară avea să întîmpine o nouă și grea încercare — trecerea rîului Ta Tu. Rezultatul confruntării dintre trupele revoluționare și cele ciankaișiste depindea de viteza de manevrare. Pentru a ajunge la rîu înaintea inamicului, armata roșie trebuia să străbată în marș forțat „Țara Liberă Lolo", o zonă locuită de tribul cu același nume, niciodată supus de guvernanții chinezi. „Înainte de a ne apropia de această regiune, își amintește un participant la Marșul cel lung, comandanții noștri ne-au explicat politica partidului comunist față de naționalitățile conlocuitoare și sarcina noastră de a parcurge în mod pașnic regiunea". Curînd, între ostașii roșii, care eliberau din închisori pe mem-

brii tribului întemnițați de gomindaniști, și tribul Lolo s-a pecetluit o alianță. Călăuzite de noii prieteni prin pădurile virgine, pe poteci știute numai de ei, avangărzile trupelor revoluționare au apărut pe neașteptate în orașul Anșunciang de pe malul rîului Ta Tu. Profitînd de surpriza provocată inamicului, cîteva subunități revoluționare au trecut rîul cu bărcile și au atacat și cucerit poziția de pe malul celălalt. În zilele următoare a traversat apa și o parte din grosul armatei roșii. Datorită ploilor și a atacurilor aviației inamice trecerea devenea din ce în ce mai anevoioasă. Între timp, unitățile gomindaniste s-au apropiat de pe ambele maluri ale rîului pentru a intercepta trupele revoluționare. Nu mai era timp de pierdut. Consiliul Militar al armatei roșii, în frunte cu tovarășii Mao Țzedun, Ciu De și Ciu En-lai, a adoptat următoarea măsură: detașamentele roșii aflate pe ambele maluri să înainteze de-a lungul rîului pînă la un pod de lanțuri, „Podul durat de Liu" construit cu secole în urmă, singurul care putea asigura traversarea rapidă a celor care nu trecuseră apa. Marșul spre pod a început într-un ritm infernal; într-o zi și o noapte ostașii roșii au reușit să străbată 130 km și să ajungă la pod. Aici însă au constatat că gomindaniștii scoseseră scîndurile de pe pod lăsînd numai lanțurile. Treizeci de voluntari, cu puștile pe spate și sacii cu grenade la șold, au început să se agațe de ochiurile lanțurilor pentru a trece apa. De pe malul opus i-a întîmpinat foc de mitralieră. Rîndurile ostașilor au început să se rărească, dar cei rămași au continuat să înainteze. Ajunși la o distanță convenabilă, ei au aruncat grenade asupra cuibului de mitraliere gomindanist, reușind să reducă la tăcere rezistența inamicului. La scurt timp, podul a fost pus în stare de funcțiune și grosul armatei roșii a trecut pe celălalt mal.

Peste încă șapte lanțuri de munți

Ostașii roșii ajunseseră pe podișul fertil al provinciei Sîciuan. De aici, mai aveau de străbătut pînă la ținta finală încă 3 000 km și mai trebuiau să treacă peste șapte lanțuri de munți. Extenuați, îmbrăcați în uniforme subțiri de vară, soldații au ajuns în zona Munților de Zăpadă care au o înălțime de 5 000 m. Vîntul bătea cu putere, împingînd pe cei slabi în prăpăstiile acoperite de zăpadă. Aerul rarefiat, lipsa de alimente, oboseala, gerul cereau un tribut greu armatei revoluționare. „Întindeam mîna să ajutăm pe tovarășul căzut să se ridice. Dar mîna lui era inertă; omul murise de frig și de foame", povestește un participant la marș. Fiecare munte își cerea parcă obolul. În localitatea Mou Kung, armatele revoluționare plecate din baze — care pierduseră jumătate din efectiv — au făcut joncțiunea. După un răgaz de cîteva zile, în care ostașii s-au odihnit și s-au făcut reorganizările necesare, s-a pornit la ultima etapă a marșului.

Conducerea partidului comunist și Consiliul comandanților au hotărît ca armata să-și continue drumul de-a lungul graniței dintre provincia Sîciuan și Tibet. În august 1935, a început ultima și, poate, cea mai grea etapă a Marșului cel lung. Armata centrală roșie incluzînd activul de partid și de stat al puterii revoluționare în frunte cu tovarășii Mao Țzedun și Ciu En-lai au avut de luptat cu natura și triburile ostile autorităților chineze de-a lungul istoriei, prin mijlocul cărora trebuiau să treacă. Regiunea era o mlaștină întinsă, străbătută doar de poteci înguste. Un singur pas greșit și pămîntul vîscos înghițea în cîteva clipe omul și calul, sub privirile neputincioase ale camarazilor. O ploaie măruntă, necontenită, îmbiba totul. Nu se putea face foc, nu se putea fierbe ceaiul și orezul. „Dormeam în picioare, doi cîte doi sau patru cîte patru, strîns lipiți pentru a nu ne scufunda în mlaștină și pentru a ne încălzi", relatează unul din participanții la marș. Triburile Man și Sifan nu atacau, dar nici nu se angajau în tratative. Distrugeau totul, ascundeau proviziile. În această „zonă a nimănui", în care n-au avut de unde să se aprovizioneze, ostașii roșii au fost nevoiți să se hrănească doar cu ierburi și rădăcini. Convinși că natura va reuși să săvîrșească ceea ce ei nu putuseră — să distrugă armata roșie — trupele gomindaniste au renunțat la urmărire și s-au întors din drum.

Cu efectivele împuținate, extenuată, înfometată, ajunsă la limita rezistenței omenești, armata revoluționară a sosit la granița provinciei Gansu. Aici însă, trupele guvernului central și cele ale militariștilor locali blocaseră drumul spre baza revoluționară Șensi, țelul final al marșului. Într-un ultim și eroic efort, ostașii roșii, înfrîngînd dușmanul, au ajuns în partea de nord a provinciei Șensi, la poalele Zidului Mare.

Era în ziua de 20 octombrie 1935. Grandioasa epopee — Marșul cel lung — luase sfîrșit. Cei 30 000 supraviețuitori și-au lăsat armele pe pămînt și cu gestul firesc al omului care și-a dus treaba la bun sfîrșit s-au așezat să se odihnească. „Am supraviețuit, totuși, și nu ne-am descurajat. Am avut încredere în partid, în tovarășul Mao Țzedun. Apoi, am reînceput totul de la capăt", își încheie cu simplitate amintirile un ostaș al acestei armate de eroi.

Marșul cel lung, în pofida imenselor sacrificii umane, a constituit o mare victorie a armatei roșii, a poporului chinez. Partidul comunist și-a păstrat nucleul de cadre, și-a oțelit forțele. Luptele duse de-a lungul celor 368 zile au dovedit puterea de nezdruncinat a partidului, justețea politicii sale de salvare națională a Chinei. „În China a apărut un conducător politic care se bucură de încrederea imensei majorități a poporului, care a fost verificat de către popor în decursul unei perioade îndelungate și de aceea ales de el însuși. Acum poporul ascultă partidul comunist mai mult decît pe oricare alt partid politic", a subliniat tovarășul Mao Țzedun după încheierea Marșului cel lung.

UN ROMÂN ÎN ŢARA DE FOC

VAL TEBEICA

În 1886, după ani de călătorii prin diferite ţări ale lumii, inginerul român Iuliu Popper ajunge în Argentina*. Presupunînd, în urma unor studii geodezice, că în Ţara de Foc ar exista aur, specialistul român explorează acest arhipelag de la „capătul lumii locuite", aducînd o valoroasă contribuţie ştiinţifică la cunoaşterea extremităţii meridionale a continentului sud-american.

Denumiri româneşti, monede şi mărci poştale

Trecînd meridianul 71° vest de Greenwich, care desparte teritoriul chilian de cel argentinian, Popper îşi continuă călătoria spre ţărmul Golfului San Sebastián, a cărui apropiere se făcea din ce în ce mai mult simţită. A doua zi, zăreşte în faţa ochilor întinderea fără de sfîrşit a Oceanului Atlantic. Ajuns pe malul Golfului San Sebastián şi stabilind coordonatele, Popper constată că se află într-un punct situat la 50° 15' latitudine sudică şi 68° 33' longitudine vestică.

Itinerariul caravanei expediţiei diferă de cel al exploratorului. Caravana merge cît mai drept, pe cînd Popper, însoţit de obicei de unul sau doi oameni, se abate adesea spre nord şi spre sud, mărindu-şi cîmpul de cercetare. În ultimele zile, după trecerea frontierei chiliano-argentiniene, exploratorul atinge în două rînduri cursul unui rîu, care, după ce-şi poartă apele aproape paralel cu meridianul 69° vest de Greenwich, se îndreaptă spre ţărm. După ce stabileşte pe hartă cursul rîului, Popper îi dă un nume: San Martin** şi determină latitudinea punctului de vărsare: 53°16'.

Inginerul român Iuliu Popper

De aici, expediţia se îndreaptă de-a lungul ţărmului de est al Insulei Mari peste rîpele care-i mărginesc litoralul pînă la Capul San Sebastián, situat mai la sud. La stînga se întinde golful, iar la dreapta se ridică, asemenea unor metereze, extrema estică a unui lanţ muntos cu vîrfuri înzăpezite, pe care Popper le observase în repetate rînduri în timpul traversării insulei. Exploratorul român stabileşte că munţii străbat centrul Ţării de Foc, de la vest spre est, între golfurile Inutil şi San Sebastián. Pe harta insulei îi înscrie sub denumirea de Carmen Sylva (regina Elisabeta, soţia lui Carol I).

Expediţia îşi continuă drumul de-a lungul ţărmului atlantic, mai departe, spre sud. Peisajul se schimbă, locul munţilor fiind luat de o cîmpie întinsă. Popper o menţionează pe hartă sub numele de „pampa central fueguina". Convoiul face unul dintre popasuri nu departe de un promontoriu pe care exploratorul îl denumeşte Punta Sinaia.

În timp ce caravana îşi urmează drumul de-a lungul ţărmului, Popper face incursiuni spre interior, unde descoperă noi cursuri de apă, execută măsurători şi observaţii asupra peisajului şi structurii geologice a terenului. În primele zile ale lunii noiembrie, inginerul român ajunge la gura unui rîu, mult mai mare decît toate celelalte pe care le întîlnise pînă atunci în Ţara de Foc. El îi stabileşte viteza (10 metri pe secundă), îi măsoară lăţimea pe o distanţă de 20 kilometri, constatînd că în timpul refluxului scade pînă la 60 metri, iar în timpul fluxului se măreşte pînă la 800 metri. În jurnalul de călătorie, estuarul acestui rîu pe care Popper îl denumeşte Juárez Celman — după numele noului preşedinte al Argentinei, este notat la 53°46' latitudine sudică.

Călătoria continuă apoi spre nord. La sud de paralela 53°, Popper alege locul viitoarei sale aşezări bogate în aur — El Páramo***. În jurul datei de 25 noiembrie 1886, exploratorul întîlneşte cel de-al cincilea curs de apă de pe ţărmul estic al insulei, pe care-l denumeşte Rio Cullen, un omagiu adus argentinianului

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1974.

** José San Martin (1778-1850), erou naţional argentinian în lupta pentru independenţă. Vezi şi articolul **José San Martin condorul Anzilor**, în **Magazin istoric**, nr. 1/1974.

*** Pustiu, pămînt lipsit de vegetaţie.

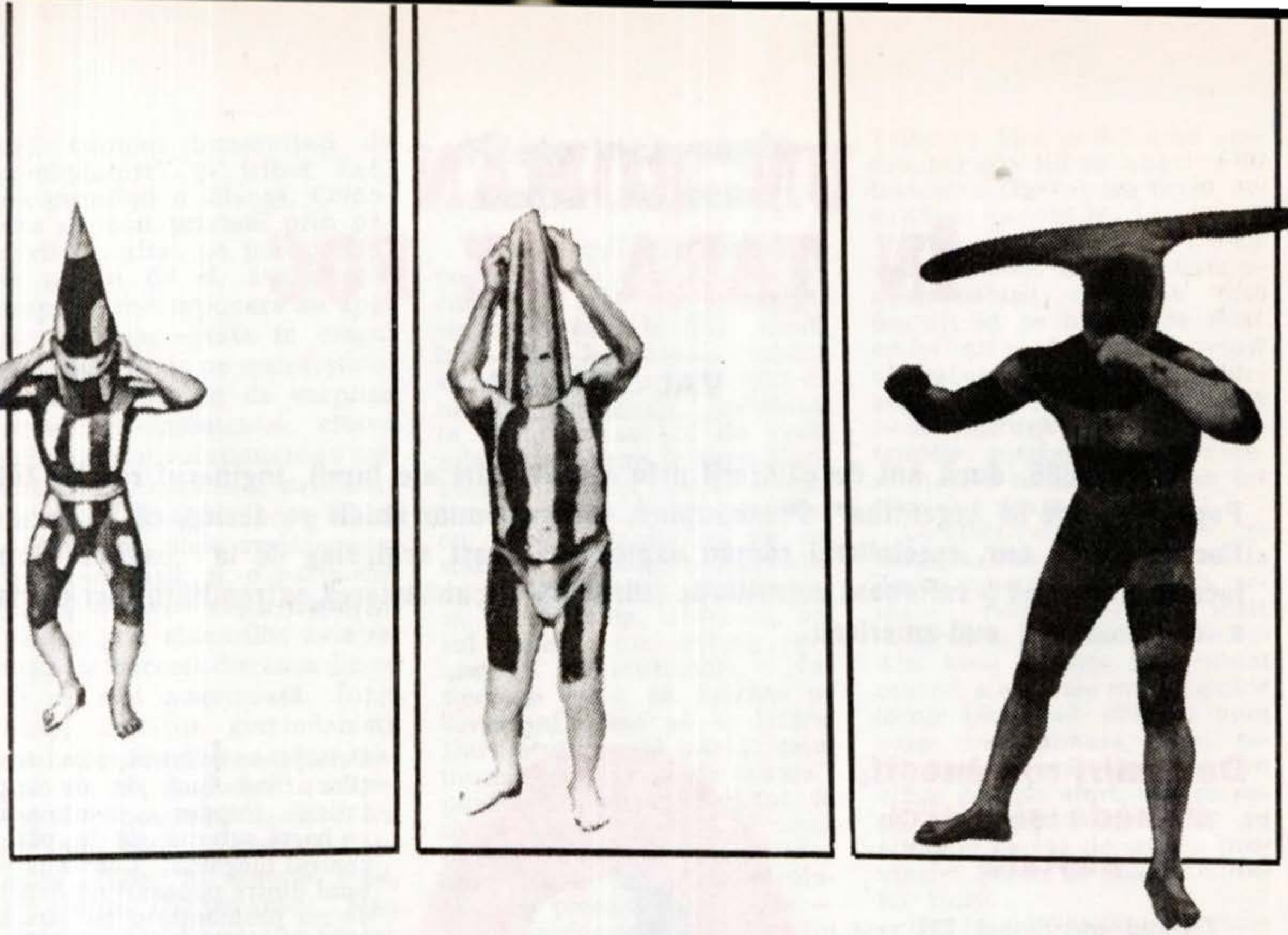

Reprezentarea unor duhuri, precum și ceremoniile de nuntă sau cele funerare cereau anumite desene și combinații de culori

dr. Joachim Cullen, care sprijinise organizarea acestei călătorii de explorare.

Exploratorul se îndreaptă în zilele următoare spre țărmul Strîmtorii Magellan, pe care îl atinge în dreptul Golfului Lomas. Aici descoperă și denumește mai multe ape, printre care Rio Rosetti și Rio Ureche, care izvorăsc din Sierra Balmaceda. Călătoria este urmată de-a lungul țărmului strîmtorii, pe lîngă Punta Anegada și Punta Baza. Ajungînd pe țărmul Golfului Gente Grande, Popper se oprește la ferma de oi a consulului englez din Punta Arenas, Stuberauch, unde încheie în decembrie 1886, prima sa călătorie de explorare a Țării de Foc.

În aceeași lună a anului 1886, Popper se întoarce la Buenos Aires. Revelațiile lui trezesc mare interes în capitala Argentinei. **La Prensa, El Diario, La Tribuna, Nacional, La Patria** și o serie de alte ziare care apar în limbile franceză, engleză, germană consacră coloane întregi călătoriei sale de explorare a interiorului Țării de Foc.

Consorțiul care-i finanțase călătoria hotărăște să înființeze pe insule o întreprindere de exploatare a aurului. Pe baza indicațiilor date de Iuliu Popper, locul exploatării este stabilit în nordul Golfului San Sebaștián; inginerul român este numit director general și, în același timp, este însărcinat cu continuarea explorării părții argentiniene a Țării de Foc și cu protejarea indigenilor.

După un an, în toamna lui 1887, Popper se reîntoarce în Țara de Foc și începe construcția exploatării de la El Páramo. În cîteva luni sînt ridicate numeroase clădiri pentru ateliere, administrație, case de locuit, depozite. Și în regiunea înconjurătoare răsar ca din pămînt construcții de tot felul. Cei care vin rămîn uimiți de rapiditatea cu care se dezvoltă ținutul. O linie de cale ferată îngustă și un mic port completează construcțiile de la El Páramo. Două vase de coastă, MADONA DEL CARMINE și MARIA LUISA, precum și o canonieră sînt puse la dispoziția lui Popper care-și întărește autoritatea și cu o mică garnizoană. Inginerul român construiește și un tunel subteran, care leagă malul oceanului de El Páramo, prin acest sistem fluxul și refluxul oceanului fiind folosite pentru spălarea nisipurilor aurifere. El inventează, de asemenea, un aparat pe care-l denumește „recoltatorul de aur" și pe care-l livrează nu numai în Argentina și Chile, dar și în alte țări ca Australia, Colonia Capului, Mexic.

Între timp febra aurului cuprinde capitala Argentinei și zăcămintele de la El Páramo agită pe toți aventurierii din Punta Arenas și de pe țărmul chilian al Insulei Mari. Popper atrage atenția că această febră este mai mult rezultatul unor exagerări și că, după părerea lui, Țara de Foc nu va deveni niciodată un Eldorado al Sudului. În schimb, întrevede posibilitatea de a o transforma într-o regiune favorabilă industriei alimentare, datorită bogatelor sale pășuni. Vorbind la un moment dat despre descoperirile de pe coasta atlantică a Insulei Mari, inginerul român compară noile mine cu luminile orbitoare ale unui far. „Spre acest far — spune el — aleargă păsările nopții atrase de mirajul luminii. Orbite de raze puternice, ele se izbesc de cristalele farului și cad moarte la picioarele lui. La fel se întîmplă și cu aventurierii care vin în goană la cea dintîi veste despre descoperirea unei noi mine de aur". Popper are mult de luptat împotriva unor adevărate bande de vîn-

tură lume în căutarea norocului, dovedind o energie de fier și multă îndrăzneală. Într-o documentată lucrare asupra Țării de Foc, **Aus Ende der Welt** („De la capătul lumii"), A.F. Tschiffely relatează un episod demn de reținut.

În timp ce Popper, cu cea mai mare parte a oamenilor săi era plecat în interiorul Țării de Foc pentru a face explorări și măsurători, o bandă a atacat întreprinderile sale miniere și a cucerit micul așezămînt. „Între timp — scrie Tschiffely — el s-a întors și a dovedit că este nu numai curajos, dar și îndrăzneț. Banda aștepta la adăpostul întăriturilor un atac imediat din partea lui. Spre uimirea ei, însă, nu s-a întîmplat nimic pînă după apusul soarelui. Atunci Popper a legat în șeile cailor manechine de paie și mica lui cavalerie a apărut lîngă un deal din apropierea taberei inamicilor. Atacatorii au început să tragă asupra acestor păpuși, iar Popper cu cea mai mare parte a oamenilor săi a ocolit tabăra și a pătruns pe la spate în fortificații". Lupta n-a durat mult și puțini au reușit să fugă apărați de întunericul nopții.

După ce ordinea și liniștea s-au așternut în zona controlată de el, inginerul român reîncepe călătoriile de explorare a interiorului și a sudului Insulei Mari. Astfel, în 1888 cercetează țărmul din dreptul Strîmtorii Lemaire și Canalului Beagle. În anii 1889 și 1890 desfășoară o bogată activitate de explorare, pornind de la gura Fluviului Rio Grande. Determină poziția a numeroase cursuri de apă și a cîtorva lanțuri muntoase, cărora le dă denumiri rămase în toponimia Țării de Foc, ca Munții Lucio López, Irigoyen, Lahovary etc., intră în relații cu indienii onas, interesîndu-se îndeaproape de felul lor de viață. Cercetările și observațiile sale sînt publicate în 1890, la Buenos Aires, într-o lucrare intitulată **Tierra del Fuego** apreciată în întreaga lume ca un bun izvor de documentare științifică asupra Țării de Foc. **La Grande Encyclopédie Française** citează observațiile și părerile lui Popper în capitolul consacrat acestui teritoriu.

În 1890, inginerul face cîteva călătorii de prospectări miniere în nordul muntos al Argentinei, în provincia Jujuy. Între timp, în Țara de Foc exploatarea aurului prosperă prin descoperirea unor noi zăcăminte, ca cele de la Golful Sloggett.

Monedă de aur bătută de întreprinzătorul explorator pentru a ușura schimbul dintre pobladori și o marcă poștală pentru serviciul local

În urma activității tot mai intense de la El Páramo, numărul muncitorilor întreprinderii de aici crește continuu și exploratorul român convinge autoritățile din Buenos Aires să stabilească o cursă maritimă regulată între Capitală și acest centru economic.

Pentru a înlesni plata salariaților și legăturile între lucrătorii din mine (pobladori) și negustori, Popper găsește utilă baterea de monede. În lucrarea **Estudios Históricos — Numismáticos-Medallas y monedas de la República Argentina,** de istoricul argentinian Alejandro Rosa, aflăm primele relatări asupra monedelor de aur bătute de întreprinzătorul explorator. Prima este o monedă de cinci grame și cu un diametru de 18,5 milimetri. Pe una din fețe este gravată legenda **Tierra del Fuego 1889** și un desen — un tîrnăcop și un ciocan încrucișate — pe care este înscris numele Popper. Pe cealaltă față a monedei este de asemenea, gravată o legendă: **Lavaderos de oro del sud** adică („spălătorii de aur din sud"). Cea de-a doua monedă de aur bătută de Popper cîntărește un gram și are un diametru de 13,5 milimetri. Desenele și inscripțiile sînt aproape identice cu cele ale monedei de cinci grame, cu singura deosebire că în loc de „Popper" apare „El Páramo".

Doi ani mai tîrziu, în 1891, Popper pune în circulație mărci poștale locale, valabile pentru transportul corespondenței cu mijloacele proprii de comunicație (vase, căi ferate înguste, călăreți) ale exploatării conduse de el, pînă la cel mai apropiat oficiu poștal de stat. Desenul unei astfel de mărci reprezintă un glob în flăcări și inițiala P(opper). Culoarea ei este carmin-roz, iar valoarea pe care o reprezintă, de zece centavos. Ea a circulat foarte puțin timp, deoarece autoritățile argentiniene nu au aprobat emisiunea. Marca poștală „Popper" este menționată în toate cataloagele filatelice de circulație internațională.

O dispariţie enigmatica

În august 1890 răsturnarea de la putere a preşedintelui Argentinei, Miguel Juárez Celman şi a guvernului condus de el îl lipsesc pe Popper de sprijinul autorităţilor centrale. Încep să se ridice acum numeroase piedici care stînjenesc serios activitatea lui de explorare şi de menţinere a ordinii în ţinutul El Páramo.

Cu toate aceste greutăţi, inginerul nu-şi întrerupe activitatea ştiinţifică şi, în primele luni ale anului 1891, îl aflăm din nou efectuînd călătorii de explorare în sudul Ţării de Foc. Rezultatele le comunică Institutului geografic din Buenos Aires, într-o nouă conferinţă ţinută la 27 mai 1891. Totodată, exploratorul român trage primul semnal de alarmă cu privire la exterminarea indienilor onas de către colonişti şi aventurieri, printre care chiar aşa-numiţii „vînători de onasi". Popper adresează un impresionant apel ministrului de Justiţie al Argentinei, apel care este publicat la 11 iunie 1891, în ziarul **Buenos Aires Standard.** La 27 iulie, acelaşi an, ţine o conferinţă la Institutul geografic argentinian în care prezintă întreaga tragedie a fuegienilor (băştinaşi în Ţara de Foc) şi demască, fără ocol, acţiunile criminale împotriva lor ca cele comise de scoţianul Mc. Lenan, care într-un singur an a ucis 412 băştinaşi.

Atitudinea lui Popper în apărarea şi protejarea fuegienilor are un larg răsunet, punînd în mişcare opinia publică; dar, în acelaşi timp, demascările făcute de el îi atrag noi duşmănii şi calomnii.

În 1892, inginerul-explorator continuă să desfăşoare o activitate multilaterală. El proiectează şi propune direcţiei generale a telegrafelor din Buenos Aires construirea unei linii telegrafice în sudul ţării, pentru a lega în acest fel Insula Mare de Capitală. Totodată, începe pregătirile în vederea unei expediţii geologice în Antarctica.

Această activitate prodigioasă este curmată brusc în 1893. Conflictele inginerului Iuliu Popper cu noua administraţie — ostilă colaboratorilor fostului preşedinte Celman — ca şi ciocnirile tot mai violente cu guvernatorii din Ushuaia, duc în cele din urmă la o înscenare judiciară, despre care A.S. Tschiffely scrie: [...] „S-a intentat un proces, din care cauză Popper a plecat la Buenos Aires pentru a se apăra. Şi cu această ocazie s-a văzut că el n-a fost numai un om curajos şi hotărît, dar şi un bun mînuitor al condeiului şi cunoscător al jurisprudenţei. Dar soarta de data aceasta nu i-a fost favorabilă. În timp ce procesul era în curs de desfăşurare, într-o dimineaţă, el a fost găsit mort pe podeaua camerei de dormit. Toată lumea vorbea că ar fi fost otrăvit şi doar medicul care a făcut autopsia a declarat că ar fi fost un atac de cord".

Aceasta s-a întîmplat la 6 iunie 1893. Oamenii de ştiinţă din Buenos Aires i-au regretat profund dispariţia. Aşa cum reiese din necrologul publicat în **Boletin del Instituto Geográfico Argentino*** moartea lui fulgerătoare a dat multora de gîndit, întrucît era un om robust, călit în viaţa aspră a sudului american. Nu avea decît 36 ani, vasul EXPLORADOR îl aştepta ancorat în portul Boca pentru a pleca într-o expediţie spre Antarctica. Dar EXPLORADOR nu a mai ieşit în larg.

Popularitatea de care se bucura în rîndul opiniei publice argentiniene este sugestiv relatată de cel mai mare cotidian din Buenos Aires, **La Prensa,** care scria cu prilejul morţii lui că „Ţara noastră, pe care o iubea ca pe o a doua sa patrie, pierde în el un bun luptător!".

Ţara de Foc îşi leagă epoca prosperităţii ei de numele lui Popper. Şi, după cum scria în 1930 ziarul **Românul** din Buenos Aires, „undeva în sud mai trăiesc fiii şi nepoţii coloniştilor români aduşi de Popper, care deşi spun cu mîndrie că sînt argentinieni, nu uită să adauge că sînt **hijos de rumanos**, adică **«fii de români»**".

---

* Volumul XIV, 1893, p. 218.

PLANŞELE NOASTRE

② ③ La Călugăreni, pe apa Neajlovului, în faţa oştirii muntene conduse de Mihai Viteazul, vizirul putred de bogat a suferit una dintre cele mai grele înfrîngeri. Pictură de Theodor Aman, aflată la Muzeul de Artă al R.S. România **(Sinan Paşa şi fabuloasele sale averi,** p. 48)

④ După tensiunea primilor ani ai revoluţiei, în perioada Directoratului, lumea saloanelor a redescoperit „plăcerea de a trăi": o frenetică goană după jocuri — ale hazardului, ale dragostei, ale intrigilor. Stampă de Bosio, păstrată la Biblioteca Naţională din Paris **(Întortocheatul drum al episcopului devenit ministru,** p. 54)

De curînd, a apărut în editura new-yorkeză Twayne Publishers volumul The History of the Romanian People. **Este vorba de traducerea în limba engleză a apreciatei** Istorii a poporului român, **publicată în 1970 sub redacția acad. Andrei Oțetea și a unui comitet de coordonare alcătuit din Ion Popescu-Puțuri, Ion Nestor, Mihai Berza și Vasile Maciu.**

Lucrarea inaugurează o colecție intitulată Seria istoriilor naționale, **care va apărea în editura menționată, sub îngrijirea lui Sherman David Spector.**

Profesor de istorie la Colegiul Russell Sage din Troy (statul New York), S.D. Spector a publicat în 1962 volumul România la Conferința de pace de la Paris, **iar în 1972 o** Istorie a popoarelor balcanice **(în colaborare cu René Ristelhueber), ambele apărute în Editura Twayne. Contactele sale cu țara noastră au luat o formă directă în 1970, cînd, pe baza unei burse Fulbright-Hays, el a lucrat ca profesor-cercetător la Universitatea din București.**

O carte de vizită reprezentativă pentru omul de știință care, în cuvîntul introductiv al cărții, explică: „Intenția acestei colecții este de a prezenta evoluția istorică a unui popor așa cum o văd istoricii poporului în cauză. În felul acesta, istoricii autohtoni pot prezenta interpretări contemporane ale propriei lor istorii și cititorii americani au posibilitatea să dobîndească noi perspective și moduri de înțelegere, de care Occidentul în general nu prea dispune".

După ce își exprimă bucuria de a înfățișa Istoria poporului român **ca primul volum din** Seria istoriilor naționale, **S.D. Spector amintește succesul de care s-a bucurat lucrarea atît în țara noastră, cît și în Italia, unde a apărut traducerea ei. „Acum — continuă istoricul — americanii pe care-i interesează originea și evoluția poporului român, vor avea putința de a studia lunga sa luptă pentru existență națională, libertate și progres social dusă de acest vajnic popor de-a lungul ultimului mileniu. Printre alte teme ale lucrării se numără făurirea statului național înainte și după primul război mondial, rolul României în cel de-al doilea război mondial și contribuția ei la înfrîngerea Germaniei hitleriste, imensele transformări economice și sociale din perioada postbelică și marea dorință a poporului român de a trăi în pace și prietenie cu toate popoarele lumii".**

S.D. Spector recomandă cu precădere lucrarea „acelor americani obiectivi și fără prejudecăți, doritori să capete o imagine a luptelor pe care le-au purtat românii din clipa cînd au intrat în vîrtejul politicii internaționale". Istoricul american încheie apreciind că „această carte este o mărturie a admirabilei dîrzenii a poporului român".

THE HISTORY OF THE ROMANIAN PEOPLE

Edited by
ANDREI OTETEA

TWAYNE PUBLISHERS, INC.

We pay reverence to our nation's heroes, to those who did not spare their lives, that they might secure liberty and progress for the Romanian people: to those who, in their days, laid the foundations of the magnificent edifice that we raise on the land of Socialist Romania today.

– NICOLAE CEAUȘESCU

I should like to believe that you understand, as well as I do, the great importance of the national history which shows us the events and the deeds of our ancestors that are ours by heritage. My heart throbs when I hear the names of Alexander the Good, Stephen the Great, Michael the Brave.

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Motherland is the people, not the plunderer's clique.

TUDOR VLADIMIRESCU

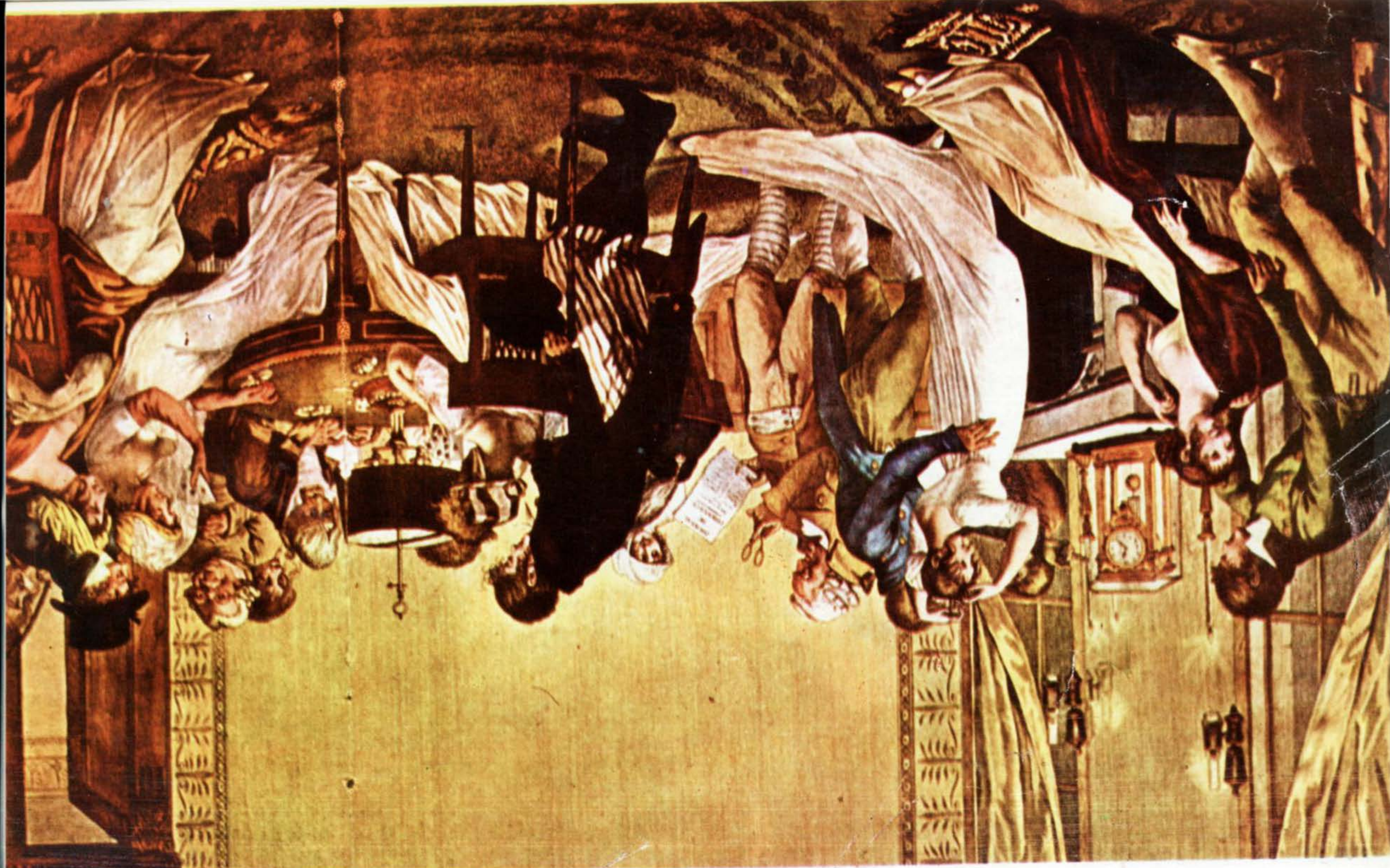

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Pianistul și ducesa

Invitat de o ducesă engleză să dea un recital cu prilejul unui dineu în cinstea regelui George V și al reginei Mary, marele pianist polonez Paderewski a primit de la gazda sa, în ajunul recepției, următoarea misivă: „Scumpe maestre, cu regret vă anunț că nu voi putea să vă am ca oaspete la masa propriu-zisă. Ca artist profesionist ce sînteți, vă veți simți cu siguranță mai bine de unul singur, într-o cameră unde vă veți putea odihni înainte de recital".

„Scumpă ducesă, a răspuns Paderewski, vă mulțumesc pentru scrisoarea dv. Deoarece aveți gentilețea să-mi comunicați că nu sînt obligat să particip la dineu, vă anunț, la rîndul meu, că reduc la jumătate onorariul pe care l-am stabilit".

■ O vioară sobră

Un aristocrat londonez i-a trimis celebrului violonist spaniol Pablo de Sarasate o invitație concepută în acești termeni: „Dragă prietene, ce mult mă bucur că te afli din nou în orașul nostru! Poți lua masa cu noi mîine seară? Al d-tale X.Y. P.S. Nu uita, te rog, să aduci și Stradivariusul".

La care Sarasate a replicat: „Mă bucur la gîndul că ne vom revedea. Firește că accept invitația pentru mîine seară. Cu toată simpatia, Sarasate. P.S. Stradivariusul meu nu mănîncă nimic seara".

M. DOINAȘ

■ Gravitație

Pe cînd era copil, Alexandre Dumas-fiul l-a întrebat pe tatăl său cum pot oamenii să se mențină în poziție verticală, din moment ce pămîntul este rotund și se învîrtește?

— Datorită legii gravitației i-a răspuns tatăl.

Băiatul s-a gîndit puțin și apoi a continuat:

— Bine, dar cum era înainte de a se fi votat această lege?

Mircea RUS,
Țicău, jud. Maramureș

■ Învoială

Într-o zi, Rembrandt (1606-1669) s-a dus la croitor să-și comande un costum de haine. Cum celebrul pictor se afla în acele momente într-o situație financiară nu prea strălucită, i-a propus meșterului:

— Ca să nu fie supărare, dumneata lucrează-mi costumul, iar eu am să-ți fac portretul.

După un moment de gîndire, croitorul a răspuns:

— Pentru lucru, mă învoiesc; rămîne doar să-mi plătiți stofa, iar eu am să vă achit costul vopselelor.

Pîrlog N. IULIANA,
Brăila

■ Care-l deosebirea

La Cameră, în timpul unor discuții de validare a noilor deputați, fruntașul țărănist D.R. Ioanițescu, într-un discurs patetic, arăta cît de rușinoasă era pentru guvern căderea fostului prim-ministru G.G. Mironescu, printre altele mare proprietar de vii.

— Un om de valoarea lui Mironescu! Un om care... Și cine s-a ales în locul lui?! Un negustor, un oarecare Taflan. Ridică-te domnule, să te vadă lumea cine ești!

Cel astfel apostrofat s-a ridicat.

— Priviți-mă, domnilor. Nu mi-e rușine. Căci, la urma urmei, care-i deosebirea? Eu vînd cu halba, iar d. Mironescu vinde cu butoiul.

T. NICOLESCU,
Mizil

■ Hrană spirituală

Invitat de bancherul Aristide Blank la un dejun somptuos, Vasile Pârvan a acceptat invitația. Puțin timp după începerea festinului, mesenii au remarcat absența marelui istoric din mijlocul lor. L-au aflat în biblioteca gazdei, cufundat în lectură.

— Prefer o bibliotecă oricărei sufragerii, iar o carte bună, înlocuiește oricînd pentru mine o masă copioasă, a răspuns Pârvan nedumeririi celor din jur.

St. AURELIAN,
Timișoara

■ Asemănare

„Niciodată caricaturile care mi se fac nu seamănă cu mine, povestea G.B. Shaw. O singură dată s-a întîmplat contrariul. Eram la un prieten și, la un moment dat, observ pe un perete un desen semănîndu-mi leit. Ce-i drept, nu era prea frumos, unele trăsături erau mult îngroșate, dar, oricum, se vedea că desenatorul avea mult talent.

Vroiam chiar să întreb cine făcuse desenul, dar nu știu cum, caricatura s-a mișcat și am preferat să tac. Era... o simplă oglindă".

D. IONAȘCU,
Abrud

■ Secretul

Celebrul fizician german Albert Einstein (1879-1955) a fost întrebat de către unul din admiratorii săi:

— Cum se nasc oare marile descoperiri care revoluționează știința?

— Cît se poate de simplu — îl lămuri Einstein. Toată lumea știe că este imposibil să explici un anume fenomen. Ei bine, cîteodată se găsește cîte un ignorant care încă n-a aflat acest lucru.

Mircea RUS,
Țicău, jud. Maramureș

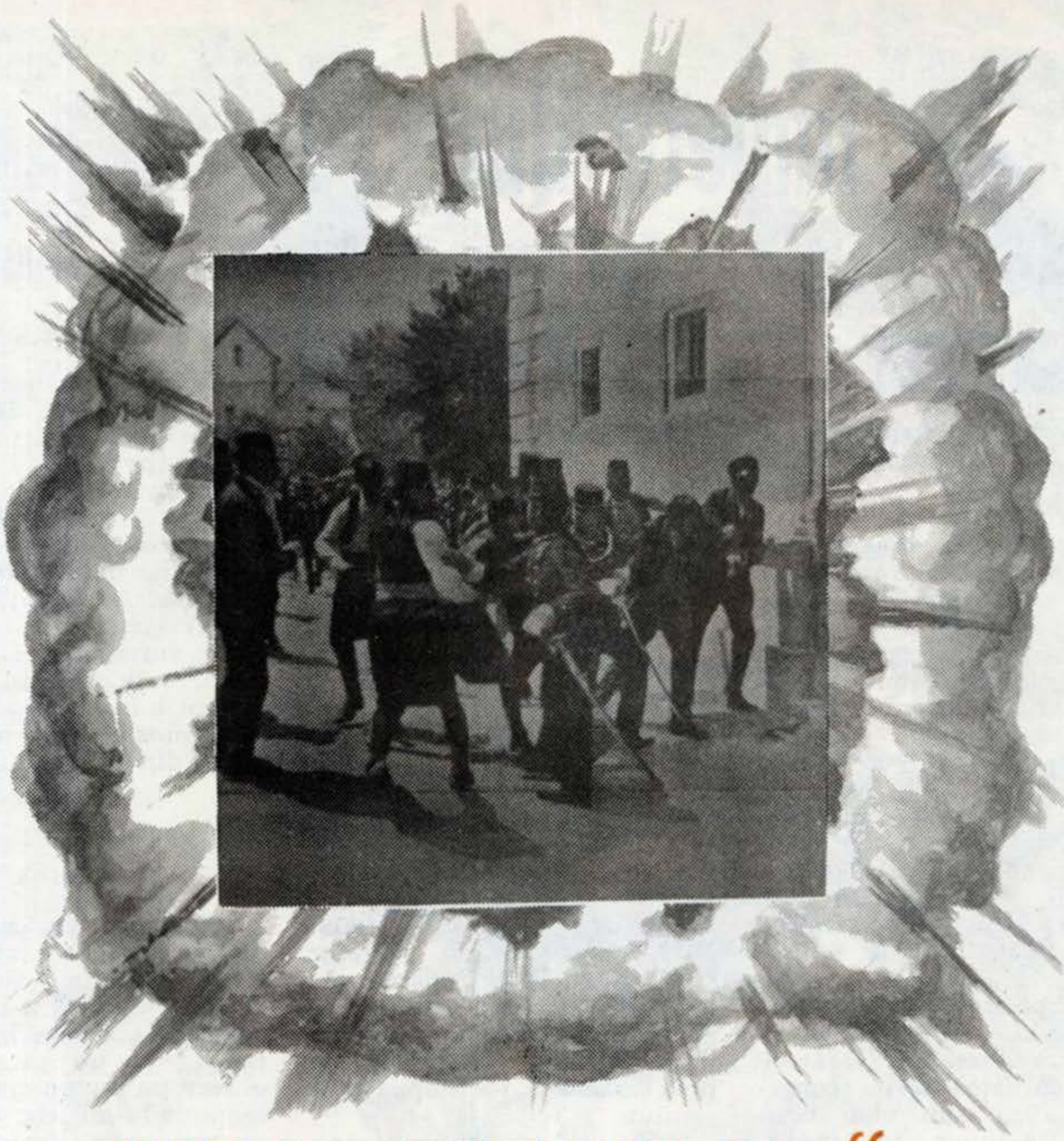

VARA „FIERBINTE“ A ANULUI 1914

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

„Cu ocazia drumului parcurs de Înălțimea Sa imperială și regală, domnul arhiduce Franz Ferdinand și de Înălțimea Sa, ducesa de Hohenberg, în ciuda măsurilor de siguranță luate, un tipograf sîrb a reușit, în timpul trecerii pe Appelquai*, să arunce înspre automobilul în care se afla Înălțimea Sa imperială și regală, Înălțimea Sa și cu mine, mai întîi o grenadă iar apoi o bombă. Exploziile nu și-au ajuns ținta, rănind ușor doar pe aghiotantul meu, locotenent-colonelul von Merizzi și pe contele Boos Waldeck, poate și unele persoane din publicul spectator; plecînd de la primărie [unde avusese loc primirea oficială — n.a.] Înălțimea Sa imperială și regală a cerut să viziteze pe locotenent-colonelul Merizzi, care fusese transportat la spitalul garnizoanei. În drum [spre spital — n.a.] un elev de școală medie [de fapt un student — n.a.] a tras [cîteva focuri de revolver — n.a.] spre automobil, nimerind atît pe Înălțimea Sa imperială și regală

* Chei pe marginea rîului Drina ce purta numele fostului guvernator al Bosniei și Herțegovinei (1882-1904), generalul Johann von Appel.

cît și pe Înălțimea Sa; am dispus ca automobilul să plece la conac, care era în apropiere și unde ajutorul medical a fost prompt. Totuși, atît Înălțimea Sa imperială și regală cît și Înălțimea Sa au decedat după un sfert de oră. Ambii atentatori au fost imediat arestați după săvîrșirea faptei lor...“

Astfel suna primul raport oficial asupra celor petrecute în ziua de 28 iunie 1914, la Sarajevo. Semnatarul relatării era guvernatorul Bosniei și Herțegovinei, generalul de artilerie Oskar Potiorek. Mai mult decît vestea morții unui prinț și a soției sale, telegrama ducea în lume alte înțelesuri pe care, în acele zile de sfîrșit de iunie 1914, erau încă puțini cei care le pricepeau. Dar, la scurt timp, desfășurarea evenimentelor nu mai lăsa nici o nelămurire asupra semnificațiilor care se desprindeau din cele petrecute la Sarajevo. Surprinsă, Europa privea cum mecanismul războiului, declanșat aparent prin cele cîteva focuri de pistol trase la Sarajevo, odată pornit, cuprindea nimicitor întregul glob terestru.

Prima conflagrație mondială a acestui secol începuse.

O a doua depeșă, pornită în aceeași zi de la Sarajevo, anunța autoritățile vieneze că atît tipograful Nedelko Ceabrinovici cît și Gavrilo Princip, în vîrstă de 19 ani, asasinul moștenitorului tronului Austro-Ungariei, declaraseră la primele cercetări că nu au avut complici. Curînd, ancheta a stabilit însă filiera complotului: grenadele purtau marca arsenalului din Kragujevač, atentatorii au făcut exerciții de tragere la Belgrad, armele au fost furnizate prin intermediul unui feroviar, de către un ofițer sîrb, Tankosici, conjurații au trecut prin punctul de frontieră de la Sabaci, fiind ajutați de către maiorul de grăniceri Popovici, la Sarajevo au fost primiți de învățătorul Danilo Ilici, care a și stabilit, apoi, la fața locului, detaliile atentatului.

Se caută un vinovat

Descoperindu-se aceste legături, autoritățile austro-ungare au încercat să atribuie întreaga răspundere a atentatului, asociației **Apărarea națională** din Belgrad, ai cărei membri militau pentru unitatea iugoslavă. Cercurile politice și diplomatice de la Viena au urmărit de la bun început să acuze guvernul sîrb de complicitate sau chiar de instigație la atentat. Corespundea această învinuire adevărului?

Misterul n-a fost atunci elucidat, iar diplomația de la Ballplatz — sediul Ministerului Afacerilor Străine al Austro-Ungariei — nici n-a fost de fapt interesată să fie clarificat. Adevărul a început să apară la lumină de-abia după mulți ani, cînd nu mai prezenta o importanță politică, ci doar istorică.

Atentatul a fost organizat de mai mulți tineri bosniaci, care, plini de elan patriotic dar lipsiți de maturitate politică, se deciseseră să lupte pe această cale împotriva dominației habsburgice. Ei au primit sprijin și din partea conducătorului asociației **Bosnia tînără**, învățătorul Danilo Ilici. Odată luată hotărîrea, complotiștii au intrat în legătură nu cu **Apărarea națională,** ci cu organizația secretă **Unitate sau moarte**, cunoscută și sub numele de **Mîna neagră**, ai cărei membri erau în majoritate ofițeri sîrbi. Șeful organizației, colonelul Dragutin Dimitrievici (care era și comandantul serviciului de contrainformații de pe lîngă statul major al armatei sîrbe), împreună cu un grup de militari, aparținînd de asemenea organizației **Mîna neagră,** au procurat arme complotiștilor, participînd și la organizarea desfășurării atentatului.

Guvernul de la Belgrad, care, se pare, avea unele cunoștințe despre ceea ce se pregătea, nu putea însă aproba asemenea acte, cu atît mai mult cu cît factorii de răspundere de la Viena abia așteptau un pretext pentru a lichida independența Serbiei. În consecință, primul ministru Nikola Pasici a dispus de urgență să fie oprită trecerea peste frontieră a complotiștilor. Dar ofițerii grăniceri, fiind membri ai organizației **Mîna neagră,** n-au respectat ordinul primit. Însuși colonelul Dimitrievici se pare că a încercat în ultimul moment să împiedice asasinatul, cu care nici Comitetul central executiv al organizației **Mîna neagră** nu era de acord.

Pe de altă parte, anumite aluzii asupra unui eventual atentat fuseseră făcute și la Viena de către ministrul plenipotențiar al Serbiei, Iovanovici, care sugerase ministrului de Finanțe austro-ungar Bilinski*, ca arhiducele Franz Ferdinand să nu plece în Bosnia. Arhiducele nu și-a schimbat însă intenția de a merge la Sarajevo împreună cu soția sa, ducesa de Hohenberg, spre a asista la manevrele trupelor austro-ungare. Zarurile fuseseră aruncate.

Încetarea din viață a prințului moștenitor Franz Ferdinand nu a fost însă prea mult regretată la Viena. La Budapesta, cealaltă capitală a Imperiului austro-ungar, vestea a fost primită în anumite cercuri chiar cu un sentiment de ușurare. Franz Ferdinand era cunoscut ca dușman declarat al guvernanților maghiari, pe care îi considera direct răspunzători pentru criza ce caracteriza viața economică, socială și politică a Austro-Ungariei. Urmărind să împiedice dezagregarea Imperiului habsburgic, arhiducele preconizase crearea unui viitor stat federal, în care clasele dominante maghiare și-ar fi pierdut poziția privilegiată ce o dețineau în cadrul dualismului.

---

* Administrația Bosniei și Herțegovinei depindea de Ministerul de Finanțe al Austro-Ungariei, de la anexarea lor în 1908 la Imperiul habsburgic.

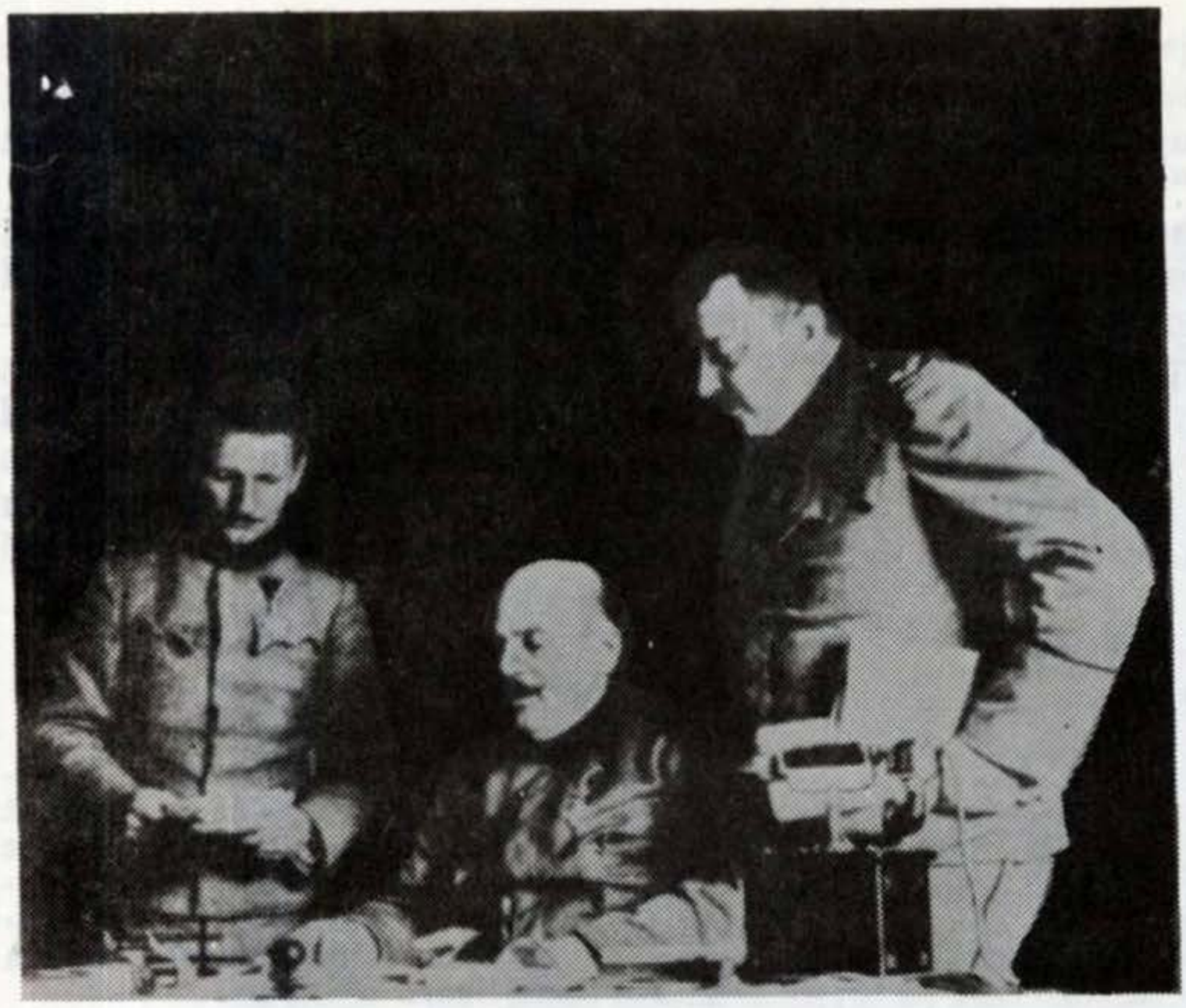

Colonelul Dragutin Dimitrievici, conducătorul organizației Mîna neagră *(în centrul imaginii)*

În p. 34: *arestarea lui Gavrilo Princip*

Gavrilo Princip (primul din dreapta) într-un parc din Belgrad: pînă la săvîrșirea atentatului nu au mai rămas decît două luni

În afara cîtorva adepți austrieci și a unor vîrfuri reacționare de diferite naționalități, planurile lui Franz Ferdinand nu erau împărtășite nici de împărat, nici de majoritatea oamenilor politici de la Viena, partizani ai vechii structuri dualiste a imperiului. Prințul moștenitor nu se bucura de simpatie în cercurile de la curte și din cauză că, trecînd peste voința împăratului, făcuse o căsătorie morganatică.

Misiune specială

Asasinarea sa a fost însă un pretext favorabil pentru cercurile conducătoare și diplomația austro-ungară de a „încheia socotelile cu Serbia". Contele Berchtold, ministrul de Externe austro-ungar a împărtășit această intenție atît șefului de stat major al armatei, Conrad von Hoetzendorf, cît și premierului maghiar, contele Tisza. Austro-Ungaria nu se putea angaja însă singură într-o asemenea acțiune, cunoscute fiind strînsele legături ale Serbiei cu Rusia. Factorii de răspundere de la Viena erau conștienți că n-ar fi putut face față unei extinderi a conflictului fără a avea alături un aliat puternic Și cel mai sigur și statornic aliat rămînea tot Germania.

În aceste împrejurări căile diplomatice obișnuite nu i s-au părut contelui Berchtold destul de eficiente pentru a stabili legătura cu conducătorii Germaniei. În consecință, în seara zilei de 4 iulie a plecat spre Berlin o persoană de cea mai mare încredere, contele Hoyos, șeful de cabinet al ministrului de Externe austro-ungar, ducînd o scrisoare a împăratului Franz Josef și un memoriu asupra poziției monarhiei habsburgice față de mutațiile ce continuau să aibă loc în raportul de forțe din sud-estul Europei. Documentul exprima printre altele și neîncrederea cercurilor guvernante de la Viena față de România, care era legată printr-un tratat secret de Tripla Alianță*, dar unde curentul antihabsburgic, determinat de năzuința poporului român pentru desăvîrșirea unității statale, făcea imposibilă alinierea țării noastre de partea Puterilor Centrale. Diplomatul itinerant al Vienei urma să ceară asentimentul conducătorilor germani în vederea provocării unui război împotriva Serbiei.

În dimineața zilei de 5 iulie 1914, la Potsdam, ambasadorul dublei monarhii, contele Szögyény, a predat Kaiserului Wilhelm II memoriul și scrisoarea împăratului Franz Josef. Pe moment Kaiserul s-a abținut să dea un răs-

* Alianță încheiată în 1882, între Germania, Austro-Ungaria și Italia.

puns tranșant. Dar, cîteva ceasuri mai tîrziu,l-a împuternicit pe Szögyény să transmită împăratului de la Viena că „poate conta pe sprijinul deplin al Germaniei".

În după-amiaza aceleiași zile de 5 iulie au fost chemați de urgență la Potsdam, pentru consultări, mai întîi ministrul de Război al Germaniei, generalul-locotenent Erich von Falkenhayn împreună cu generalii adjutanți Plessen și Lynker, iar apoi cancelarul Bethmann-Hollweg și subsecretarul de Stat Arthur Zimmerman. Falkenhayn l-a asigurat pe Kaiser că armata este gata pregătită de război, întărind prin aceasta hotărîrea pe care Wilhelm deja o luase. Cancelarului Bethmann-Hollweg, sosind la palat după plecarea generalilor, nu-i mai rămăsese decît să se declare de acord cu decizia Kaiserului. Ceea ce a și făcut.

În dimineața zilei următoare, Wilhelm II și-a continuat consultările cu reprezentanții armatei. Cîteva ore mai tîrziu, la cancelaria Reichului, Bethmann-Hollweg a reînnoit la rîndul său, față de conții Szögyény și Hoyos, promisiunea că Germania va sprijini orice acțiune energică a Austro-Ungariei îndreptată împotriva Serbiei.

În afara cancelarului Bethmann-Hollweg, personalitățile cele mai importante în ierarhia diplomatică și militară a Germaniei nu au fost convocate de către împărat: ministrul de Externe Jagow, marele amiral von Tirpitz, generalul Helmuth von Moltke-junior, șeful statului major și locțiitorul acestuia, generalul Waldersee-junior. Toți aceștia se aflau în concediu și au fost lăsați să și-l petreacă în continuare. Fusese o stratagemă sau Kaiserul și sfătuitorii săi nu au crezut cu adevărat într-o complicare a situației internaționale ? Nici împăratul Wilhelm nu și-a modificat programul de „vacanță" plecînd în dimineața zilei de 6 iulie la Kiel, în vederea unei croaziere prin fiordurile Norvegiei.

Adevărul n-a ieșit nici azi cu totul la iveală. Este însă cert că pregătirile de război ale armatei germane începuseră. Fostul adjunct al generalului Moltke, contele Waldersee, generai-maior. a recunoscut în 1919 că în timpul crizei din iulie 1914 a fost sfătuit de către cancelarul Bethmann-Hollweg.să plece în concediu „pentru a evita orice vîlvă". El sublinia însă că în răstimpul cît și-a petrecut vacanța la Ivenack, a fost totuși de cîteva ori în mod confidențial la Berlin. Se pare că se făcuseră așadar, în cea mai mare taină, pregătiri de război ca viitorul inamic să fie luat prin surprindere.

Ultimatumul

După reîntoarcerea contelui Hoyos din Germania, a fost convocat, în ziua de 7 iulie, Consiliul de Miniștri pentru afacerile comune ale Austro-Ungariei. Trebuia imediat precizată atitudinea monarhiei habsburgice față de Serbia. Se va declara război Belgradului?'

Cei de față s-au declarat în favoarea unei acțiuni militare împotriva Serbiei. Doar influentul prim-ministru al Ungariei, contele Tisza s-a opus, invocînd existența unei conjuncturi internaționale nefavorabile: poziția nesigură a României, lipsa unei alianțe cu Bulgaria, hotărîrea Rusiei de a sprijini Serbia. Împotrivirea premierului maghiar era determinată și de teama ca nu cumva, printr-o creștere a elementului slav—ca urmare a unei eventuale anexări a Serbiei — poziția privilegiată a claselor dominante din Ungaria să fie știrbită. Dar după numai o săptămînă, contele Tisza a cedat în fața presiunilor exercitate de cercurile militare austro-ungare și germane, care socoteau că orice întîrziere a declarării războiului putea fi nefavorabilă.

La 19 iulie 1914, un nou consiliu de miniștri austro-ungar a aprobat textul definitiv al notei ultimative ce urma să fie trimisă guvernului de la Belgrad. Nota cuprindea o serie de condiții umilitoare, inacceptabile, tocmai în speranța că Serbia le va respinge, furnizînd astfel monarhiei habsburgice un motiv de război. În ultimatum, s-a cerut guvernului sîrb o declarație oficială prin care să-și exprime dezacordul față de orice fel de acțiune în favoarea unității iugoslave. Se pretindeau de asemenea, măsuri severe împotriva tuturor cetățenilor sîrbi bănuiți de atitudine ostilă dublei monarhii. Punctul 5 al notei ultimative cuprindea o condiție ce leza foarte grav suveranitatea statului sîrb: organele judiciare austro-ungare își arogau dreptul de a ancheta pe teritoriul Serbiei cazul atentatului de la Sarajevo.

Documentul urma să fie înmînat guvernului de la Belgrad în după-amiaza zilei de 23 iulie „între orele 4 și 5" răspunsul fiind așteptat pînă în ziua de „sîmbătă 25 ale lunii, ora 5 seara". Respectarea datei și orei transmiterii notei ultimative avea o deosebită însemnătate. Aceasta nu trebuia înmînată autorităților sîrbe înainte de încheierea vizitei oficiale în Rusia a președintelui Franței, Raymond Poincaré!

Despre această vizită și despre discuțiile confidențiale ale lui Poincaré cu diriguitorii Rusiei țariste, documentele nu spun prea multe. Nu-i însă greu de presupus care a fost fondul convorbirilor. „Serbia are amici foarte apropiați în rîndul poporului rus, iar Rusia are un aliat, Franța" a declarat Poincaré ambasadorului austro-ungar la Petersburg, contele Szapary, la o recepție în după-amiaza zilei de 21 iulie 1914.

La acea dată, ultimatumul austro-ungar nu fusese încă trimis la Belgrad. Nu era însă un secret pentru nimeni faptul că la Viena se pregătea o notă dură spre a fi înaintată guvernului sîrb. Rapoartele diplomaților erau din ce în ce mai alarmante.„Nu se cunosc încă deciziile pe care contele Berchtold [...] încearcă să le obțină de la împărat; se atribuie guvernului intenția de a acționa cu cea mai mare rigoare împotriva Serbiei, de a termina cu ea", telegrafia de la Viena ambasadorul francez Dumaine, în timp ce președintele Poincaré și primul său ministru Viviani se aflau încă la Petersburg. Tot în acest timp, ministrul de Externe al Rusiei, Sazonov, îl avertiza pe ambasadorul german, Friedrich von Pourtalès, că Austro-Ungaria „în cazul în care ar vrea să tulbure pacea, să nu uite că va trebui să regleze

Leopold Berchtold, ministrul de Externe al Austro-Ungariei

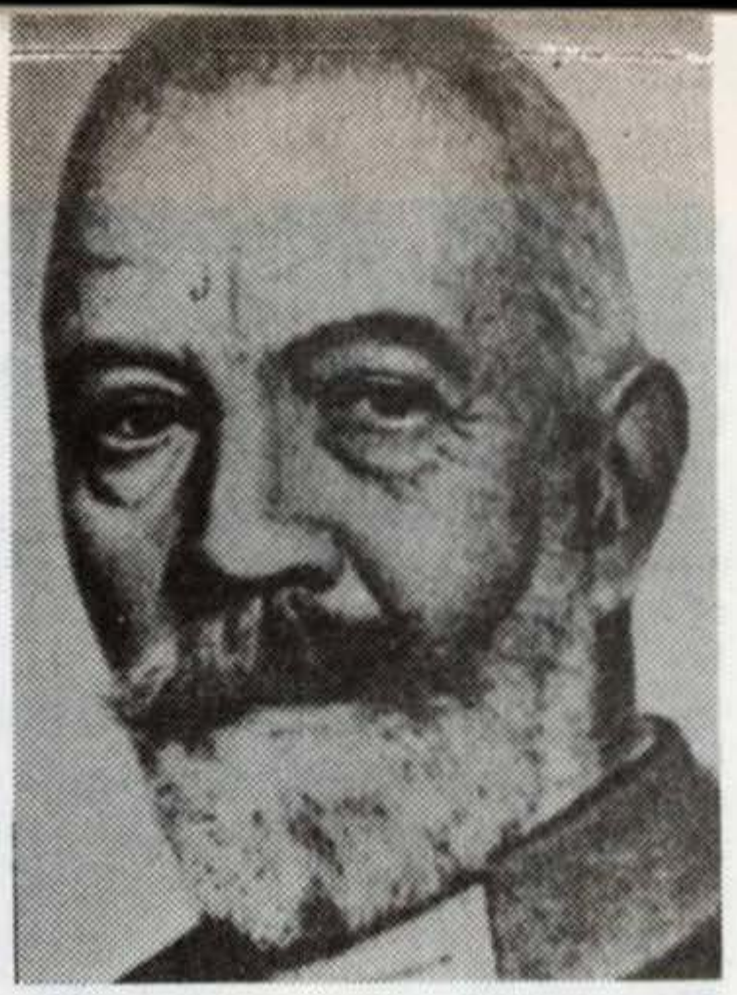

Theobald Bethmann-Hollweg, cancelarul Germaniei

Serghei Dimitrievici Sazonov, ministrul de Externe al Rusiei

socotelile cu Europa". „Rusia nu va primi cu indiferență vreun pas făcut la Belgrad ce ar urmări o umilire a Serbiei", ar fi declarat ministrul de Externe rus în cadrul aceleiași convorbiri.

Guvernul german a fost înștiințat în seara zilei de 22 iulie 1914 de conținutul notei pe care reprezentantul Austro-Ungariei, baronul Giesl, urma s-o înmîneze cabinetului de la Belgrad. Kaiserul s-a arătat entuziasmat. În ultimul moment, ambasadorul german din Petersburg a comunicat la Berlin că vizita președintelui Poincaré se va încheia abia joi, 23 iulie, orele 22 [ora Europei Centrale — **n.a.**]. Dacă ultimatumul ar fi fost înmînat la Belgrad, conform planului, în aceeași zi la orele 17 [ora Europei Centrale — **n.a.**], textul documentului putea fi transmis spre capitala Rusiei în timp ce președintele Franței se afla încă acolo. În consecință, contele Berchtold a cerut imediat baronului Giesl să amîne cît mai mult posibil predarea notei ultimative. Diplomatul austro-ungar s-a prezentat la Ministerul de Externe din Belgrad abia la orele 18 [ora Europei Centrale — **n.a.**]. La Petersburg, știrea despre ultimatum a sosit noaptea tîrziu, cînd președintele Poincaré se afla în largul mării, în drum spre Paris.

Angrenajul suferă defecțiuni

Europa a aflat vestea abia în dimineața următoare. Mai mult de 12 ore din „timpul de gîndire" dat de diplomații austrieci Belgradului se scurseseră. În amiaza aceleiași zile, ambasadorii germani au înmînat guvernelor de la Paris, Londra și Petersburg note cu un conținut identic, prin care se cerea neamestecul respectivelor state în conflictul declanșat, avertizîndu-le totodată că, în caz contrar, „diferitele alianțe ar putea duce la consecințe incalculabile".

În Franța, principalii diriguitori ai politicii externe lipseau. La Londra, Sir Edward Grey, șeful diplomației britanice, deși revoltat de condițiile ultimatumului austro-ungar, nu s-a opus totuși ideii de „localizare a conflictului".

Evenimentele se desfășurau conform planului austro-ungar. Alianța dintre Viena și Berlin funcționa ca un mecanism. Din angrenajul Triplei Alianțe mai făceau însă parte încă două state, Italia și România, ale căror interese se opuneau mai ales politicii guvernanților austrieci și maghiari.

Dacă Rusia, luînd apărarea Serbiei, ar fi declarat război monarhiei habsburgice, guvernele de la București și Roma ar fi trebuit — conform tratatelor în vigoare — să acorde sprijin militar Austro-Ungariei. Însă, în acest fel, ar fi fost silite să acționeze contra propriilor interese naționale. Pe de altă parte, adoptarea unei atitudini ostile față de Puterile Centrale, fără a cunoaște în prealabil balanța de forțe între cele două grupări antagoniste, putea avea consecințe nefaste atît pentru viitorul Italiei, cît și pentru cel al României.

Pentru o reorientare a politicii externe a celor două state erau deci necesare lungi negocieri, inclusiv obținerea de garanții scrise din partea puterilor Antantei, privind satisfacerea intereselor celor două țări în eventualitatea alăturării lor acestei coaliții. În consecință, trebuia timp, cît mai mult timp. De aceea, atît România cît și Italia depuneau eforturi considerabile pentru aplanarea conflictului dintre Austro-Ungaria și Serbia, care deschidea perspective izbucnirii imediate a unui război european. La Petersburg, ministrul plenipotențiar al României, Constantin Diamandi, lua parte la consultările lui Sazonov cu ambasadorii Franței și Angliei, în timp ce la București premierul I.I.C. Brătianu încerca să intimideze pe reprezentantul Austro-Ungariei, contele Czernin, avertizîndu-l — pe baza unor afirmații confidențiale pe care i le făcuse Sazonov, cu ocazia vizitei acestuia în România — că Rusia era hotărîtă să intervină cu promptitudine dacă Serbia devenea obiectul unei agresiuni austro-ungare. Pe de altă parte, cercurile politice de la București temîndu-se că o confruntare armată cu Austro-Ungaria ar duce la distrugerea Serbiei, sugerau guvernului de la Belgrad adoptarea unei atitudini moderate.

Din aceeași nevoie de timp, 24 ore după expirarea ultimatumului, guvernul italian a adus la cunoștința ambasadorului francez, Camille Barrère, că era hotărît să participe la eforturile ce se depuneau pen-

Nikola Pasici, primul ministru al Serbiei

Istvan Tisza, ministrul de Externe al Ungariei

Edward Grey, ministrul de Externe al Angliei

tru menţinerea păcii şi că, într-un eventual război, Italia nu se va alătura sub nici un motiv Puterilor Centrale. Tripla Alianţă încetase de fapt să mai existe.

Telegrama a sosit prea tirziu

În răstimpul acordat Belgradului pentru răspuns, Anglia a încercat, în primul rînd, să obţină o prelungire cu 24 ore a ultimatumului. Ministrul de Externe britanic, Sir Edward Grey a propus o mediere diplomatică a conflictului şi a comunicat această sugestie încă în dimineaţa zilei de 24 iulie, ambasadorului Germaniei la Londra, prinţul Lichnowsky. Mesajul diplomatului german din capitala britanică a sosit însă la Berlin abia după miezul nopţii. În mod intenţionat, Jagow, conducătorul diplomaţiei germane, nu s-a grăbit să-l trimită mai departe şi de abia la 25 iulie, orele 16, cu două ceasuri înainte de expirarea termenului „de gîndire", a pornit spre Viena o depeşă. Expeditorul ei ştia, însă, de la bun început, că telegrama va ajunge prea tîrziu la destinaţie.

În după-amiaza aceleiaşi zile, cu cîteva minute înainte de orele 18, premierul sîrb Nikola Pasici a prezentat răspunsul guvernului său. Belgradul, încercînd să evite un război, s-a declarat de acord cu satisfacerea cererilor monarhiei habsburgice, cu excepţia celei prevăzute la punctul 5 din ultimatum. Serbia nu putea admite prezenţa organelor judiciare austro-ungare pe teritoriul ei.

Răspunsul a fost considerat nesatisfăcător de către ministrul habsburgic, baronul Giesl, care în aceeaşi seară a părăsit cu întregul personal al legaţiei, Belgradul. Concomitent, ministrul de Externe austro-ungar a fost informat că la Berlin s-a cerut o intervenţie militară imediată a Austro-Ungariei în Serbia, pentru a nu mai da posibilitatea celorlalte puteri să încerce a stăvili, prin negocieri, izbucnirea războiului. La Viena, de altfel, se şi hotărîse mobilizarea primelor 8 corpuri de armată.

Sistemul greoi de concentrare a forţelor militare austro-ungare necesita însă un număr lung de zile, aşa că nu s-a recurs la o declaraţie imediată de război. Profitînd de acest răgaz diplomaţia britanică a propus o conferinţă a ambasadorilor Franţei, Italiei şi Germaniei, care să se întrunească la Londra, sub preşedinţia ministrului englez de Externe şi să încerce găsirea unei posibilităţi de aplanare a conflictului. Guvernele de la Paris şi Roma au acceptat propunerea. Berlinul însă a respins-o, sub motiv că Germania ca aliată a Vienei, nu putea accepta chemarea Austro-Ungariei „în faţa unui tribunal european".

În seara zilei de 27 iulie 1914, ambasadorul german la Londra prinţul Lichnowsky a trimis la Berlin două telegrame alarmante: dacă Austro-Ungaria va încerca să zdrobească Serbia, „Anglia va trece fără rezerve de partea Franţei şi a Rusiei". Dar cancelarul Bethmann-Hollweg încă nu voia să creadă că britanicii sînt hotărîţi, **in extremis,** să treacă la acţiune. Totuşi, cu zece minute înainte de miezul nopţii, o telegramă a pornit de la Berlin spre Viena. Contele Berchtold era întrebat dacă n-ar fi necesare, în aceste condiţii, noi negocieri. Guvernul german căuta astfel să nu apară în faţa opiniei publice drept iniţiator al unui război. Într-o altă telegramă, trimisă în aceeaşi noapte de cancelarul Bethmann-Hollweg ambasadorului german de la Viena, Heinrich von Tschirschky, se spunea: „Prin respingerea oricărei acţiuni de mediere, vom fi consideraţi de întreaga lume drept responsabilii conflagraţiei şi de fapt drept aţîţători la război; aceasta va periclita însăşi poziţia noastră în ţară unde trebuie să apărem ca fiind forţaţi [din afară — **n.a.**] de a participa la război".

Kaiserul Wilhelm începuse deci să-şi dea seama de aventura în care el însuşi antrenase Germania. În dimineaţa zilei de 28 iulie, a cerut diplomaţilor săi să încerce de a-i convinge de urgenţă pe guvernanţii austro-ungari să nu treacă încă la acţiune. Dar instrucţiunile trimise de către ministrul de Externe german în acest sens ambasadei de la Viena au fost intenţionat anodine, căci nu voia să piardă încrederea ultimului aliat. Telegrama din Berlin a sosit, de altfel, şi prea tîrziu la destinaţie. Între timp, Austro-Ungaria declarase război Serbiei.

La începutul zilei de 29 iulie, la Berlin se mai credea încă

într-o neintervenţie a Angliei. Cancelarul Bethmann-Hollweg l-a convocat pe ambasadorul britanic, Sir Edward Goschen, sperînd să obţină din partea Angliei o declaraţie de neangajare, în schimbul simplului angajament că Germania, în eventualitatea unui război contra Franţei, nu va recurge la anexiuni în Europa.

Răspunsul Londrei a sosit în după-amiaza aceleiași zile. Sir Edward Grey i-a comunicat ambasadorului german că Anglia nu va sta multă vreme de-o parte, dacă Germania și Franța vor fi antrenate în conflict. Războiul european era ca și declarat. În ciuda continuării unor negocieri, în a căror eficienţă nu mai credea, de altfel, nimeni, mecanismul alianţelor militaro-politice — deşi cu unele deficienţe — începuse să funcţioneze rapid.

În seara de 29 iulie, la Potsdam s-a decis luarea primelor măsuri în vederea mobilizării. Dorind însă să dea impresia că Germania e victimă și nu agresoare, diplomaţii au cerut militarilor să nu treacă la acţiune înainte de concentrarea armatei ruse. Și, la 30 iulie, într-adevăr, în Rusia s-a decretat mobilizarea generală. Vestea a sosit la Berlin în aceeași zi, între 11 și 12 dimineaţa. La orele 13, pe teritoriul Germaniei s-a declarat „starea de urgenţă". În ziua următoare, Austro-Ungaria a decretat mobilizarea generală, în timp ce oficialităţile de la Berlin au trimis cîte un ultimatum la Petersburg și Paris. Guvernul ţarist era somat să înceteze pregătirile militare, iar cel francez să-și definească atitudinea în cazul unui război ruso-german. Franţa a răspuns a doua zi, chemîndu-și toţi rezerviștii sub drapel. Berlinul a luat aceeași măsură, declarînd totodată război Rusiei.

Ministrul de Externe italian, marchizul de San Giuliano, l-a anunţat pe ambasadorul Germaniei de la Roma, tot în prima zi de august, că Italia nu se va alătura în război Puterilor Centrale. Declaraţia de neutralitate urma să fie comunicată oficial peste 24 ore. România a urmat de asemenea un drum politic diferit de interesele celor de la Berlin și Viena. În zadar a cerut Kaiserul Wilhelm, încă la 30 iulie, regelui României să-și facă datoria de aliat. În faţa unui întreg popor hotărît să nu lupte alături de cei care se opuneau desăvîrșirii unităţii sale statale, Carol I a rămas neputincios. În Consiliul de coroană convocat la Sinaia, în după-amiaza zilei de 3 august, regele s-a aflat izolat*. Ţara noastră a păstrat în acele momente neutralitatea. Între timp, Germania a declarat război și Franţei. Folosindu-se de pretextul încălcării neutralităţii Belgiei de către trupele Kaiserului, Anglia a declarat și ea război Germaniei. Marea conflagraţie europeană izbucnise. Prin intrarea Japoniei în război, alături de puterile Antantei, la 23 august 1914, conflictul a devenit mondial.

* Vezi și **Magazin istoric**, nr. 1/1968; 6/1973.

STEMA PRINCIPATELOR UNITE (1863)

În urmă cu vreo două decenii și jumătate, acad. Constantin M. Moisil, numismat de prestigiu, mi-a dăruit frumoasa acuarelă pe care o prezint acum cititorilor revistei Magazin istoric. *Ea înfăţișează stema Principatelor Unite, în ultima ei versiune, alcătuită de cunoscutul pictor Carol Popp de Szathmary spre sfîrșitul anului 1863. Este, de fapt, o copie realizată de Szathmary după propria-i lucrare, de dimensiuni ceva mai mari, care-i fusese comandată în acel an de către curtea de la Bucureşti pentru a înlesni oficializarea noii steme a ţării; lucrarea cea mare se păstrează la Muzeul de Artă al R.S.R.*

Acuarela din colecţia noastră poartă, pe verso, următoarele rînduri, prin care C. Moisil i-a confirmat autenticitatea: „Stema României, executată sub Cuza Vodă, de Carol de Szathmary". Ea a mai fost descrisă în 1892 de cunoscutul heraldist și genealogist, generalul P.V. Năsturel, și în 1931 de C. Moisil.

Stema înfăţișează un scut scartelat; în cartierele 1 și 4, pe azur, se află acvila cruciată și încoronată a Munteniei, de aur, cu zborul în jos și ţinînd în gheare, la dextra o spadă și la senestra un sceptru, ambele din același metal; în cartierele 2 și 3, pe roșu, apare capul de zimbru al Moldovei, negru și cu o stea de aur cu 6 raze între coarne. Ecusonul central conţine trei fascii — azur, aur, roșu — socotite ca alcătuind stema domnitorului Cuza și a familiei sale. Scutul timbrat de o coroană domnească deschisă, și avînd ca suporţi doi delfini verzi, afrontaţi, este plasat deasupra a două stindarde romane încrucișate pe ale căror tăbliţe se află înscrise datele dublei alegeri a lui Cuza în Moldova și Muntenia: la dextra* V Ian[uarie], *iar la senestra* XXIV I [*anuarie*]. *Pavilionul de purpură și hermină, cu ciucuri de aur, este timbrat de o coroană princiară. La baza stemei se află panglica albastră și crucea Ordinului Unirii (care urma să fie înfiinţat atunci de către Cuza), precum și o eșarfă de azur, pe care se află înscrisă, în litere de aur deviza „Toţi în unu". Din boturile delfinilor, atîrnă două șnururi de aur, înnodate la un capăt și terminate la ambele extremităţi prin cîte un ciucure.*

Această compoziţie heraldică constituie tipul de stemă a Principatelor Unite adoptat de Cuza Vodă în 1863, ea apărînd, ulterior acestui an, pe diverse obiecte folosite la curtea princiară, dar fără reprezentarea Ordinului Unirii, care, nefiind oficial instituit, nu mai putea să apară într-o stemă de stat.

Culorile heraldice sînt armonios combinate. Trebuie să remarcăm cele trei nuanţe diferite de albastru, folosite intenţionat de pictor pentru a diferenţia destinaţia deosebită ce li se da, și anume: azurul *pentru cîmpurile cartierelor 1 și 4 și prima fascie a ecusonului central,* albastrul mai închis *(ultramarin) pentru panglica Ordinului Unirii și, în sfîrșit,* albastrul mai deschis *(de culoarea cerului) pentru eșarfa devizei. Important de relevat este și faptul că această compoziţie alcătuită de Szathmary va constitui modelul după care vor fi realizate toate reprezentările ulterioare ale stemei Principatelor Unite, aparţinînd tipului heraldic cu scutul scartelat și ecuson central.*

George BUZDUGAN
secretar general al Societăţii Numismatice Române

* Pentru terminologia heraldică, vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1972.

MONEDELE ÎN LUMEA GETO-DACICĂ

Numismatica cercetează diversele sisteme monetare existente de-a lungul istoriei, căutînd în micile obiecte de metal ştiri noi despre viaţa înaintaşilor. În toate timpurile, moneda a fost un element sensibil, care a reflectat, ca o oglindă, aspecte diverse din viaţa societăţii. Numismaţii români Bucur Mitrea şi Judita Winkler, sondînd acest domeniu dificil, arată, în rîndurile care urmează, modul în care evoluţia sistemului monetar al geto-dacilor reflectă unitatea acestei societăţi, viaţa ei economică şi socială, precum şi anumite aspecte ale dreptului monetar.

Ce ne spun cele 450 tezaure

BUCUR MITREA

Izvoarele antice greceşti şi latine au înregistrat, pentru triburile de la nordul Dunării două denumiri diferite: geţi şi daci. Aceasta nu înseamnă că avem de-a face cu două populaţii deosebite: prima denumire a fost folosită cu predilecţie de către autorii greci, cea de-a doua — de către cei romani. O dovadă clară că aceste două denumiri se referă la una şi aceeaşi populaţie o găsim la istoricul roman Plinius cel Bătrîn, care în a sa **Naturalis historia** (IV, 79-81) se exprimă clar: „Geţii, pe care romanii îi numesc daci...". Un alt istoric roman, Dio Cassius, care a trăit în sec III şi a cunoscut bine istoria strămoşilor noştri, numea cu consecvenţă populaţiile din stînga Dunării, **dakoi.**

Unităţii etnice îi corespundea unitatea lingvistică. O confirmare autorizată o găsim la geograful Strabo, care precizează că „dacii şi geţii vorbesc aceeaşi limbă".

Dezvoltarea continuă a forţelor de producţie ale societăţii geto-dace, dovedită de cercetările arheologice, a dus la crearea unui surplus de produse ce depăşea nevoile locale de consum. S-a creat, astfel, o cantitate disponibilă pentru schimb. În acest proces au intervenit încă de timpuriu negustorii greci, legăturile lor cu triburile geto-dace mai ales din zona Histriei, constatîndu-se încă în sec. VI î.e.n.

Drahme şi tetradrahme

În relaţiile lor cu geto-dacii, pe lîngă schimbul în natură, aceşti negustori au folosit, de pe la mijlocul sec. IV î. e. n., drahma histriană, pe care o găsim atît în tezaure, cît şi

în descoperiri izolate la geto-dacii de la est și sud de Carpați. Aceste descoperiri dovedesc pe de o parte legăturile cetății Histria cu populațiile geto-dacice, iar pe de alta — faptul că trecerea de la economia naturală la folosirea monedei a început sub auspiciile Histriei. Dacă procesul început nu a ajuns la finalizare, explicația o găsim în intervenția lui Filip II din anul 339 î.e.n., care în urma victoriei obținute a slăbit poziția economică a Histriei, obținînd pentru Macedonia nu numai o dominare politică ci și una economică. Astfel s-a impus tetradrahma macedoneană. Datorită titlului (conținutul și calitatea) argintului din care a fost confecționată, datorită meșteșugului cu care a fost bătută, dar și condițiilor politice create de regii Macedoniei Filip II și mai ales Alexandru cel Mare, tetradrahma macedoneană a devenit moneda cu cea mai largă circulație a lumii antice pentru aproape două secole.

Dintre tipurile de monede emise de către Filip II, acela care s-a impus în lumea triburilor geto-dace a fost tetradrahma avînd ca efigie, pe avers, capul lui Zeus, iar pe revers, călărețul macedonean. Acest tip monetar a servit ulterior în sec. III-II î. e. n., populației locale din Carpați și de la Dunărea de Jos, ca model în confecționarea de monede proprii.

Procesul de dezvoltare a monetăriei geto-dace a cunoscut mai multe etape. Într-o primă etapă se remarcă o serie de imitații după tetradrahmele lui Filip II, care, atît ca execuție cît și ca greutate, sînt foarte aproape de original. Ele apar de obicei în mod izolat, pe întreg teritoriul Daciei, atît la nord, cît și la sud de Carpați, precum și la sud de Dunăre, în Tracia. În etapa următoare, imitațiile monetare locale după originalul macedonean încep să îmbrace aspecte regionale mai bine conturate. Totuși elementele fundamentale se mențin în continuare, reflectînd aceeași unitate economică și social-politică a lumii geto-dace.

Din bogata varietate de tipuri monetare aflate pe teritoriul Daciei, se disting îndeosebi acelea din fazele ultime și cele mai importante ale monetăriei geto-dace.

La sud de Carpați, aflăm un tip mult modificat, care are ca bază străvechiul model: pe avers — un cap mult stilizat, iar pe revers — din călărețul de pe tetradrahmele lui Filip II au mai rămas doar mici ridicături (așa-numitele globule). Totuși, filiația tipului de monedă nu lasă nici o urmă de îndoială: „descinde" din originalul macedonean, stilizat și interpretat de meșterii locali. În cercetările de specialitate, acest tip — care a circulat cu preponderență pe teritoriul Munteniei centrale și vestice — poartă numele locului descoperirii, „Vîrteju-București". Abundența unor astfel de descoperiri monetare reflectă o situație economică înfloritoare la sud de Carpați în a doua jumătate a sec. II î.e.n. cînd se datează aceste emisiuni locale. Este un puternic argument pentru explicarea apariției, în secolul următor, a regatului lui Burebista pe aceste meleaguri.

Contemporan cu tipul Vîrteju-București de la sud de Carpați, în Transilvania își face apariția un alt tip monetar local, plecat tot de la originalul macedonean, însă mult mai stilizat. Acest tip monetar, răspîndit mai cu seamă în județul Hunedoara și denumit în consecință „Hunedoara" a fost găsit și în tezaurele din județele învecinate — Arad, Alba și altele. De reținut însă conținutul scăzut al argintului din compoziția respectivelor monede.

Denarul roman capătă întîietate

În sec. I. î.e.n. se observă că tipul local de monedă Filip II dispare și, în tezaurele din această perioadă, își face apariția o nouă monedă — denarul Romei republicane. Peste 450 tezaure și descoperiri izolate, de pe întreg teritoriul Daciei conțin această monedă.

Cum se explică dispariția monedelor caracteristice ale geto-dacilor tocmai în etapa în care, din punct de vedere politic, ei au cunoscut un moment culminant al istoriei lor — acela al puternicei uniuni de triburi din timpul lui Burebista? Deocamdată, pînă la formularea unui răspuns cît de cît în concordanță cu realitatea, cercetătorii din domeniul numismaticii și arheologiei au dat unele explicații generale care, cu mici deosebiri de amănunt sînt în fond aceleași: denarul Romei republicane a pătruns în mod masiv în Dacia încă din primul sfert al sec. I î.e.n. și a devenit o monedă tot mai frecventă, ca urmare a penetrației romane în Dacia, cu două secole înainte de Traian, pe cale economică. Numărul mare al descoperirilor — peste 450 tezaure cu aproximativ 25 000 exemplare — poate constitui un argument în sprijinul acestei ipoteze.

Este important de știut dacă denarul Romei republicane a circulat — și în ce cantitate — întîi la populațiile ilirotraco-pannonice (vecinii imediați ai dacilor), precum și la cele germanice și celtice, înainte ca acestea să fi fost cucerite de romani. Iată ce relevă o statistică succintă: în Bulgaria se cunosc 32 asemenea tezaure, iar în Iugoslavia și Ungaria, pe baza informațiilor de pînă acum, circa 15-20. În Gallia, după o evidență relativ recentă (1958), numărul tezaurelor de denari romani republicani este mult mai mic. Rezultă de aici că în Dacia, unde au fost înregistrate 450 tezaure și descoperiri izolate de denari romani republicani, avem o situație specială a cărei explicație ne-o oferă o descoperire făcută la Sibiu. Este vorba de **tiparele** monetare găsite cu prilejul săpăturilor sistematice din cetatea de la Tilișca-Sibiu care **reproduc fidel denarii republicani.** Descoperirea ne arată că dacii au continuat să bată monedă proprie în prima parte a sec.I. î.e.n. dar nu după modelul celei macedonene, de tip Filip II, ci imitînd noua monedă de largă circulație — denarul Romei republicane.

Alături de tiparele monetare de la Tilișca, le mai cunoaștem pe cele de la Ludești-Hunedoara, Brașov și Poiana din Moldova, ceea ce sugerează existența unor ateliere răspîndite pe întreg cuprinsul Daciei. Deși ele reușesc să imite bine — atît din punct de vedere artistic cît și al titlului argintului, care este foarte apropiat de cel roman oficial — totuși micro-analiza fiecărei piese demonstrează particularități de ordin local. Prin urmare, într-o conjunctură politică și economică nouă, geto-dacii au renunțat la tipul devenit desuet al monedei lui Filip II și au adoptat noua monedă universală, care era denarul roman republican. **Noul instrument de schimb a fost denumit monedă geto-dacică de tip roman republican. Implicațiile acestei orientări au fost adînci și numeroase. Între altele, răspîndirea denarilor romani și de tip roman pe întreaga suprafață a Daciei, oglindește caracterul unitar al economiei pe care s-a ridicat puterea regilor daci.**

Dreptul tribului

JUDITA WINKLER

Dacă existența atelierelor monetare în Dacia preromană este azi — în lumina datelor obținute — un fapt incontestabil, demonstrat atît de particularitățile monedelor cît, mai ales, de prezența tiparelor monetare, o problemă continuă totuși să-i preocupe pe cercetători: cine erau cei care băteau monedă, sau mai precis, cei care aveau dreptul de a emite monedă? Părerile sînt controversate.

Se presupune, în general, că la populațiile trace, ca și la cele celtice, dreptul de a emite monede aparținea tribului și era exercitat de șeful de trib sau de cei cărora el le încredința această atribuție. Astfel, la tfraci emiterea de monede purtînd numele șefului de trib se constată încă din sec. VI-V î.e.n., alături de aceste emisiuni fiind destul de frecvente și imitațiile după monede ale regilor macedoneni sau după alte emisiuni de largă circulație, imitații realizate desigur, tot din inițiativa tribului.

În Dacia, emiterea masivă a monedelor locale a avut loc încă din sec. III-II î.e.n. și a fost precedată, în sec. IV-III, î.e.n., de constituirea unui tezaur tribal. Nu cunoaștem încă existența vreunui atelier de prelucrare a metalelor din acele timpuri, iar despre ștanțe avem, deocamdată, puține informații, dar obiectele de fier descoperite — puține la număr — arată că asemenea ateliere trebuie să fi existat pe teritoriul Daciei.

Cu toate că nu avem dovezi arheologice privitoare la exploatarea minelor de aur și argint în această perioadă, trebuie să admitem că dacii cunoșteau metodele de extragere a argintului în momentul cînd ei au trecut la emiterea monedelor. Altminteri, după cum remarca V. Pârvan, „monedele dace de tip local ar fi consumat ele singure tot argintul străin, dacă minele țării nu și-ar fi dat contribuția lor".

Pe de altă parte, faptul că primele serii de emisiuni monetare respectă — aproximativ — greutatea prototipului și imită trăsăturile lui, arată limpede că metalul nu provenea din topirea monedelor grecești, ceea ce ar fi însemnat pentru emițător o pierdere de cca. 15-30 la sută. Retopirea emisiunilor grecești a devenit rentabilă numai în momentul cînd geto-dacii au trecut la emiterea unor monede din aliaj de argint, cu greutate mai mică. Or, dacă argintul primelor serii de emisiuni nu poate fi considerat ca provenind din retopirea monedelor, ci ca fiind obținut din minele argentifere aflate în proprietatea tribului, aceasta înseamnă că și **dreptul de a emite monede aparținea tot tribului.**

Ca și triburile tracice din sudul Dunării, geto-dacii au preluat, desigur, odată cu tehnica emiterii de monede și sistemul juridic aferent, așa încît putem afirma că a existat și în Dacia un drept monetar. Constatarea e sprijinită și de aria de răspîndire a majorității emisiunilor geto-dacice care se grupează, în general, pe regiuni destul de întinse.

Cu toate influențele străine, a căror intensitate diferă de la o regiune la alta, cu toată prezența tranzitorie a unor grupuri etnice diferite — bastarni în Moldova, celți în Transilvania și în Oltenia — cultura geto-dacilor și-a menținut după cum se știe, unitatea.

ALBRECHT DÜRER ŞI TRANSILVANIA

ADINA NANU

Trăind acum o jumătate de mileniu, într-una din cele mai încordate și mai glorioase epoci din istoria omenirii, Albrecht Dürer (1471 - 1528) a fost o figură proeminentă a Renașterii și unul dintre cei mai cunoscuți pictori și gravori ai lumii. Oglindind în opera sa tendințele înaintate ale epocii, artistul ne-a lăsat lucrări cu un profund caracter popular (ciclurile de gravuri „Patimile"), antifeudal (seria de gravuri „Apocalipsul"), umanist („Sf. Ieronim în chilia sa", „Melancolia" ș.a.).

Format în tradiția artei germane gotice dar cunoscînd și procedeele de expresie artistică ale Renașterii italiene, Dürer și-a dezvoltat un stil personal, suplu, capabil să transmită stări sufletești diverse și subtile, de la încordarea dramatică, sugerată prin ciocnirea unor linii frînte și forme agitate, pînă la calmul rafaelic, obținut prin compoziții simetrice, echilibrate, cu contururi rotunjite, fluide.

Multilateral, ca și Leonardo da Vinci sau alte personalități ale Renașterii, Albrecht Dürer a început să scrie un tratat enciclopedic adresat ucenicilor pictori, din care nu a reu-

şit să publice însă, decît unele capitole, despre proporţii, perspectivă etc. În pictură şi gravură a realizat o operă prodigioasă, chiar pentru epoca productivă a Renaşterii, ceea ce s-a datorat, într-o oarecare măsură şi legăturilor sale cu Transilvania, care nu a fost numai îndepărtatul leagăn al familiei, ci şi un izvor al experienţelor care i-au netezit calea spre desăvîrşire. Această contribuţie nu a fost pînă acum suficient cercetată, iar documentele existente au rămas prea puţin cunoscute*.

Blazonul cu poarta de lemn

Primele informaţii privind originea familiei sale le-a consemnat chiar marele pictor, continuînd şi completînd **Cronica de familie** începută de tatăl său, Albrecht Dürer cel Bătrîn. După spusele acestuia, neamul lor se trăgea dintr-un sat numit Eytas, nu departe de un mic orăşel, Jula, cale de opt mile mai jos de Oradea. Strămoşii erau ţărani, trăind din creşterea vitelor.

Bunicul pictorului, Anton, înzestrat probabil cu un talent şi o îndemînare deosebite, a plecat din satul de baştină la oraş, îndreptîndu-se spre un meşteşug artistic de mare căutare pe atunci, orfevrăria. În **Cronica de familie** citim: „Dar tatăl tatălui meu s-a numit Anthoni Dürer şi a venit de băiat în orăşelul mai sus-amintit la un orfăurar, de a învăţat meşteşugul de la el". Aceasta este singura sursă documentară certă, referitoare la originea familiei Dürer şi interpretarea ei a dat naştere la multe discuţii. Îndeosebi la sfîrşitul secolului trecut, cercetătorii au căutat pe hartă oraşul şi satul citate fără să le poată indentifica cu precizie.

Dintre ipoteze, de cea mai largă circulaţie s-a bucurat cea a lui Haan Lajos, care propunea pentru Jula oraşul Gyula, la vest de Oradea, iar pentru satul Eytas, o localitate Ajtos, dispărută din anul 1556, fiind distrusă de armatele turceşti. În documentele locale nu s-a găsit însă numele Dürer şi nici un fel de alte dovezi.

Un argument care slăbeşte verdicitatea acestei ipoteze, ca şi a celorlalte care caută localităţile la vest de Oradea, este lipsa în întreaga regiune a coloniştilor saşi, din mediul cărora făceau parte, fără îndoială, ascendenţii paterni ai lui Dürer. Chemaţi în Transilvania, în sec. XII, de regele Ungariei**, aceşti colonişti veniţi din Flandra şi Luxemburg se stabiliseră în podişul carpatic, în Braşov, Sibiu, Bistriţa, Mediaş etc. De aceea înclinăm să credem că localităţile indicate de Dürer ca leagăn al familiei sale ar trebui căutate în regiunile în care s-au stabilit saşii, aproape de resursele de aur ale Apusenilor şi de centrele de desfacere, cele mai însemnate pentru arta giuvaergiilor.

Lipsa documentelor de arhivă, distruse în războaiele, incendiile şi jafurile care au zguduit Transilvania, nu ne permite pentru moment să tragem o concluzie. Totuşi, unele direcţii ale cercetărilor se pot schiţa. Astfel, o primă presupunere ce se impune pentru identificarea oraşului Jula din textul cronicii lui Dürer este că el ar putea fi chiar localitatea cu acelaşi nume, Jula (Alba Iulia de azi, numită în evul mediu Jula, Alba Transilvana, Karlsburg, Weissenburg etc.). Mai există însă multe ale localităţi cu nume asemănătoare, ca Giula de lîngă Cluj, deci mai aproape de Oradea.

În ceea ce priveşte satul Eytas, dificultatea constă în alegerea lui din mulţimea celor pe care le oferă centrul Transilvaniei, unde o seamă de aşezări situate la deschiderea unor drumuri au fost numite „Poarta" sau „Portiţa" (în limba germană — **Türe,** în maghiară — **Aytos).** Folosirea tuturor acestor denumiri trebuie să fi fost frecventă într-o regiune în care se vorbeau toate cele trei limbi. Aproape de Alba Iulia, lîngă Blaj, există satul numit şi azi Tür (în documentele sec. XV — Türe), iar în jurul Clujului se află Tioltiur, Tureni, Turea, toate denumirile provenind de la **Türe.** Turda se numea Torenburg, iar localnicii sînt pomeniţi în documente cu nume asemănătoare cu cel al pictorului: Tury, Duerner etc. De altfel, numele Dürer provine şi el de la Türer (cum mai iscălea încă tatăl artistului), origine atestată şi de blazonul familiei, reprezentînd un scut pe care apare o poartă de lemn ţărănească.

Giuvaergiu din tată în fiu

Prelucrarea artistică a metalelor preţioase avea pe atunci o însemnătate mult mai mare decît astăzi. Nobilimea laică şi clericală avea nevoie de podoabe strălucitoare şi de preţ pentru a-şi demonstra vizibil superioritatea rangului. De asemenea, cultul bisericesc plin de fast impunea ca obiectele sacre — potire, relicvarii etc. — să fie executate în aur şi argint şi împodobite cu perle şi alte pietre scumpe.

Din acest punct de vedere, Transilvania ocupa o poziţie privilegiată, solul oferindu-i materia principală aurul, extras din minele vestite în toată Europa. În sec. XV şi XVI existau ateliere active mai ales în jurul centrelor de cultură Alba Iulia şi Oradea, sedii ale episcopatelor catolice, ca şi în bogatele oraşe Sibiu, Braşov, Bistriţa. Transmisă din tată în fiu, arta aurarilor transilvăneni ajunsese în vremea Renaşterii la o deosebită originalitate stilistică. Tehnica specifică, utilizînd îmbinarea filigranului cu smalţul şi cu mici bobiţe metalice, era cunoscută sub numele de „modo transilvano". O piesă celebră de orfevrărie transilvană este potirul Suky comandat de Benedek din Juc pentru episcopia din Alba Iulia, în 1440.

Nu ştim unde a avut atelierul Anton, bunicul lui Dürer. Poate în Alba Iulia sau chiar la Oradea, unde unul dintre fiii săi a fost preot timp

---

* Unele date documentare ne-au fost furnizate de prof. Mircea Wilhelm Negoiţă din Oradea, căruia autoarea îi mulţumeşte pe această cale.

** Vezi **Magazin istoric,** nr. 11/1972.

de 30 ani (de altfel, principalele comenzi erau probabil obiecte bisericești). Arhivele consemnează la Oradea, în această perioadă, un „Antal (Anton) aurifex", cu activitate prosperă, deoarece avea în oraș o casă proprie și probabil arătoasă, fiind vecină cu locuința unui nobil.

Oare să se mai păstreze piese provenite din atelierul Dürer? Cercetarea este cu atît mai grea, cu cît pînă în sec. XVI meșterii nu erau obligați

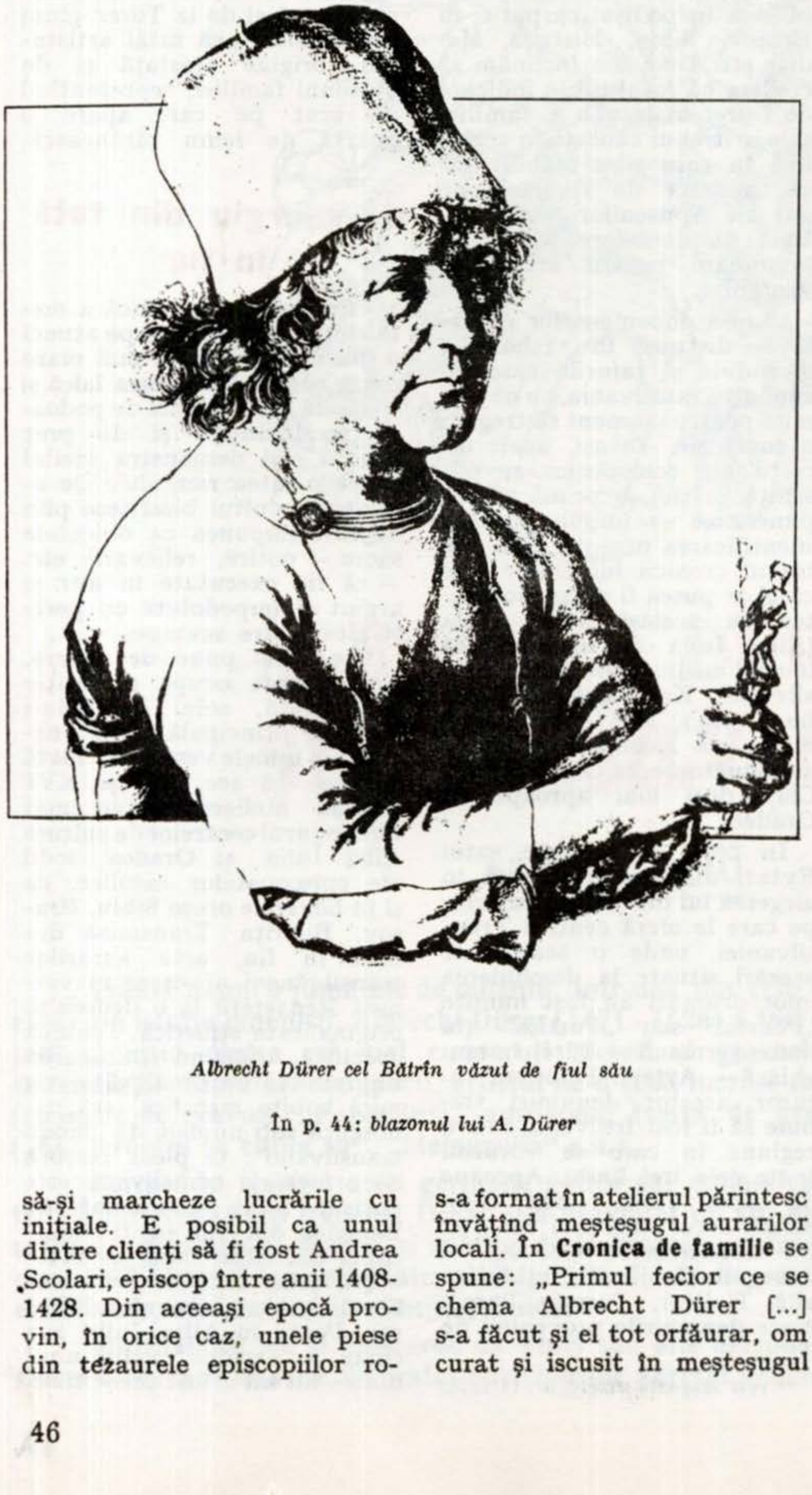

Albrecht Dürer cel Bătrîn văzut de fiul său

În p. 44: *blazonul lui A. Dürer*

să-și marcheze lucrările cu inițiale. E posibil ca unul dintre clienți să fi fost Andrea Scolari, episcop între anii 1408-1428. Din aceeași epocă provin, în orice caz, unele piese din tezaurele episcopiilor romano-catolice cum este cel din Oradea. Cîteva lucrări transilvănene s-au răspîndit încă din sec. XV, fiind comandate pentru a fi oferite în dar unor nobili sau înalți demnitari cu prilejul vizitelor sau sărbătorilor. Multe dintre ele au ajuns și în Muntenia și Moldova, unde erau foarte căutate.

Potrivit obiceiului, unul dintre fiii lui Anton a îmbrățișat meseria tatălui său: Albrecht, numit mai tîrziu cel Bătrîn s-a format în atelierul părintesc învățînd meșteșugul aurarilor locali. În **Cronica de familie** se spune: „Primul fecior ce se chema Albrecht Dürer [...] s-a făcut și el tot orfăurar, om curat și iscusit în meșteșugul său [...]". Acesta, după încheierea uceniciei, a pornit în obișnuita călătorie de calfă, pentru a vizita centre artistice din străinătate. Și, după cum scrie mai departe cronica, „a stat multă vreme pe lîngă marii artiști în Țările de Jos, iar în cele din urmă s-a stabilit la Nürnberg, cînd s-au numărat 1 455 de ani de la nașterea lui Hristos [...] Albrecht Dürer i-a slujit multă vreme bătrînului Jeronimus Holper [...] și atunci acesta l-a cinstit cu fiica sa, o fată frumoasă și dreaptă, pe nume Barbara..."

Astfel, s-a stabilit Albrecht Dürer cel Bătrîn la Nürnberg, rămînînd să continue activitatea socrului său. Acolo s-a născut fiul său, Albrecht Dürer cel Tînăr (celebrul pictor și gravor).

Cum e și firesc, transilvănenii ajunși printre străini se căutau și se ajutau între ei. La meșterul Albrecht Dürer cel Bătrîn a venit ca ucenic, mai tîrziu, din Ardeal sau din Ungaria, nepotul său Niclas, care a devenit și el orfăurar, stabilindu-se apoi la Köln, unde a fost cunoscut ca Nicolas Unger. Nu ar fi exclus nici ca însuși Albrecht Dürer cel Bătrîn să fi intrat în atelierul lui Holper atras nu numai de priceperea acestuia, ci și datorită legăturilor sale cu Transilvania (Dürer specifică în cronica familiei sale că bunica lui dinspre mamă era Öllinger din Weissenburg, iar în 1468, la botezul primului copil al lui Albrecht Dürer cel Bătrîn a asistat și bătrîna Margareth von Weissenburg. Deși în Germania exista un oraș cu acest nume, amintim totuși că Weissenburg se numea pe atunci și Alba Iulia).

Nici alegerea nașului lui Albrecht Dürer cel Tînăr nu pare să fi fost întîmplătoare: celebrul tipograf Anthoni Koberger (către 1445 - 1513), care începuse și el prin a fi giuvaergiu, avea relații cu Transilvania, unde exporta cărți. De altfel, în sec. XVI, la Sibiu trăia o familie cu același nume. Nu ar fi prin urmare exclus ca între familiile Dürer și Koberger, cu ramificații ardelene, să fi existat contacte anterioare înrudirii lor prin botez.

(Continuare în p. 61)

Cărți sosite la redacție

● **ISTORIA GÎNDIRII MILITARE ROMÂNEȘTI.**

Editura Militară, București, 1974, sub egida Academiei Militare (colectiv de autori condus de col. dr. **C. Soare** și format din col. **A. Giurgiu**, mr. **N. Jujan**, col. **A. Minei**, col. **I. Muntoi**, col. dr. **A. Petri**, col. dr. **C. Soare**, col. **I. Sorescu**, col. **Gh. Tudor**, col. **N. Țurlete**): *trăsăturile caracteristice ale evoluției gîndirii militare din țara noastră, începînd din evul mediu și pînă în epoca actuală.*

● **STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE MEDIE.**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974: *volumul VII din culegerea publicată* (*comitetul de redacție* **Fl. Constantiniu, L. Demény, D. Mioc, Ș. Papacostea, Șt. Ștefănescu**) *sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R., Institutul de istorie „N. Iorga"*.

● **Eugen Comșa — ISTORIA COMUNITĂȚILOR CULTURII BOIAN.**

București, 1974: *atestată din cîmpia română și pînă la țărmurile Mării Negre și Mării Egee, cultura Boian a deținut, la sfîrșitul mileniului V și începutul mileniului IV î.e.n., un rol dintre cele mai importante.*

● **Iosif Micu — 41 DE ZILE ÎN GHEARELE D.E.F.-ULUI.**

Editura Eminescu, București, 1974: *cîteva momente din lupta revoluționară antifascistă ilegală desfășurată în nordul Transilvaniei (Sălaj) în anii 1939-1943.*

● **Ion Babici — SOLIDARITATE MILITANTĂ ANTIFASCISTĂ (1933-1939).**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974: *studiul apărut în limba rusă, în colecția* **Bibliotheca Historica Romaniae,** *prezintă numeroasele acțiuni organizate de forțele revoluționare și democratice din România, în frunte cu Partidul Comunist Român, în sprijinul luptei antifasciste din Germania, Austria, Franța, Spania, Etiopia, Cehoslovacia etc.*

● **Ștefan Ionescu — BUCUREȘTII ÎN VREMEA FANARIOȚILOR.**

Editura Dacia, Cluj, 1974: *înfățișarea orașului, ocupațiile locuitorilor, organizarea și viața curții domnești, evenimentele politice și militare petrecute în capitala Munteniei în anii domniilor fanariote, începînd din 1716 pînă la 1821.*

● **Johan Gottfried Herder — SCRIERI.**

Editura Univers, București, 1973: *fragmente din cele mai însemnate scrieri ale iluministului german (1744-1803), între care lucrarea cea mai importantă,* **Idei pentru filozofia istoriei omenirii.**

● **V. Liveanu, M. Rusănescu, T. Udrea, E. Cimponeriu — DIN CRONICA UNOR ZILE ISTORICE, 1 MAI 1944 - 6 MARTIE 1945.**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974 (colecția **Bibliotheca Historica Romaniae,** în limba rusă): *pregătirea și desfășurarea victorioasă a insurecției naționale antifasciste armate de la 23 August 1944 și evenimentele care au urmat pînă la instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern democrat, prezidat de dr. Petru Groza.*

● **P. P. Panaitescu — PAGINI DE JURNAL (1921-1927).**

Editura Dacia, Cluj, 1974: *mărturii ale unei tinereți pline de frămîntări interioare, de căutări și realizări.*

● **Colonel dr. Ilie Ceaușescu — U.T.C. ȘI TINERETUL DIN ARMATĂ. 1922-1944.**

Editura Militară, București, 1974: *prima monografie amplă de istorie despre activitatea revoluționară desfășurată în rîndurile armatei române de către Uniunea Tineretului Comunist, de la crearea sa (martie 1922) și pînă în august 1944.*

● **Dan Bădărău, Ioan Caproșu — IAȘII VECHILOR ZIDIRI.**

Editura Junimea, Iași, 1974: *documentată expunere a istoriei capitalei moldovene, de la origini pînă în veacul XIX, privită mai ales prin prisma evoluției urbane și a monumentelor sale istorice.*

SINAN PAŞA
ŞI FABULOASELE SALE AVERI

MIHAI MAXIM

„Şcoala de slujbe“ din palatul imperial Intrigi urzite în sunetul aurului Mult rîvnita pecete împărătească De cinci ori mare vizir Serdarul fără ruşine Înfrîngerea de la Călugăreni

Aşa vă place istoria?

Dacă Napoleon putea spune că fiecare soldat din armatele sale poartă în raniţă bastonul de mareşal, la fel de bine sultanii otomani ar fi putut pretinde că fiecare rob de la curtea lor poartă cu sine pecetea împărătească — însemnul funcţiei supreme de mare vizir. Într-adevăr, din 215 mari viziri cîţi a avut împărăţia otomană, majoritatea au fost la început simpli robi (paji) ai sultanului, fiind recrutaţi cu forţa din rîndul populaţiei creştine din imperiu, siliţi să se convertească la legea mahomedană şi crescuţi apoi la curtea împărătească (Enderun) **din Istanbul. Aşa au ajuns în decursul timpului mari viziri, 31 albanezi, 11 bosnieci, 4 greci, 11 georgieni (gruzini) ş.a.m.d.**

Rupţi de ţara în care se născuseră, crescuţi şi educaţi în spiritul islamismului, obişnuiţi să trăiască din ciorba şi pilaful sultanului, slujitorii aceştia nu mai credeau în nimic altceva decît în stăpînul care-i hrănea, în puterea banului şi a ierarhiei. Dovedind calităţi de buni oşteni şi administratori destoinici şi, desigur, prin bani şi intrigi, unii dintre ei reuşeau să parvină la cele mai înalte demnităţi în stat, inclusiv la aceea de mare vizir (echivalentul unui prim-ministru sau cancelar de astăzi). Ajunşi în această funcţie, de multe ori deveneau conducătorii reali ai imperiului, mai ales cînd sultanul era o personalitate ştearsă.

Un exemplu tipic de mare vizir, care a urmat un asemenea drum, a fost Sinan Paşa cel Bătrîn (Kogèa Sinàn Paşa, **în limba turcă) contemporan şi adversar fără glorie al lui Mihai Viteazul, slujitor a patru sultani*.**

Recrutat de copil dintr-un sat din Albania (de aici şi epitetul de Sinan Albanezul), a fost crescut la curtea împărătească din Istanbul pînă la vîrsta de 15 ani. Curtea împărătească sau **Enderun**, era a treia secţiune din palatul imperial Topkapî şi începea după aşa-zisa „Poartă a fericirii". Aici se aflau apartamentele sultanului, camera de audienţe, vistieria personală a suveranului, biblioteca palatului, haremul ş.a. Slujitorii curţii împărăteşti nu se puteau căsători şi nu aveau voie să părăsească palatul fără o permisiune specială. Pentru educaţia lor exista o şcoală anume în această zonă, şcoală care a jucat un mare rol în pregătirea multor demnitari ai Imperiului otoman. La curte, viitorul mare vizir a învăţat meseria armelor, preceptele **Coranului** şi noţiuni de cultură turco-islamică, după care a primit cele dintîi slujbe, ca băiat de casă în apartamentele sultanului. Peste cîţiva ani, cînd a părăsit palatul imperial pentru a intra în serviciul unui mare demnitar, Sinan a ajuns paj la curtea lui Rüstem Paşa, ginerele sultanului Süleyman I Kanunî („Legiuitorul"), cunoscut de europeni sub numele de Soliman Magnificul (1520-1566); Selim II Mest („Beţivul", 1566-1574); Murad III (1574-1595); Mehmed III (1595-1603).

* E vorba de sultanii Süleyman I Kanunî („Legiuitorul"), cunoscut de europeni sub numele de Soliman Magnificul (1520-1566); Selim II Mest („Beţivul", 1566-1574); Murad III (1574-1595); Mehmed III (1595-1603).

cînd în provincie, într-o funcţie superioară, Sinan ajunsese pînă la treapta de şef al ceaşnighirilor, slujitorii care aveau misiunea să supravegheze gătitul mesei pentru sultan şi împărţitul bucatelor. Ceaşnighirul-şef trebuia să-l ajute, totodată, pe sultan la urcarea pe cal, să-l servească în timpul diverselor solemnităţi şi, bineînţeles, să guste bucatele ce se aduceau la masa lui.

Campanii de îmbogăţire

Odată încheiată „şcoala de slujbe" de la palat, a început şi ascensiunea cea mare a lui Sinan. El a fost numit rînd pe rînd, sangeacbei[1]** de Malatya şi de Kastamonu (în Anatolia), de Tripoli (în Libia), apoi de Erzurum (în Turcia) şi de Alep (în Siria). Cum ultimele două localităţi erau importante centre ale comerţului de tranzit cu mătase iraniană, mirodenii indiene şi pietre preţioase spre Europa, în scurtă vreme Sinan a adunat aici averi enorme. În 1568, sub Selim II, Sinan a devenit beilerbei[2] de Egipt, provincie care trimitea anual la Istanbul, în vistieria personală a sultanului, uriaşa sumă de 500 000 florini de aur. Odată cu această funcţie, a primit şi titlul de paşă[3].

În acel moment a izbucnit în Yemen o răscoală a populaţiei nemulţumită de dominaţia otomană. Sinan Paşa a primit ordinul de a conduce operaţiile de represiune în această provincie bogată şi, în acelaşi timp, important centru strategic pentru otomani. Succesele obţinute i-au adus gloria de „învingător al Yemenului" şi mari bogăţii luate ca pradă de război. Deşi autorii turci moderni îi contestă meritul personal în obţinerea victoriei (care este atribuită altui general, Özdemiroğlu Osman Paşa), un fapt rămîne sigur: Sinan acest om „egoist, încăpăţînat şi răzbunător", cum îl caracterizează izvoarele otomane, a ştiut să prezinte lucrurile într-o lumină favorabilă pentru sine însuşi, cîştigînd simpatia marelui vizir Sokollu Mehmed Paşa. Drept urmare, Özdemiroğlu Osman Paşa a fost rechemat de pe front în momentul cînd victoria era deja clară, iar, în 1572, Sinan a fost ales mem-

** Vezi microglosarul din p. 50.

bru al Divanului imperial[4], la început cu titlu de al șaselea vizir. Doi ani mai tîrziu, a fost numit — în virtutea renumelui dobîndit în Yemen — comandant suprem al trupelor care au anexat Tunisia la Imperiul otoman. Victoria dobîndită, cu sprijinul amiralului Kiliç Ali Pașa, i-a deschis drumul spre cea mai înaltă demnitate în stat după sultan — funcția de mare vizir. Și, într-adevăr, la 25 august 1580, a primit mult rîvnita pecete împărătească a marelui vizirat, funcție pe care o va deține în cinci rînduri*. Nu era puțin lucru, într-o vreme atît de zbuciumată pentru Imperiul otoman și atît de nesigură pentru dregătorii săi.

În timpul primului său mare vizirat, fiind și comandant șef al oastei care lupta împotriva Iranului, supraapreciind șansele izbînzii sale, Sinan s-a lăudat că va aduce capul șahului la Istanbul. Dar promisiunea, deși era făcută de comandantul uneia din cele mai puternice armate a timpului, s-a soldat cu retragerea din fața trupelor iraniene și ca urmare, cu pierderea pecetei de mare vizir. În cursul celui de-al treilea mare vizirat al său, cînd a izbucnit lungul război cu Austria (1593-1606), bătrînul pașă a promis la fel, la plecarea în campanie, că-l va aduce pe împăratul habsburgic legat în lanțuri, dar oastea otomană a fost înfrîntă la Istolni Belgrad, important punct strategic la sud-vest de cetatea Budei. Osmanlîii au pierdut atunci mai multe cetăți în această zonă și, doar cu prețul a mari eforturi, Sinan a reușit să cucerească în septembrie 1594, cetatea Yanîk, la nord de Lacul Balaton. Pe împărat n-a mai reușit să-l înfrunte direct.

Microglosar

[1] **Sangeacbeilicul,** *în Imperiul otoman, era o subdiviziune administrativă și militară de nivel mediu, treapta superioară fiind* **beilerbeilicul,** *iar cea inferioară* **kazaua** *(condusă de un* **kadiu**). *Sangeacbeiul avea un venit anual de 200 000 aspri și un singur tui, care era însemnul puterii și al rangului ierarhic, făcut din părul unei cozi albe de cal și fixat pe o lance terminată în vîrf cu o măciulie de metal aurit (uneori o semilună).*

[2] **Beilerbei,** *adică „beiul beilor", conducea un* **beilerbeilic** *(vilaiet, gubernie). La începutul Imperiului otoman a existat un singur beilerbei, apoi, pe măsura lărgirii teritoriilor acestuia, au apărut pînă la 20 beilerbei (sfîrșitul sec. XVI-începutul sec. XVII), mai ales la frontiera cu Austria, Rusia și Iran, din nevoia de a se concentra trupe sporite în zonele de contact cu aceste state rivale. Unii beilerbei (de Buda, de Egipt, de Bagdad și de Damasc) aveau rang de* **vizir** *(ministru), cu drept de a porunci celorlalți beilerbei și de a dispune de trupele lor. Beilerbeii aveau două tuiuri (domnii români, în mod obișnuit două, marele vizir trei, iar sultanul șase).*

[3] **Pașă,** *titlu pe care îl primeau pînă la sfîrșitul sec. XVI demnitarii de la beilerbei (inclusiv) în sus (serdar, vizir). Ulterior, acest titlu s-a dat și sangeacbeilor (pînă atunci simpli bei). De la 1826, pașă a devenit echivalent cu general, avînd doar accepțiunea militară. Acest titlu a fost desființat în 1934 printr-un decret al lui Mustafa Kemal Atatürk.*

[4] **Divanul imperial** *era asemănător unui consiliu de miniștri și se compunea dintr-un mare vizir, un locțiitor al său și șapte viziri. Sub Mehmed II Cuceritorul (1451 - 1481) acest organ care dezbătea și lua hotărîri în cele mai importante probleme ale statului otoman, asculta jalbe și primea soli străini, se întrunea în fiecare zi la palatul imperial. De la începutul sec. XVI, Divanul imperial se reunea de patru ori pe săptămînă (sîmbătă, duminică, luni și marți). Împăratul urmărea de după o ferestruică cu gratii dezbaterile divanului. Alteori, marele vizir și vizirii se prezentau după ședințe la sultan și-l informau asupra celor discutate și hotărîte. Componența divanului se lărgea atunci cînd se dezbăteau chestiuni extraordinare (declanșarea unei mari campanii, încheierea unei păci foarte importante etc.), cu care prilej se întrunea Marele Divan.*

„S-a tăiat atunci rădăcina akingiilor"

Rușinea cea mare a pățit-o însă teribilul general în cea de-a patra guvernare a sa ca mare vizir, cînd a pierdut campania de pedepsire a lui Mihai Viteazul, domnul Munteniei. Sinan a venit spre Muntenia la începutul lunii august a anului 1595, în fruntea unei oștiri numeroase, apreciată în unele surse la cca. 100 000 oameni, mulți dintre aceștia avînd o îndelungată experiență de luptători purtați prin atîtea alte campanii. Oastea domnului muntean era evaluată la aproximativ 16 000 oameni (cifrele pentru ambele oști rămîn încă relative).

După ce a trecut Dunărea pe podul de vase de la Giurgiu, marele vizir s-a îndreptat cu armata sa spre București, pe traseul Giurgiu - Șerpătești - Stoenești - Hulubești - Călugăreni - Coțofenești. Mihai i-a ieșit în întîmpinare în dreptul satului Călugăreni, la apa Neajlovului, peste care trecea un pod „așa de strîmt încît abia putea

* 25 august 1580 - 6 decembrie 1582; 2 aprilie 1589 - 1 august 1591; 28 ianuarie 1593 - 16 februarie 1595; 7 iulie 1595 - 19 noiembrie 1595; 1 decembrie 1595 - 3 aprilie 1596.

cuprinde un car în lărgime". Aici, în terenul mlăştinos, unde, după cum nota N. Iorga, „nu se poate da o luptă pentru o oaste care înaintează, dar se poate pierde una", domnul muntean a hotărît să-şi înfrunte duşmanul. Bătălia a început în jurul orei 10, în ziua de 13 august 1595. De trei ori au atacat oştenii lui Mihai, pricinuind însemnate pierderi otomanilor şi de trei ori s-au retras pe poziţiile iniţiale, cu formaţiile rînduite în triunghi („cap de porc").

Exasperat, Sinan s-a avîntat în luptă spre a-şi îndemna oştenii. La rîndul său, domnul muntean se afla în mijlocul luptătorilor săi, acolo unde bătălia era mai crîncenă. Mihai era, după cum scrie N. Iorga, „mare ca primejdia pe care venea s-o înlăture. Toporu-i se rotea în aer cu vîrtejuri ucigătoare; mantaua, umflată de vînt, îi făcea aripi de arhanghel; lumina ochilor săi îl ridica mai presus de oameni [...] Turcii nu fură învinşi, ci cufundaţi de-a dreptul în mlaştină cu sfărîmăturile podului rupte, îndesaţi în spini, rătăciţi pe cărările pădurii". Printre cei căzuţi în apă s-a aflat însuşi Sinan, fiind salvat de la o moarte ruşinoasă de către un soldat, Deli Hasan, care a fost numit ulterior Batakçi Hasan, adică Hasan Mlăştinosul. Izvoarele turceşti consideră că vizirul ar fi vrut chiar să fugă de la locul bătăliei şi că numai mlaştinile l-au împiedicat s-o facă.

În faţa superiorităţii numerice a adversarului său, Mihai s-a retras spre munţi, aşteptînd ajutorul promis de principele Transilvaniei, Sigismund Báthory. Sinan, la rîndul său, după două zile de aşteptare la Călugăreni, s-a îndreptat spre Bucureşti, pe care l-a ocupat la 15 august 1595, apoi spre Tîrgovişte, în care a intrat la 18 septembrie. Aici a întărit oraşul cu fortificaţii din lemn, lăsînd o garnizoană de 2 500 ostaşi. La 17 octombrie s-a retras cu grosul oştirii spre Dunăre. Pretextul a fost sfîrşitul sezonului de campanie (după 26 octombrie pînă în primăvară, potrivit tradiţiei, ienicerii nu mai erau obligaţi să lupte).

Campania începută atît de rău la Călugăreni, a sfîrşit la fel de dezastruos. Urmărit de Mihai, care între timp îşi refăcuse oastea, Sinan a reuşit să ajungă cu trupele la Giurgiu, trecînd podul cu o bună parte din ele. Printre otomanii care nu apucaseră să traverseze Dunărea s-au aflat şi akîngiii, celebrul corp de oaste specializat în misiuni de recunoaştere şi pradă. Mihai a sosit şi el la Giurgiu. În ajutorul său au venit şi oşteni din Moldova, conduşi de Ştefan Răzvan şi din Transilvania, sub comanda lui Sigismund Báthory. Atacul muntean a fost atît de năprasnic, atît de pustiitor încît, după cum notează cronicarul turc Naima (de istoria căruia s-a folosit şi Bălcescu), „nici un individ n-a mai rămas în viaţă, s-a tăiat atunci rădăcina akîngiilor [...], niciodată nu s-a mai pomenit o asemenea nenorocire şi un asemenea prăpăd, niciodată în istorie nu s-a mai întîmplat o asemenea înfrîngere". În urma „tragediei de pe podul de la Giurgiu", akîngiii — care de un veac şi jumătate erau spaima Europei — au dispărut pentru totdeauna. Un alt cronicar otoman din sec. XVII Kâtib Celebi califică astfel cele întîmplate: „Nenorocirea şi pierderea [pentru armata otomană — **n.a.**] au fost atît de mari, că [...] niciodată nu s-a mai cunoscut o asemenea înfrîngere".

După ce — sub ochii neputincioşi ai lui Sinan, aflat pe celălalt mal dunărean — Mihai a cucerit şi cetatea Giurgiului, ostilitatea ostaşilor otomani împotriva comandantului lor a devenit atît de mare, încît nimeni n-a mai vrut să-i asculte poruncile. Marele vizir a cedat comanda armatei caimacamului său şi a luat dru-

Istanbul (gravură de epocă)

mul Istanbulului, căutînd cu înfrigurare justificări pentru înfrîngerea suferită și argumente pentru a-și menține postul. Dar înainte de a ajunge la Istanbul, a fost înștiințat, la 19 noiembrie, că nu mai este mare vizir, iar capuchehaia capugiilor i-a luat din mînă pecetea împărătească.

Mazilul s-a întors la domeniul său de la Malgara (în Bulgaria), în timp ce marele vizirat a fost încredințat lui Lala Mehmet Pașa. Dar acesta abia și-a luat postul în primire și a căzut la pat grav bolnav (otrăvit oare de vreun agent al lui Sinan?) și în cîteva zile a murit. S-a întîmplat atunci lucrul la care nimeni în tot imperiul nu se aștepta. Sultanul Mehmed III l-a numit din nou, pentru a cincea oară, mare vizir pe Sinan Pașa. La mijloc, desigur, n-au putut fi decît banii ambițiosului bătrîn, despre care izvoarele otomane spun că avea „punga mare și protectori mulți". La numai 4 luni, însă, după preluarea funcției, Sinan Pașa s-a stins și el din viață (3 aprilie 1596). Despre el, vestitul cronicar Mustafa Selâniki, contemporan cu Sinan, a scris aceste cuvinte, puse în gura unui oarecare Emin Bey: „Vrerea sa era să se prăvale peste sărac./ Și-n inima lui mincinoasă nu era loc pentru regrete./ El nu căta la cel ce vărsa lacrimi de sînge./ De aceea, fiecare să-i spună: «Apese-l mormîntul»!".

A fost acuzat de contemporanii săi de egoism, cruzime, fanfaronadă și lașitate. A fost, din acest punct de vedere, un om al epocii sale, o epocă plină de oameni cruzi și egoiști. Unul din sultanii slujiți de Sinan, Mehmed III, în momentul urcării sale pe tron și-a sugrumat 19 frați și a aruncat în mare numeroase femei pe care aceștia le lăsaseră însărcinate.

Ca în „O mie și una de nopți"

In Imperiul otoman exista obiceiul ca, atunci cînd vistieria statului sau cea personală a sultanului se aflau în criză, să fie confiscate averile demnitarilor maziliți. Și lui Sinan Pașa, vestit pentru bogățiile sale, i s-au „găsit" cu ușurință unele datorii vechi către stat și, în baza lor, a fost confiscată întreaga moștenire rămasă în urma sa. Cu acest prilej, alături de altele, au fost înregistrate următoarele bunuri: 600 000 ducați aur (ceea ce echivala cu 2 052 kg); 2 900 000 aspri de argint (aproximativ 1 013,6 kg în cazul că e vorba de aspri noi bătuți după 1584 - 1586, sau o cantitate dublă de argint, dacă e vorba de aspri vechi); 29 poveri (4 524,8 kg de diferite pietre scumpe; 20 sertare pline cu topaze; 61 măsuri (939,1 kg) perle; 2 coliere de diamante; 30 diamante roz; 7 mese și numeroase vase încrustate cu pietre scumpe; 16 brățări din nestemate; 20 ibrice din aur; 1 tablă de șah (cu piesele respective) incrustată cu pietre scumpe; 48 scuturi, 140 coifuri

Murad III

și 120 centuri împodobite cu nestemate; 600 blănuri de samur; 600 blănuri de rîs; 30 blănuri de vulpe; 900 blănuri de alte diverse animale; 1 075 bucăți stofă de mătase țesută în fir de aur; 2 pături de cal garnisite cu nestemate; 15 șiraguri de mătănii și 46 harșe (piese sub șa) lucrate din perle; 34 scări de șa din aur; săbii, iatagane, hangere și buzdugane încrustate cu nestemate; vase de argint în greutate totală de peste 100 cîntare (5 644,3 kg); lemn de mosc, aloe, santal etc.; diverse obiecte din India și China; 1 000 costume de mătase, postav și bumbac.

O listă, într-adevăr fabuloasă, conținînd bogății demne de **O mie și una de nopți** și adeverind faima lui Sinan ca unul dintre cei mai bogați oameni ai timpului său. În inventar nu au fost trecute numeroasele pămînturi care, sub diferite forme, aparținuseră defunctului. Dintr-o serie de documente publicate recent, rezultă că doar terenurile primite de la stat ca feudă au fost confiscate de sultan (totalizînd un venit anual de 2 263 000 aspri); celelalte terenuri și sume le date cu cămătă au fost recuperate de moștenitori. Aceleași documente relevă că fostul vizir poseda, de asemenea, sume considerabile, distribuite unor diverse persoane sub formă de împrumut și pentru care percepea o dobîndă de 10%.

La averea inventariată în 1596 trebuiesc adăugate și uriașele sume investite de Sinan într-un mare număr de construcții: moschei, băi, școli, palate, hanuri, mori, săpunării, tăbăcării, argintării, aurării, prăvălii etc. În anul 1572, un reprezentant al fostului vizir a cumpărat de la Brusa, într-o singură tranșă, 624 tone piatră de construcție. Dovezi ale acestei fabuloase bogății au fost și darurile făcute de Sinan, sultanului. În 1589, de pildă, bătrînul general a oferit lui Murad III un splendid palat construit pe malul Mării Marmara, ai cărui pereți erau împodobiți cu faianță de Iznik și pulbere de aur.

Cu averile sale uriașe, Sinan își putea permite să corupă pe oricine. În 1595 a mituit, de exemplu, cu impunătoarea sumă de 30 000 piese de aur pe însuși șeful religios musulman din Imperiul otoman, Bostanzade Mehmed-Efendi, obținînd în schimb de la acesta, sancțiunea religioasă necesară pentru mazilirea și executarea lui Ferhad Pașa, rivalul și predecesorul lui Sinan la marele vizirat.

Fără îndoială, Sinan a putut strînge averile sale fabuloase beneficiind de posibilitățile uriașe oferite de posturile cheie pe care le-a deținut vreme îndelungată, într-un stat întins pe trei continente. Favorizat de domniile unor sultani corupți, care aveau o personalitate ștearsă, Sinan și-a atras ușor stăpînii de partea sa prin bani și abilitate, dobîndind astfel cele mai avantajoase situații care i-au permis rapida și uriașa sa îmbogățire.

ANUL MARILOR BILANȚURI

— a doua serie de întrebări —

1) Însărcinat de partid să activeze în cadrul cercurilor culturale de pe lîngă breslele înființate de dictatura regală, tovarășul Nicolae Ceaușescu a desfășurat o muncă asiduă pentru educarea comunistă-antifascistă a tineretului muncitor, în spiritul unității de acțiune a clasei muncitoare, pentru apărarea independenței și integrității patriei. Roadele acestei activități au fost puse în lumină cu prilejul unei mari acțiuni organizate de Partidul Comunist Român în plină dictatură regală.

La ce acțiune ne referim și în ce oraș din țară a avut loc?

2) Numeroși intelectuali patrioți s-au ridicat împotriva regimului antonescian și a dominației hitleriste în România. Printr-o scrisoare adresată autorităților, trei figuri de seamă ale culturii române cereau eliberarea unuia dintre intelectualii căzuți pradă măsurilor represive. Explicînd că era vorba de un om de talent, cei trei arătau „că ar fi nimerit să i se dea posibilitatea de a lucra...“

Cine sînt semnatarii scrisorii și în apărarea cui s-au ridicat ei?

3) Acționînd în condiții neînchipuit de grele, cu mari sacrificii, comuniștii români au fost sufletul și creierul mișcării de rezistență din România. Întemnițată de regimul antonescian și supusă torturilor, trecînd peste propriile-i suferințe pricinuite de chinurile la care era supusă, autoarea unei scrisori adresate celor dragi își exprima dorința de a fi „demnă de a lupta alături de toți cei ce apără pacea și demnitatea de om...“

Indicați numele autoarei și locul de unde era expediată scrisoarea.

4) Întemeierea unui mare oraș muntean constituie subiectul multor tradiții populare și culte; dar primul „certificat“ al existenței sale poartă semnătura unui strălucit domnitor, despre care izvoarele contemporane ne informează că nu suferea nedreptatea, și care, pînă la moarte, a luptat pentru independența țării.

Despre ce oraș și voievod este vorba?

5) Un ilustru istoric occidental mărturisea despre o cunoscută lucrare a unui cărturar român că este „una din cărțile pe care mi le-am dorit întreaga viață în bibliotecă“.

Cine a făcut această afirmație și la ce carte se referea?

ÎNTORTOCHEATUL

„Am ascultat întotdeauna glasul lui Talleyrand ca pe o sentință a soartei [...] Dacă l-aș avea pe omul acesta în camera mea, l-aș pune pe perete ca pe un barometru și, fără să mai citesc ziarele, fără să deschid fereastra aș ști zilnic ce vînt bate în lume".

Cuvintele aparțin democrat-revoluționarului german din prima jumătate a secolului XIX, Ludwig Börne (1786-1837), și se referă la una din cele mai strălucite și, totodată, cele mai controversate personalități ale diplomației moderne: Charles-Maurice de Talleyrand Périgord **(1754-1838).**

O sumară schiță a biografiei sale e în măsură să ilustreze mai bine decît oricare alt comentariu ipostazele contradictorii sub care Talleyrand s-a înfățișat judecății contemporanilor și posterității.

Descendent dintr-o veche familie aristocratică, a fost destinat de părinții săi carierei ecleziastice. N-ar fi exclus ca în această circumstanță fortuită să se ascundă cheia înțelegerii personalității sale, modelată fără îndoială și de împrejurările istorice excepționale cărora le-a fost contemporan. Dotat cu o vie inteligență și sensibilitate, a resimțit cu amărăciune absența afecțiunii părinților. Dirijarea forțată către seminarul teologic a maturizat în el un nemărturisit sentiment de revoltă, cenzurat parțial de mîndria și conștiința sa aristocratică. Din acest conflict lăuntric au răsărit, fără îndoială, amoralitatea și cinismul lui Talleyrand, indiciu timpuriu al pierderii încrederii în permanența unor valori și precepte consacrate de uzanțele sociale. Cariera de cleric, în care a cunoscut o rapidă promovare la titlul de episcop de Autun, n-a luat-o în serios. La începutul revoluției burgheze din Franța* a fost printre primii deputați ai clerului care s-au alăturat Stării a treia. Toată Europa conservatoare și bigotă s-a cutremurat aflînd că un episcop de viță aristocratică a propus Adunării Constituante declararea averilor bisericii ca bunuri naționale, ceea ce însemna o lovitură teribilă dată catolicismului și, totodată, feudalismului francez, Aceasta a fost întîia mare „trădare" pe care i-o vor reproșa cu violență nenumărații săi dușmani: aceea față de clasa căreia îi aparținea și față de sprijinul ei de căpetenie — biserica.

Devenit un personaj politic influent și dobîndind chiar o anumită popularitate, Talleyrand s-a distanțat de revoluție din clipa în care au început a se întrevedea perspectivele inevitabile ale radicalizării ei sub presiunea maselor. Obținînd un pașaport pentru o misiune la Londra, nu a mai revenit în Franța. Izbucnirea războiului între Anglia și Franța l-a obligat apoi să caute adăpost pe pămîntul neutru al Statelor Unite, unde a rămas pînă după răsturnarea dictaturii iacobine prin lovitura contrarevoluționară din iulie 1794.**

Speranța de a-și recîștiga bunurile (ce-i fuseseră confiscate, ca emigrant) l-a făcut să-și mobilizeze întinsele sale relații pentru a obține din partea noului regim din Franța dreptul de a se întoarce în țară și de a fi repus în posesia averii pierdute. Demersurile i-au reușit, deoarece regimul Directoratului era interesat într-o „deschidere spre dreapta", într-o concentrare a forțelor conservatoare ale burgheziei. După patru ani de emigrație, Talleyrand a revenit în Franța și, în cîteva luni, s-a infiltrat cu atîta abilitate în cercurile înalte ale regimului, încît în vara anului 1797 a fost numit ministru de Externe.

Activitatea sa a coincis cu deteriorarea progresivă a situației Directoratului, confruntat deopotrivă cu nemulțumirea maselor și a păturilor mai avansate ale burgheziei — păstrătoare ale

---

* Vezi și **Magazin istoric**, nr. 4, 7/1967; 7/1971; 7/1972.
** Vezi și **Magazin istoric**, nr. 8/1973.

DRUM AL EPISCOPULUI DEVENIT MINISTRU

tradițiilor iacobine — și cu tentativele contrarevoluționare ale regaliștilor. Dificultățile regimului surveneau în pofida succeselor militare și diplomatice, care consacrau prestigiul armatei și al tînărului general Bonaparte.

Printre cei dintîi, Talleyrand a intuit impasul acestui regim, care se sprijinea pe o bază socială prea îngustă, detașîndu-se de cei față de care ar fi fost firesc să se simtă îndatorat. S-a lăsat înlăturat din postul său, complotînd în schimb pentru răsturnarea Directoratului. Lovitura de stat prin care Napoleon Bonaparte a ajuns stăpînul Franței l-a săltat printre favoriții primului-consul, reluîndu-și postul de ministru de Externe. Aparent, o nouă „trădare" a unui regim în favoarea altuia.

A colaborat cu Napoleon, semnătura lui figurînd aproape pe toate actele diplomatice care consfințeau cuceririle imperiale, ca și pe edițiile anuale ale hărții Europei, în noi contururi și culori, după fiecare campanie victorioasă. Cu o perfectă lipsă de scrupule s-a lăsat cumpărat de toți cei care i-au oferit ceva în schimbul unor intervenții pe lîngă Napoleon, al unor rectificări de frontiere sau atenuări ale unor condiții de pace. A realizat astfel, una din obsesiile vieții sale: o imensă avere **— avînd și concursul larg al generozității grandomane a lui Napoleon, care l-a răsplătit cu titluri, moșii, castele.**

Dar aceeași ascuțită intuiție a realității l-a făcut pe Talleyrand să prevadă că poți face totul cu ajutorul baionetelor în afară de a te așeza pe ele. Războaiele și cuceririle napoleoniene secătuiau Franța, îndîrjeau popoarele împotriva împăratului, făceau imposibilă restabilirea unor relații normale în Europa, bazate nu pe primatul forței, ci pe respectul reciproc al drepturilor și intereselor statelor.

Încă din anii cînd Napoleon se afla în culmea gloriei, Talleyrand a ajuns la certitudinea că edificiul imperial e sortit unei apropiate și inevitabile prăbușiri. Cu iscusință, dar și cu un necrezut curaj, înfruntînd teribilele rețele ale polițiilor secrete, el a început să întrețină relații cu suveranii statelor adversare imperiului — în special cu țarul Alexandru I — instruindu-i asupra metodelor de desfășurare a rezistenței împotriva lui Napoleon. Împăratul, fără a putea intra în posesia dovezilor certe ale trădării, a simțit totuși adierea otrăvită din jurul său și l-a demis pe Talleyrand.

Dar, între maestrul strategiei și tacticii militare și virtuosul dialecticii diplomatice, victoria avea să revină ultimului. Talleyrand și-a continuat cu convingere acțiunea de subminare a lui Napoleon, contribuind efectiv la intrarea aliaților în Paris, în martie 1814, la proclamarea oficială a detronării împăratului și a rechemării Bourbonilor pe tronul Franței.

În primii ani ai Restaurației a jucat în continuare un rol politic proeminent, încredințîndu-i-se conducerea delegației franceze la Congresul de la Viena*. Aici, a realizat cel mai remarcabil tur de forță al diplomației sale, reușind să exploateze contradicțiile dintre marile puteri învingătoare, să scoată Franța din izolarea politică în care o lăsase prăbușirea lui Napoleon și să o reașeze pe plan de egalitate cu puterile învingătoare. Revenirea lui Napoleon de pe Insula Elba, reluarea războiului și înfrîngerea de la Waterloo au compromis în parte strădaniile depuse de Talleyrand la Viena, în interesul țării sale.

Ajunși din nou la cîrma Franței, consolidîndu-și poziția după emoția „celor 100 de zile", ale reîntoarcerii lui Napoleon, Bourbonii și aristocrații au dovedit curînd că n-au uitat și n-au învățat nimic de pe urma evenimentelor de la 1789. Regimul Restaurației a alunecat tot mai mult spre

* Vezi și Magazin istoric, nr. 7-8/1969; 1/1973.

dreapta, spre tendințele de restabilire a absolutismului și a stărilor de lucruri anterioare revoluției. Încă odată, Talleyrand a văzut mai clar decît alții eroarea politică și riscurile pe care le comporta. Și-a avertizat noii patroni, dar, negăsind înțelegere, s-a retras din viața publică. Ceea ce n-a însemnat că a abdicat. S-a apropiat de opoziția liberală și, în iulie 1830, cînd o nouă revoluție i-a detronat definitiv pe Bourboni, Talleyrand se putea socoti printre artizanii din umbră ai acestei noi schimbări de regim. La vîrsta de 76 ani, revenit în avanscena politică, i s-a încredințat postul de ambasador la Londra, pe care l-a deținut pînă la 1834, desfășurînd de astădată o fructuoasă acțiune de apropiere între Franța și Anglia.

Talleyrand ar fi „trădat" așadar, pe rînd, toate regimurile sub care a trăit. S-a avansat ideea că, dacă n-ar fi murit în 1838, peste zece ani ar fi fost cu siguranță, din nou, de partea republicii și ar fi petrecut fuga regelui Ludovic-Filip în străinătate cu aceeași privire indiferentă cu care urmărise prăbușirea lui Ludovic XVI, a Directoratului, a lui Napoleon și a lui Carol X. Ipoteza e verosimilă. Fiindcă în toate aparentele sale „trădări", Talleyrand n-a abandonat niciodată Franța. A trăit într-o perioadă de mari și rapide prefaceri revoluționare, fiind deseori capabil să le prevadă cu o rară clarviziune. A înțeles, intuitiv, sensurile dezvoltării istorice. Talleyrand a „trădat" întotdeauna vechiul și a ieșit mereu în întîmpinarea noului.

Personalitatea sa a inspirat, de-a lungul timpului, o bogată literatură. În paginile care urmează, prezentăm cîteva fragmente din lucrarea publicistului francez Jean Orieux intitulată Talleyrand, **traducere* aflată în curs de apariție la Editura Politică din București.**

Camil MUREȘAN

Avanpremieră editorială

Talleyrand și marile sale „trădări"

J. ORIEUX

● Sentimentala doamnă intră în panică ● „Eu nu umblu pe jos" ● Pretenții de sinucigaș ● „Sfătuiți-vă prietenul să nu se înece" ● Germaine de Staël n-a mai leșinat ● Cei cinci directori votează

Se spune că Talleyrand a fost întotdeauna lipsit de principii. Nu e adevărat. Dovada? Unul din preceptele sale: **„În momentele importante trebuie să pui în mișcare femeile".** Germaine de Staël** nu numai că s-a pus în mișcare cu tot entuziasmul, dar a și pornit la asalt împotriva Directoratului. Trebuia doar să știi s-o aprinzi pe înflăcărata Germaine. Iată cum a procedat el. Intrînd într-o zi în locuința ei, tăcut, solemn și glacial, și-a aruncat punga cu bani pe o masă din fața doamnei de Staël care înlemnise:

Demersuri pentru o întrevedere

— Scumpa mea copilă, nu mai am decît 25 ludovici, nici cît să-mi ajungă chiar mergînd pe jos timp de o lună; știi însă foarte bine că eu nu umblu pe jos și am nevoie de o trăsură. Dacă nu găsești calea să-mi procuri o situație potrivită, îmi zbor creierii. Fă ce știi. Dacă mă iubești, știi ce ai de făcut.

Sărmana Germaine, înzestrată cu o extraordinară imaginație, auzise deja pocnetul armei și văzuse cadavrul episcopului lungit pe covor. Disperată, a plecat în căutarea unei „situații" care să evite scena fatală evocată cu atîta pricepere de șiretul actor. S-a gîndit că pentru prietenul ei, ca și pentru țară, funcția de ministru era cea mai potrivită. După cum se vede, Talleyrand știa să tragă sforile. Femeile, de altfel, nu i-au reproșat-o niciodată; au fost întotdeauna mai indulgente cu ei

* Selecția textelor, titlurile, subtitlurile și notele aparțin redacției.

** Anne Louise Germaine de Staël (1766-1817), scriitoare franceză, soția baronului de Staël-Holstein, ambasadorul Suediei la Paris.

decît bărbaţii. În afară de una singură, doamna de Montesson, văduva lui Philippe Egalité*. Într-o zi, în salonul acesteia, unul dintre apropiaţii ei, subjugat de inteligenţa lui Talleyrand, i-a făcut acestuia un compliment destul de neobişnuit:

— Dacă aş fi femeie, i-a spus el, nu v-aş putea refuza nimic.

Luînd-o înaintea replicii lui Talleyrand, doamna de Montesson i-a răspuns:

— Favorurile poate, dar încrederea, niciodată.

De unde această zgîrcenie a doamnei de Montesson? Pentru că Talleyrand nu se angajase prea mult faţă de partidul lui d'Orléans? Sau pentru că, după ce cochetase cu „grupul de rebeli", îşi afişa acum devotamentul faţă de republică? Se credea însă partidul orléanist îndreptăţit să ceară un devotament nelimitat? În realitate, fiecare partid îi imputa lui Talleyrand această lipsă de ataşament. Nici unul n-a vrut şi n-a putut să înţeleagă faptul că el recurgea la posibilităţile prezentului pentru a rămîne credincios liniei sale permanente. În momentul acela, pentru el prezentul era reprezentat de Germaine de Staël, soţia ambasadorului Suediei. Aceasta primea în casa ei atît oameni politici ai republicii, cît şi pe emigranţi, financiari şi artişti, laolaltă cu o mulţime de oameni fără importanţă, pe care vîntul actualităţii îi ridica de pe străzile Parisului şi îi semăna în faţa anumitor uşi. Toţi aceştia se amestecau în rue du Bac.

Dacă Talleyrand frecventa această casă, o făcea pentru Germaine (şi pentru serviciile pe care ea i le putea aduce). Geniul lui Necker** şi acela al familiei Staël nu l-au amuzat niciodată, nici înainte de 1789 şi nici în 1797. Despre doamna Necker el spunea că „are toate calităţile şi doar un singur defect: acela de a fi insuportabilă".

Cum să devină ministru într-un guvern care-l trata drept „nulitate plină de sine" şi unde se spunea despre cel mai apropiat colaborator al său, Benjamin Constant***, că „avea candoarea şi nerozia tinerilor gînditori"? Astfel îi judeca Directoratul pe aceşti doi oameni, cei mai inteligenţi ai epocii lor. Drept morală a istoriei, „nulitatea" şi „nerozia" îi vor duce de nas pe cei mai abili politicieni de la Luxembourg****.

Ca un adevărat „leneş", Talleyrand se ducea în fiecare dimineaţă la orele şase în camera lui Benjamin şi pregăteau împreună toate operaţiile zilei. Colaborarea lor a devenit foarte strînsă în iulie 1797. Discursul ţinut la Institut***** a avut un mare efect asupra elitei. Pe atunci se vorbea mult la Paris despre înlocuirea ministrului de Externe, care nu făcea impresie nici asupra protipendadei, nici asupra maselor populare şi care pe deasupra era şi suferind. Lumea îl şi vedea plecat, iar printre numele succesorilor posibili ai acestui Delacroix****** era citat şi Talleyrand. Cel care pomenea mai des despre această posibilitate era Talleyrand însuşi, dar o făcea cu discreţie şi numai între paranteze. Persoana pe care voia s-o convingă cel mai mult era Barras*******. Germaine începuse deja asediul: elogia zelul republican al „episcopului", diferitele lui talente şi, cu puţină imaginaţie îi lăuda şi virtuţile. A făcut chiar şi mai mult: a vrut să-l aducă pe Talleyrand la Barras. Directorul ar fi putut să-şi dea pe loc seama de valoarea personajului. Ea a insistat atît, încît Barras cu toată neîncrederea lui, a sfîrşit prin a le acorda o audienţă fixată pentru ora 9, chiar în aceeaşi seară, la Luxembourg. Cînd l-a văzut pe Talleyrand pentru prima dată, Barras a crezut că are o halucinaţie: i s-a părut că-l zăreşte pe Robespierre. Asemănarea era izbitoare, spunea el. A luat-o deoparte pe doamna de Staël şi i-a împărtăşit surpriza. Ea s-a folosit de moment pentru a-i declara că Talleyrand valora mai mult decît cel cu care semăna, că avea o inimă de aur, că era prietenul cel mai sigur, cel mai credincios şi, înflăcărată, a încheiat:

— S-ar arunca în foc pentru dumneavoastră.

Apoi a alergat spre Talleyrand care aştepta liniştit, l-a luat de mînă, i-a şoptit că l-a lăudat şi l-a dus în faţa lui Barras. Talleyrand l-a salutat adînc, ca la curte, spunîndu-i:

— Servitorul dumneavoastră respectuos. Servitorul dumneavoastră recunoscător. Numai admiraţia poate

Germaine de Staël a ştiut ce avea de făcut

---

* Louis Philippe Joseph, duce d'Orléans, supranumit Philippe Egalité (1747-1793); în timpul revoluţiei s-a situat pe poziţii anti-regaliste. Deputat de Paris în cadrul Convenţiei, a votat pentru executarea lui Ludovic XVI, vărul său. Ulterior, a fost şi el condamnat şi executat de tribunalul revoluţionar. Unul din copiii săi, Louis-Philippe, a devenit în 1830 regele Franţei.

** Jacques Necker (1732-1804), bancher parizian, tatăl doamnei de Staël.

*** Benjamin Constant de Rebeque (1767-1830), scriitor şi om politic liberal francez.

**** În Palatul Luxembourg îşi avea sediul Directoratul.

***** La 3 iulie 1797, Talleyrand, care la 14 decembrie 1795 devenise membru al Institutului Franţei, a citit în şedinţa publică a acestei instituţii comunicarea: **Eseu asupra avantajelor ce pot fi obţinute de pe urma noilor colonii în împrejurările actuale.**

****** Este vorba de Charles Delacroix, o vreme ministru al Relaţiilor Externe.

******* Paul, viconte de Barras (1755-1829), unul dintre organizatorii loviturii contrarevoluţionare din 9 Thermidor (27 iulie) 1794, membru al Convenţiei şi al Directoratului.

egala respectul şi recunoştinţa ce vi le port.

Barras, care auzise atîtea, a privit atent personajul rămînînd mut şi de o indiferenţă asemănătoare celei mimate de Talleyrand.

Germaine a fost decepţionată; ea se aştepta la entuziasm, la îmbrăţişări. A doua zi seara, la aceeaşi oră, s-a dus în acelaşi loc şi, neslăbindu-l pe Barras, a continuat cu osanalele şi cu insistenţele din seara precedentă, aducînd deopotrivă elogii lui Talleyrand şi meritelor directorului. Vă consideră un supraom!, a exclamat ea. Trebuie să fi fost o frumoasă scenă romantică: doamna de Staël extaziată, cu faţa răvăşită, ochii negri strălucind de lacrimi, îndreptaţi dramatic spre cer, pieptul generos, pe care mîinile ei mari îl apăsau mereu ca să scoată suspine cît mai adînci şi în sfîrşit, grelele pleoape vinete clipind des pentru a exprima teama şi bucuria pe chipul ei teatral. Furată de elan, ea a mers mai departe decît în ajun, lăudînd chiar şi viciile lui Talleyrand. I-a spus lui Barras:

— Are toate viciile vechiului şi noului regim.

Pentru un om cu caracterul lui Barras, nu era un merit neglijabil. Totuşi, el a rămas de gheaţă. Ea a continuat:

— Va păstra întotdeauna un picior în toate partidele, nu puteţi avea deci un agent mai folositor.

Întrucît Barras rămînea nepăsător, ea a atacat făţiş:

— Avînd în vedere cele ce v-am spus despre calităţile lui şi despre aptitudinea pe care o are pentru o anumită funcţie, trebuie făcut ministru, cel puţin ministru de Externe.

În cele din urmă Barras a promis că va vorbi Directoratului despre aceasta. Cunoştea dinainte primirea pe care i-o va face Rewbell*.

O propunere trăznită

A treia zi, Germaine a apărut din nou, tot atît de aprinsă. A primit un duş rece:

— Cel propus de dumneavoastră întruneşte împotrivirea şi dispreţul aproape unanim al membrilor Directoratului.

Ceea ce ar fi trebuit s-o doboare a îndîrjit-o însă:

— Cu atît mai bine pentru dumneavoastră, a spus ea, tocmai pentru că Talleyrand va fi în cele mai proaste relaţii cu ceilalţi, va fi în cele mai bune cu dumneavoastră. Va face pentru dumneavoastră pe poliţistul ca un cîine ciobănesc, pentru că este cu adevărat cel mai credincios cîine pe care l-aţi putea avea.

Barras a întrerupt-o brusc şi a rugat-o să nu-i mai vorbească niciodată de această chestiune.

Trei membri ai Directoratului — Barras, Rewbell şi Revellière Lépeaux — sub o bonetă frigiană cu ironica deviză: „Libertate, egalitate, proprietate"

În timp ce Germaine se bătea vitejeşte în avanposturi, Talleyrand împresura cu viclenie cetatea. Îl încercuia pe Barras, convingîndu-i cu abilitate pe membrii familiei şi pe prietenii acestuia să acţioneze în favoarea sa, repetîndule la nesfîrşit că era devotat cu trup şi suflet directorului, pe care l-ar servi pînă la moarte. La Luxembourg, în anticamere, în saloane, la masă, chiar şi la el acasă, se găsea totdeauna un glas care să-i vorbească lui Barras despre viciile, talentele şi, mai ales, despre devotamentul lui Talleyrand.

Profitînd de prezentarea Biroului Cercului Constituţio-

*Jean-François Rewbell sau Reubell (1747-1807), unul din membrii Directoratului.

nal în faţa directorului, Talleyrand l-a împins pe Benjamin Constant în rîndul din faţă cu misiunea de a-l convinge pe cetăţeanul director că „cercul politic cel mai puternic din Paris se află la picioarele sale". La aceste cuvinte şi la un semn al episcopului, Benjamin, Talleyrand şi toţi ceilalţi s-au plecat realmente adînc la picioarele lui Barras. Cu toată nepăsarea sa, acesta a simţit totuşi vibrînd în el o fibră tainică: iacobinul nu era chiar atît de inaccesibil tămîierilor pe cît s-ar fi putut crede.

După cîteva zile, Germaine şi-a reluat asaltul la Luxembourg. S-a repezit acolo ca o sălbatică. Cu turbanul răsucit, de sub care-i scăpau cîteva şuviţe de păr, cu eşarfa căzută lăsîndu-i astfel sînul descoperit, cu statura ei de husar, care luase proporţii tragice, venise pentru marea scenă. A pus mîna pe Barras şi l-a instalat lîngă ea pe o canapea, strîngîndu-i mîinile între ale ei şi... a început să-i vorbească. Glasul i se frîngea, hohotele de plîns o făceau să sughită, dar cuvintele ei erau limpezi:

— Barras! Barras! Prietene, în lumea asta nu mă pot bizui decît pe dumneata, sîntem pierduţi, fără dumneata, pierduţi fără scăpare. Ştiţi ce mi-a spus? Ce mi-a repetat adineauri? L-am părăsit acum o clipă, s-ar putea ca acum nici să nu mai existe, mi-a spus că se va arunca în Sena dacă nu-l faci ministru al Afacerilor Externe. Nu mai are decît 10 ludovici asupra lui.

Luată în sine, cererea doamnei de Staël era lipsită de sens: Talleyrand nu mai are nici un ban, deci faceţi-l ministru! Dacă nu, se sinucide şi-l veţi avea pe conştiinţă. Era romantismul delirant pus în slujba celui mai puţin romantic dintre oameni. Ce spectacol! Dincolo de personalitatea actriţei şi feeria jocului ce mai rămînea? O propunere trăznită. Dar cum să desfiinţezi teatrul? Teatrul e totul: el nu imită viaţa, ci o creează. Furată de acest joc — sinceritatea ei era neîndoielnică — Germaine l-a copleşit pe Barras cu un torent de vorbe. I-a jurat că dacă Talleyrand ar fi fost în Convenţie ar fi votat întotdeauna cu Barras (chiar şi moartea regelui?). Ar îndrăzni oare Directoratul să-l respingă pe omul acesta pe care emigranţii vor să-l sfîşie în bucăţi? Pe omul acesta care se va arunca în Sena din cauza simţului său civic rănit, îl va lăsa oare Directoratul să se înece? Nu! Nu! Trebuie să fie ministru.

— Altfel ajung şi eu la disperare şi voi muri pentru că nu mai pot rezista. Era gata să leşine. Cu prudenţă, Barras a căutat s-o facă să se prăbuşească în acea parte a canapelei pe care nu se afla el. Scena, povestită chiar de Barras, îl arată totuşi foarte impresionat de trupul impozant care urma, fără îndoială, să-i cadă în braţe. De teamă ca posteritatea să nu-i impute cumva că a simţit vreo plăcere în faţa leşinului acestei femei puternice, în **Memoriile** sale, el a scris următoarele: „Niciodată n-am ieşit mai nevinovat şi mai pur dintr-o încercare de acest fel".

Cuvîntul „pur", scris de un asemenea condei, ce insultă pentru virtute! Germaine s-a scuturat puţin şi s-a îndreptat spre ieşire; a mai rostit:

— Mă duc să-l văd, ce să-i spun ca să-l liniştesc? Am putea noi vreodată să ne-o iertăm dacă am provoca acest înec?

De această dată a obţinut un răspuns:

— Sfătuiţi-vă prietenul să nu se înece, pentru că atunci nu se va mai putea face nimic pentru el.

Era un adevăr evident, dar Barras a mai adăugat:

— O să căutăm să-i folosim talentele în slujba republicii şi vom ţine seama de bunăvoinţa lui faţă de noi.

Speranţa reînvia. Ieşind, Germaine căpătase aripi.

Un înec autentic şi providenţial

S-a aruncat în trăsura care aşteptase timp de un ceas în faţa porţii Luxembourgului; ascuns înăuntru, un om nemişcat şi afabil i-a zîmbit. Niciodată un candidat la sinucidere nu păruse atît de dispus să-şi reînceapă viaţa, ca el, în timp ce o asculta pe Germaine.

Se întrebau totuşi, dacă după un asemenea teatru făgăduielile lui Barras nu erau şi ele doar o comedie. A doua zi, Germaine s-a repezit la Luxembourg pentru a exploata jumătatea de succes din ajun. S-a agăţat de Barras.

— Ah, cînd veţi avea un asemenea ministru! a început ea, fără nici o introducere. Barras a oprit-o brusc, a îndepărtat-o de el, spunîndu-i:

— Povestea prietenului dtale s-a sfîrşit, o ştiu pe dinafară. Adio, doamnă.

Rămasă mută, şi, neavînd de ce se rezema, Germaine s-a hotărît totuşi să nu leşine, cu toate că avea motive s-o facă.

Trebuia oare o nouă încercare? Dispoziţia lui Barras nu părea favorabilă. Dar între timp, Talleyrand a primit de la el o invitaţie la cină, la Suresnes. A ajuns acolo prea devreme. Nu era încă nimeni. În aşteptare, a luat o carte. Deodată a apărut un grădinar speriat, strigînd: D-l Raymond s-a înecat!

Cine era acest Raymond? Un tînăr secretar al lui Barras, crescut sub aripa lui şi la care directorul ţinea foarte mult. Întîmplarea s-a petrecut în iulie 1797. Era cald şi domnul Raymond se scăldase în Sena care curgea la marginea proprietăţii. S-a dus la fund şi a dispărut. A sosit şi Barras. Aflînd vestea, înnebunit de durere, jelind în gura mare a fugit să se închidă în camera sa. Talleyrand, consternat de întorsătura pe care o luaseră lucrurile, a mai aşteptat puţin: considera interesul urmărit prin acea vizită tot atît de pierdut pe cît de mort era bietul tînăr înecat. Barras i-a trimis vorbă să se aşeze la masă fără să-l aştepte şi, puţin după aceea, i-a cerut să vină în camera lui. Altă scenă!

Desfigurat de durere şi lacrimi, directorul a strîns mîinile fostului episcop şi l-a îmbrăţişat plîngînd. Talleyrand povesteşte această scenă în **Memoriile** sale şi spune că-l vedea pe Barras pentru prima dată, ceea ce nu este adevărat! Dacă Talleyrand nu vrea să vorbească de prima întîlnire cu Barras, o face pentru a evita să pomenească despre doamna de Staël şi despre

rolul ei de intermediară. I-ar fi plăcut mai mult să se creadă că Barras a fost cel care l-a rugat să primească un minister. În orice caz, scena avea de ce să-l surprindă pe Talleyrand. Să-l lăsăm deci s-o povestească, întrucît sfîrşitul ei este tot atît de curios ca şi începutul. Capacitatea de adaptare a lui Talleyrand era uluitoare: în clipa în care a văzut lacrimile curgînd pe mîinile şi obrajii păcătosului, a apărut preotul din el. **„I-am spus toate cuvintele liniştitoare inspirate de situaţia în care-l vedeam şi-n care mă găseam şi eu** (ştia într-adevăr să rostească cuvinte care să aline durerea). **Mă rugă să mă întorc cu el la Paris** (Barras era deja sedus). **Nu trecuseră două ceasuri de cînd îl cunoscusem şi aş fi putut crede că eu eram fiinţa aproape cea mai iubită de el!“.**

Talleyrand a cîştigat partida în timp ce trăsura îi aducea pe amîndoi înapoi de la Suresnes la Paris. Germaine pregătise terenul, dar entuziasmul ei fusese cît pe ce să strice tot. Îi revenea lui sarcina de a obţine decizia! Ce ciudat concurs de împrejurări! Înecul care păruse să fi compromis totul, s-a dovedit providenţial. Soarta hotărîse ca în această chestiune să existe un înecat în Sena. Dar nu Talleyrand a fost cel pierit, aşa cum se temuse şi lăsase să se creadă Germaine după ultima întrevedere cu Barras. Cunoscîndu-l pe întristatul director, Talleyrand a putut obţine din partea lui făgăduiala formală că Delacroix va fi îndepărtat, iar viitorul ministru al relaţiilor Directoratului cu străinătatea se va numi Talleyrand. Iată ceea ce se poate chema noroc.

Lui Barras nu-i mai rămînea decît să-i convingă şi pe ceilalţi directori, ceea ce era cam tot atît de uşor ca şi încercarea de a opri soarele din mers. Totuşi, lucrul s-a întîmplat la 17 iulie 1797.

Cîntecul ambiţiei şi al setei de bani

Dezbaterea a fost teribilă. Carnot* s-a depăşit pe sine. Cînd ura, invidia şi frica pun stăpînire pe un om reputat ca inteligent, rezultatul depăşeşte cele mai sumbre previziuni.

— Ei cum! exclamă Carnot, tocmai acest preoţel (îl confunda oare pe episcopul de Autun cu un vicar de ţară?), acest cîrcotaş care v-ar vinde pe toţi unul după altul, în plin iarmaroc, numai dacă ar avea cel mai mic profit?

— Dar pe cine a mai vîndut? a întrebat La Revellière-Lépeaux, şi pe bună dreptate, pentru că, tot acuzîndu-l pe Talleyrand de vînzare, era timpul să se ştie totuşi odată şi pe cine vînduse.

Atunci Carnot s-a făcut de rîs.

— Mai întîi pe Dumnezeul lui, a exclamat el.

I s-a răspuns că Talleyrand nu-l vînduse pe Dumnezeu pentru că nu crezuse niciodată în el.

— Atunci de ce-l slujea? Apoi şi-a vîndut clasa lui socială.

Lucru adevărat, dar era singura trădare pe care i-ar fi putut-o imputa oricine, în afară de Carnot. De plîns se putea însă plînge numai familia şi clasa socială a lui Talleyrand. Atitudinea lui Carnot era dintre cele mai reacţionare; ea însemna că nu se putea trece dintr-o „clasă“ în alta, că dacă erai născut nobil n-aveai voie să ieşi din această stare, fiind condamnat şi constrîns să rămîi veşnic „împotriva progresului“, „împotriva libertăţii“, „pentru obscurantism“. Nu era limbajul unui om de stat, ci al unui fanatic.

Un glas, fără îndoială al lui Barras, a făcut observaţia că atitudinea lui Talleyrand din 1789 şi 1790 fusese o dovadă de înţelepciune filozofică.

— Mai curînd de ambiţie, a răspuns Carnot. După ce l-a vîndut şi pe rege.

Erau cuvinte atît de false şi de nepotrivite în gura unui regicid! Acelaşi glas, plin de bun simţ, i-a răspuns:

— Mi se pare că nu noi sîntem chiar cei care i-am putea imputa aceasta.

Vedem, astfel, cît de primejdioasă era calea lui Talleyrand printre aceste duşmănii; pe de o parte, cea a clerului, a familiei şi a Bourbonilor, iar pe de alta, cea a iacobinilor. Duşmanii lui neîmpăcaţi, despărţiţi între ei printr-o prăpastie de sînge şi ură, aveau, totuşi, printr-un acord cu totul neobişnuit, acelaşi limbaj şi aceleaşi puncte de vedere.

În cele din urmă, domnii aceia au pus la vot cazul lui Talleyrand. Din cinci voturi, cel puţin patru ar fi trebuit să-i fie potrivnice. Ce s-a întîmplat însă? Nişte aranjamente de ultimă oră, cîteva înţepături ale amorului propriu i-au îngăduit lui Barras acea mică manevrare a comitetului a cărei taină o cunoştea numai el. Talleyrand a primit trei din cele cinci voturi. Primul care s-a mirat a fost însuşi Barras.

În acest timp, Talleyrand stătea foarte liniştit la teatru cu unul din foştii săi amici de la curte, Boniface de Castellane. Benjamin Constant a năvălit în mijlocul reprezentaţiei, cu sufletul la gură. În timpul faimoasei şedinţe el rămăsese în spatele fotoliului lui Barras. Şi bieţii directori care răguşiseră strigînd! Nici nu bănuiau că prin ochii lui Benjamin, Talleyrand îi privea şi îi vedea. La drept vorbind, Benjamin Constant se strecurase în sală la îndemnul doamnei de Staël. În clipa în care i-a adus ştirea, ea l-a trimis în grabă la teatru. Benjamin nu avea să regrete această alergătură. De cum a aflat că este ministru, Talleyrand s-a transfigurat, a devenit literalmente alt om. A fost unica împrejurare în care faţa, purtările şi cuvintele lui Talleyrand i-au trădat gîndurile. Cuprins de elan el i-a îmbrăţişat pe Castellane şi pe Benjamin Constant. Toţi trei au ieşit în grabă din teatru şi s-au aruncat într-o trăsură: Talleyrand la mijloc, între cei doi prieteni.

— Să mergem să-i mulţumim neîntîrziat lui Barras, i-a zorit el.

Se spune că pe drum n-a încetat să-i bată pe genunchi pe prieteni, repetînd neîncetat:

— Am obţinut locul, trebuie făcută o avere imensă,

---

* Lazare Carnot (1753-1823), om politic, general şi matematician francez. Unul din conducătorii revoluţiei franceze, supranumit „organizatorul victoriei“; a avut un rol important în pregătirea armatei revoluţionare. A fost exilat după Restauraţie ca regicid.

o imensă avere... o avere imensă... o imensă avere.

Acesta a fost cîntecul pe care l-a repetat pînă la poarta Luxembourgului, cîntecul ambiţiei şi al setei de bani.

Clipa hotărîtoare trecuse: fostul episcop intra în „afaceri", în marile afaceri şi timp de patruzeci de ani, pînă la moarte, în Franţa sau chiar în Europa nu vor mai exista „afaceri" în care el să nu joace un rol.

Primul său gest ca ministru a fost cel al unui curtean al vechiului regim. S-a înclinat adînc în faţa lui Barras şi l-a îmbrăţişat. Celălalt i-a îngăduit s-o facă. Talleyrand s-a scuzat pentru ora tîrzie, era 11 seara şi Barras se culca devreme. Noul ministru l-a rugat să meargă neîntîrziat la culcare şi să-şi facă toaleta, fără să se simtă stînjenit, căci el îl va servi. Ceea ce Barras a şi făcut. Primul său act, deci, a fost cel de a asista la culcarea noului său suveran. Totul a fost desăvîrşit: monseniorul ştia să pregătească un pat, să prezinte prosoapele, o cămaşă şi să tragă perdelele. Barras s-a lăsat servit: se gîndea că omul acesta, care ştia atîtea, va reuşi să negocieze şi un tratat, să strecoare în el clauzele cele mai folositoare, să le redacteze perfect, iar la nevoie, să organizeze o lovitură de stat sau un bal mascat şi să-i reuşească amîndouă. Ca să-l îndemne să plece, Barras i-a spus:

— Trebuie să vă fi sosit acasă adresa de numire. Veniţi, aşadar, mîine la prînz să vă prezentaţi Directoratului. Talleyrand s-a retras, după ce i-a adresat lui Barras saluturi ca la curte. Acesta nu se mai credea în patul său, ci pe un tron.

Plecarea sa de la Luxembourg merită şi ea descrisă. Întrucît îşi schimbase cursul vieţii, în aceeaşi clipă şi-a schimbat şi manierele. Era ministru al Revoluţiei, un cetăţean-ministru; i-a îmbrăţişat deci pe cetăţenii-uşieri, a făcut acelaşi lucru cu cetăţenii-făclieri care-i luminau calea pe scara principală a cetăţeanului-director, iar sub bolta porţii a strîns cu căldură mîna cetăţeanului-portar. Apoi s-a întors acasă. Toate aceste manifestări de entuziasm au durat aproape o oră. Altele nu aveau să mai aibă loc niciodată. Pentru o viaţă de optzeci şi patru de ani ajungeau cu vîrf şi îndesat.

A doua zi, la 18 iulie 1797, şi-a primit numirea.

„Directoratul executiv vă invită, cetăţene, să vă prezentaţi mîine la ora 10 dimineaţa la sediul Relaţiilor Externe, unde cetăţeanul Delacroix urmează să vă transmită portofoliul departamentului său. Preşedintele Directoratului executiv: Carnot".

ALBRECHT DÜRER ŞI TRANSILVANIA

(Urmare din p. 46)

Ucenicul devine maestru

Despre cei din familia Dürer rămaşi acasă, **Cronica de familie** furnizează doar cîteva date sumare. Al doilea fiu al bătrînului, meşterul aurar Anton, pe nume Laszlen, „a fost curelar" (fiul său, Niclas, e cel care a devenit ucenicul lui Albrecht Dürer cel Bătrîn la Nürnberg). Al treilea fecior, numit Iohannes „s-a făcut preot la Oradea, unde a rămas timp de 30 ani". A fost paroh al bisericii cu hramul Sfintei Cruci, care se afla în piaţa din faţa cetăţii şi era cel mai mare edificiu de cult din oraş. Cele două turnuri ale bisericii se văd bine într-o gravură a lui Hufnagel, din 1572, reprezentînd Oradea. Documentar, preotul Iohannes este pomenit în 1461, an în care a fost trimis ca „procurator" de nobilul Nicolai de Doboka să-l reprezinte în faţa instanţei judecătoreşti din Mănăştur-Cluj.

S-a presupus că Albrecht Dürer cel Tînăr ar fi vizitat Ungaria şi Transilvania, în timpul călătoriei de calfă, dar încă nu s-au putut aduce dovezile necesare. În orice caz, drumul lui Dürer spre măiestrie i-a fost considerabil scurtat de experienţa acumulată de generaţiile precedente, de bunicul şi tatăl său, care i-au transmis metode şi reţete păstrate cu grijă, ele fiind secrete proprii ale atelierelor transilvănene, dar, mai ales, respect pentru calitatea artistică cea mai înaltă şi o riguroasă disciplină a muncii. De mic copil şi pînă la 13 ani, Dürer a fost ucenic în atelierul de orfevrărie al familiei, lucrînd la îndeplinirea comenzilor alături de meşter şi calfe. Devenit pictor şi gravor, Albrecht Dürer nu a uitat niciodată cele învăţate. Se cunosc, astfel, mai multe modele pentru sfeşnice şi pocaluri, înrudite ca formă şi decoraţie cu un pocal în bulbi, păstrat la muzeul din Wiener-Neustadt. Se pare că genul acesta de decor a fost dezvoltat mai întîi de argintarii din Transilvania şi din Ungaria. Dürer a înfăţişat deseori asemenea piese de giuvaergerie (în lucrările „Închinarea magilor", „Apocalipsul", „Nemesis" etc.).

Transilvania a fost, prin urmare, pentru Dürer nu numai îndepărtatul leagăn al familiei, ci şi un izvor de experienţă. Pornind de la meşteşugul tradiţional al bunicului şi tatălui său, orfăurari aplecaţi toată viaţa asupra unor preţioase unicate destinate privilegiaţilor soartei, Dürer a ştiut să se adapteze timpurilor noi, îndreptîndu-se pe calea de curînd deschisă a gravurii, pentru a crea o artă dinamică, populară, prin care să se adreseze contemporanilor săi, de la cel mai rafinat intelectual, pînă la ţăranul cel mai simplu. Gravurile sale s-au răspîndit în toată lumea; unele dintre ele s-au întors în Transilvania, unde au slujit drept modele pentru pictarea a numeroase altare, cum sînt cele din Jimbor (jud. Braşov) şi Şmig (jud. Sibiu).

poșta

ROMÂNIA REVOLUȚIONARĂ

CONSTANTIN TEODORESCU *din* Rîmnicu Vîlcea, *ne comunică:* „Poate vă mai reamintiți că, la 1 februarie 1973, vă anunțam că am terminat sculptura «Columna lui Traian», a cărei fotografie dv., spre satisfacția mea, ați publicat-o în *Magazin istoric*, nr. 5/1973.

Încurajat de dv., ajutat în mare parte de articolele și fotografiile publicate în revista *Magazin istoric*, am realizat o altă lucrare intitulată «România revoluționară» pe care am dedicat-o celor 30 ani de la insurecția națională antifascistă din August 1944. Piesa are forma unui obelisc, din lemn de nuc, cu dimensiunile 0,50 × 0,30 × 1,50 m. Pe cele patru fațete ale obeliscului am sculptat în relief 33 metope, ilustrînd cîteva momente importante din istoria luptei revoluționare a poporului român".

Felicitîndu-l pe corespondentul nostru pentru talentul și reușita sa, publicăm alăturat două imagini ale lucrării sale.

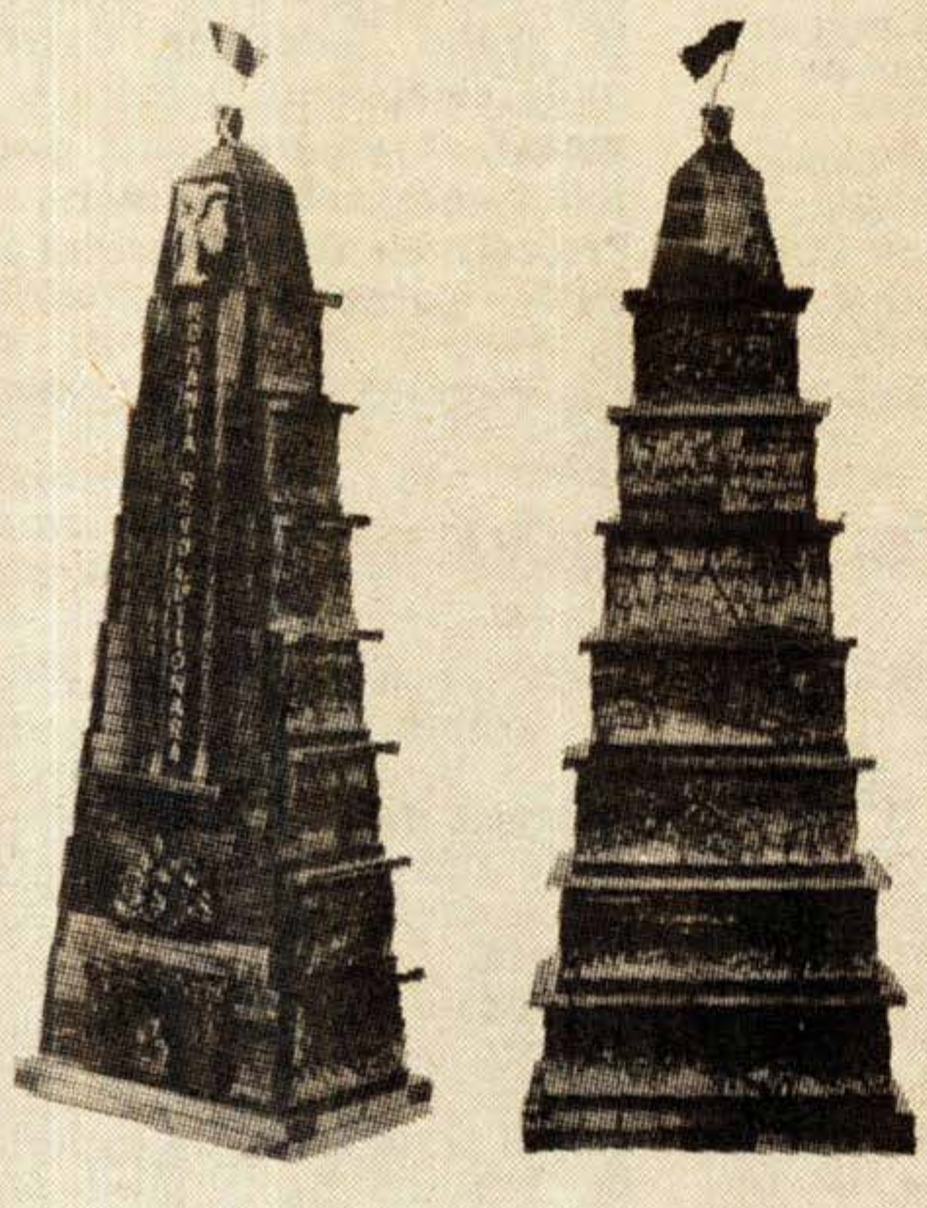

CÎTEVA LITERE LIPSĂ

SEPTIMIU GHEORGHIU *din* Tg. Jiu, *ne scrie:* „La *Poșta Magazin istoric*, din nr. 11/1973 a apărut o notă critică prin care un cititor semnala că monumentul din Tg. Jiu închinat memoriei Ecaterinei Teodoroiu «se ruinează văzînd cu ochii», dînd să se înțeleagă prin aceasta că noi, gorjenii, nu ne-am cinsti așa cum se cuvine eroii.

Aș vrea să precizez că ceea ce corespondentul dv. a luat drept «ruinare» nu este altceva decît patina celor aproape 50 ani trecuți de la ridicarea monumentului. Este adevărat însă că un fragment din numele eroinei apare șters. Aceasta din cauză că una din plăcuțele pe care au fost incrustate literele s-a distrus. E regretabil că cei în grija cărora se află monumentul nu au luat nici o măsură de refacere a plăcuței, cu toate că în oraș se află suficienți meșteri dăltuitori în piatră. Există în Tg. Jiu chiar și o școală de arte plastice și cred că, fără un efort deosebit, ar putea fi remediată și această singură deteriorare a monumentului eroinei".

DRAGOȘ HAIDUCUL

Învățătorul COSTACHE PINTILIE *din* com. Matca, jud. Tecuci, *ne trimite cîteva date despre Costache Dragoș, care, prin anii 1885-1890, a haiducit în părțile Tecuciului. Reproducem din relatările corespondentului nostru:* „Haiducul Dragoș era din satul Hințăști, din ținutul Nicoreștilor. În ceata sa avea ca tovarăși pe Năstase Pohrib, Ion Căluian (Balaban), Ion Condrache (Boroagă), Toader Pohrib (Pătrașcu).

Printre alte fapte pe care bătrînii le povestesc despre Dragoș, se spune că într-o zi haiducul, travestit în colonel, s-a prezentat la conacul unui boier Dinu Mihail din pădurea Drăgănești. Deși la poartă se afla un soldat de pază, crezîndu-l într-adevăr colonel, l-a lăsat să intre dîndu-i chiar onorul. Boierul, care a priceput imediat cine-l vizita, a încremenit. Dragoș i-a ordonat să se culce în pat cu fața în jos și să nu se miște. I-a pus apoi cîte un cartof în fiecare mînă, spunîndu-i că sînt grenade care, la cea mai mică mișcare, vor exploda. Apoi, nestingherit, Dragoș a cotrobăit peste tot, a luat banii ce i-a găsit și s-a dus. La plecare, soldatul l-a salutat din nou, fără să bănuiască nimic. Cu banii luați de la boieri, Dragoș îi ajuta pe oamenii nevoiași, pe văduve, dădea zestre fetelor sărace etc.

Despre acest haiduc, folcloristul Tudor Pamfilie (1883-1921), originar tot de pe aceste meleaguri, a cules o baladă pe care a publicat-o în volumul *Cîntece de țară*".

Urmărit de poteră și trădat de un tovarăș al său, Ion Căluian, Dragoș a fost prins în satul Matca, împușcat și îngropat sub malul unei râpe.

SOȚIA LUI HENRIC IV

Citind cu interes articolul Cine l-a ucis pe Henric IV? *(nr. 7/1974) ing.* P. OPINCARU *din* Timișoara, *comentează:* „Adevărata savoare a articolului constă însă în aceea că prin nu știu ce miracol Maria de Medicis este (în articol) soția regelui Henric IV de Navarra. Formidabil! Sau poate cercetări de ultimă oră...! Îmi face impresia că «prelucrarea» tovarășului Cristian Unteanu suferă pe undeva. În orice caz, stimați tovarăși redactori (șefi, adjuncți etc.) vă rog să-mi permiteți a-mi exprima mîhnirea că sub girul dv. apare o asemenea enormitate. Nu vreau să polemizez cu dv. pe tema cine a fost soția sau soacra lui Henric IV dar îmi rezerv dreptul de a mă adresa Academiei R.S.R.; probabil că nici d-lor încă nu știu că Henric IV s-a căsătorit cu soacră-sa. Sînt convins că A. Dumas (care, oricît, era mai apropiat de evenimente) sughiță acolo unde este acum (Infern, Rai, Iad, Purgatoriu). Cele de mai sus mă fac ca pe viitor să mă gîndesc de două ori înainte de a mai cumpăra magazinul dv. MAGAZIN ISTORIC revistă de cultură istorică. Cu stimă și regret".

În numele redactorilor șefi, adjuncți etc. ne permitem să punem și noi o timidă întrebare sarcasticului nostru corespondent: DE UNDE deținești prețioasa (dar, pînă acum, confidențiala) informație că Maria de Medicis a fost soacra și nu soția lui Henric IV ? Noi, cei mulți dar proști, știm de exact 374 ani că regele Franței s-a căsătorit cu Maria în 1600 și că, după moartea lui, ea a rămas regentă atotputernică pînă în 1617. Că i-ar fi fost ginere ignoram cu desăvîrșire pînă la primirea misivei dv. Mai grav e faptul că la fel de neștiutori sînt toți istoricii lumii. Or, situația trebuie curmată de urgență. E păcat ca epocala restructurare efectuată de dv. în relațiile de familie ale Bourbonilor să se irosească într-o scrisoare plină de stimă, regret și ironii. Nu Academiei R.S.R., ci Academiei Franceze ar trebui să vă adresați, pentru a-i aduce la cunoștință o noutate care va provoca, cu siguranță, o imensă senzație în istoriografia mondială, îl va acoperi de rușine pe Alain Decaux și va asigura (în sfîrșit!) pacea veșnică lui Alexandre Dumas.

În concluzie, aveți tot dreptul să vă gîndiți de două ori înainte de a cumpăra Magazin istoric. *Ce-ar fi, însă, să vă gîndiți o dată (o singură dată!) înainte de a vă lansa — tăind și spintecînd — în arena istoriei?*

NU AVEȚI DREPTATE

Dr. VIRGIL VRACIU *din* Agafton-Curtești, jud. Botoșani, *referindu-se la articolul* 1914 — România rămîne neutră, *apărut în* Magazin istoric, *nr. 1/1973,*

susține că „în 1914 Țarul Nicolae II nu putea să vină în România, deoarece avea deja concentrate trupele la granița Poloniei".

Autocratul Rusiei, la 1 iunie 1914 a făcut o vizită în România, eveniment pe care Sazonov, ministrul de Externe rus, l-a apreciat în Dumă, ca fiind de natură să încurajeze „o apropiere între cele două țări". Deși a fost legată și de proiectul eșuat al unei căsătorii între prințul Carol și fiica țarului, Tatiana, caracterul politic al vizitei în contextul internațional de atunci a fost marcat imediat, mai ales datorită cuvîntărilor rostite de țar și de Carol I. Atît prin caracterul ei oficial, cît și prin alte elemente (între care acordarea din ambele părți de decorații cu cel mai înalt grad) a exprimat o apropiere politică între România și Tripla Înțelegere.

GREȘEALĂ... CORECTĂ

ION MOICEANU *din* Ciocîrlia de Sus, jud. Constanța, *ne trimite următoarea scrisoare:*

„În revista *Magazin istoric*, nr.7 din iulie 1974, cea de-a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (Petre stolnicul din Lăpușna), în timpul căreia orașul Iași a devenit capitala Moldovei, apare datată în două feluri: 1564-1568 la pagina 3 și 1563-1568 la pagina 62. Interesant este că nici unul din cei doi ani indicați ca început al celei de-a doua domnii nu este greșit, dar pentru a alunga nedumerirea cititorului mai puțin avizat, trebuie făcută următoarea precizare: Alexandru Lăpușneanu a *domnit* a doua oară între martie 1564 și martie 1568, dar fusese numit de sultanul Soliman I încă din octombrie 1563, astfel că deplasarea boierilor la Poartă spre a obține confirmarea lui Ștefan Tomșa ca domn, după îndepărtarea lui Despot Vodă la 6 noiembrie 1563, a fost zadarnică".

De unde se vede că, uneori, se poate corecta și ceea ce nu este neapărat o greșeală.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

FLOREA ZAMFIR, str. Karl Marx, nr. 14, Simeria, jud. Hunedoara, *oferă: colecția completă.*

NICOLAE TOMOIOAGĂ, I.A.S. Galda de Jos, jud. Alba, *solicită:* nr. 1-4/1974.

MIRCEA VINTILESCU, Piața Gării de Nord, nr. 2, sc. 3, ap. 105, București, telefon 49.31.08, *oferă: nr. 12/1968; 1-2/1969; 1-3, 12/1970; 5, 6/1971.*

EUGEN VIZULEA, str. Popa Soare, nr. 70, București, *oferă: nr. 2, 6, 8/1967; 1, 3-12/1968; 1-3, 7, 8, 10-12/1969.*

MARIA N. CHIRIACESCU, str. dr. Lister, nr. 33, ap. 2, București, *oferă: nr. 1-9/1967; 1-12/1968; 1-12/1969; 1-12/1970; 1-4, 7-12/1971.*

GHEORGHE FRUNZESCU, str. Lucăcești nr. 37, București, telefon 39.27.77, *oferă: colecția 1967-1973.*

MARIUS HARALAMB, str. Ciurchi, nr. 117 B, Bloc S6, ap. 3, Iași, *oferă: colecția completă.*

JEAN POPA, str. Bosianu, nr. 19, sector 5, București, *oferă: colecția completă.*

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Opera istorică a Partidului Comunist Român ● Pe magistrala timpului, spre marele Forum al comuniștilor ● 3 noiembrie 1940: steaguri roșii pe întreprinderile Capitalei ● August-octombrie 1944: generalul Mihail raportează Consiliului de Miniștri ● Marele efort pentru refacerea economică a țării ● Clasa muncitoare din România își afirmă solidaritatea internațională ● Petru I Mușatinul — o verigă dintr-un lanț neîntrerupt ● 1936: revista „Viața românească" despre Uniunea Sovietică ● Răscoalele țărănești din 1907 și cancelariile de la Berlin și Viena ● Destinul a două vase: nava suedeză WASA și cuirasatul nazist TIRPITZ ● În căutarea unei vechi așezări celebre: Vicina la Păcuiul lui Soare? ● Străvechea cetate a lui Agamemnon ● Micene „cea bogată în aur" ● Din lupta partizanilor iugoslavi împotriva cotropitorilor hitleriști ● Un monument unic al trecutului nostru: peștera cu picturi ● File din rezistența antifascistă a poporului albanez ● Nume codificate în cel de-al doilea război mondial ● Zîmbete din cronici: căsătorie cu bucluc ● Anul marilor bilanțuri: a treia serie de întrebări la Concursul Magazin istoric

CONTENTS

ILIE CEAUŞESCU 1938 - 1940: The Romanian Communist Party Fights for the Country's Independence..5
ION MAMINA The Romanian Socialists and the Land Reform 9
ŞTEFAN PASCU Avram Iancu (1824 - 1872), a Hero of the Romanian People 11
A. KAREŢKI and L. EŞANU 1939 —Polish Refugees Are Hospitably Received in Romania.....14
ION BULEI The Debate in Parliament on the 1864 Land Reform..19
ANA BUDURA 1934 - 1935: The Long March of the Chinese Revolutionaries 24
VAL TEBEICA Iuliu Popper, a Romanian Engineer, in Tierra del Fuego (II) 29
ŞERBAN RĂDULESCU - ZONER Behind the Scenes of the Outbreak of World War I 34
BUCUR MITREA and JUDITA WINKLER Geto-Dacian Coins ..41
A. NANU Albrecht Dürer and Transilvania 44
MIHAI MAXIM Sinan Pasha and His Fabulous Wealth 48
CAMIL MUREŞAN and J. ORIEUX Talleyrand 56

SOMMAIRE

ILIE CEAUŞESCU 1938 - 1940: Le Parti Communiste Roumain lutte pour l'indépendance du pays 5
ION MAMINA Les socialistes roumains et la réforme agraire 9
ŞTEFAN PASCU Avram Iancu (1824-1872), un héros du peuple roumain 11
A. KAREŢKI et L. EŞANU 1939 —La Roumanie offre l'hospitalité aux réfugiés polonais 14
IOB BULEI Les débats du Parlement sur la réforme agraire de 1864....19
ANA BUDURA 1934 - 1935: La longue marche des révolutionnaires chinois 24
VAL TEBEICA L'ingénieur roumain Iuliu Popper en Terre de Feu (II)..29
ŞERBAN RĂDULESCU-ZONER Dans les coulisses du commencement de la première guerre mondiale 34
BUCUR MITREA et JUDITA WINKLER Monnaies géto-daces 41
A. NANU Albrecht Dürer et la Transylvanie 44
MIHAI MAXIM Sinan Pacha et ses richesses fabuleuses 48
CAMIL MUREŞAN et J. ORIEUX Talleyrand 56

СОДЕРЖАНИЕ

И. ЧАУШЕСКУ 1938 - 1940: Румынская Коммунистическая Партия в борьбе за независимость страны 5
И. МАМИНА Румынские социалисты и земельная реформа 9
Ш. ПАСКУ Аврам Янку (1824 - 1872)-герой румынского народа..11
А. КАРЕЦКИ, Л. ЕШАНУ 1939: Румыния гостеприимно принимает польских беженцев 14
И. БУЛЕЙ Земельная реформа 1864-го года разбирается Парламентом 19
А. БУДУРА 1934 - 1935: большая дорога китайских революционеров 24
В. ТЕБЕКА Румынский инженер Юлиу Поппер в Огненной Стране (II) 29
Ш. РЭДУЛЕСКУ-ЦОНЕР В кулисах возникновения первой мировой войны 34
Б. МИТРЯ. ДЖ. ВИНКЛЕР Гето-дакийские монеты. 41
А. НАНУ Альбрехт Дюрер и Трансильвания 44
М. МАКСИМ Синан Паша и его колоссальные богатства 48
К. МУРЕШАН, ДЖ. ОРИЁ Талейран 56

INHALT

ILIE CEAUŞESCU 1938 - 1940. Die Kommunistische partei rumäniens im Kampf für die Unabhängigkeit des Landes 5
ION MAMINA Rumänische Sozialisten und die Bodenreform 9
ŞTEFAN PASCU Avram Iancu (1824 - 1872), ein Held des rumänischen Volkes 11
A. KAREŢKI, L. EŞANU Gastfreundschaftlich empfangt Rumänien die polnischen Flüchtlinge 14
ION BULEI Die Parlamentsdebatte bezüglich der Agrarreform des Jahres 1864 19
ANA BUDURA 1934 - 1935. Der lange Marsch der chinesischen Revolutionäre 24
VAL TEBEICA Der rumänische Ingenieur Iuliu Popper in den Feuerlandsinseln (II) 29
ŞERBAN RĂDULESCU-ZONER Aus den Kulissen der Entfesselung des ersten Weltkrieges 34
BUCUR MITREA, JUDITA WINKLER Die geto-dakischen Münzen 41
A. NANU Albrecht Dürer und Transsilvanien.....44
MIXAI MAXIM Sinan Pascha und sein sagenhaftes Vermögen 48
CAMIL MUREŞAN, J. ORIEUX Talleyrand 56

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Bucureşti, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
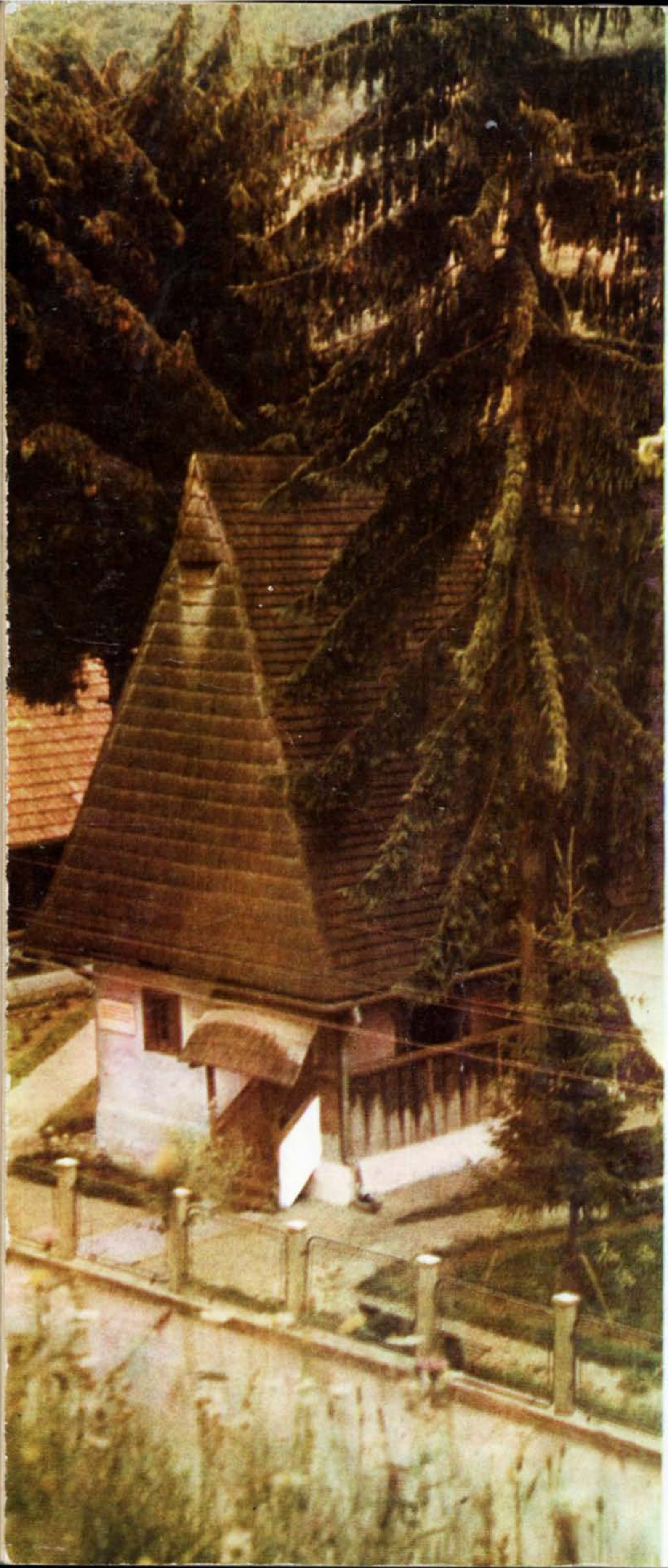
42 427